צבי עפרון - אתגר ותיגר

צבי עפרון

אתגר ותיגר

Digitized by Project Zikaron
Touro University-NY Libraries
www.zikaron.tourolib.org
2025

הוצאת מלוא בע"מ

עיצוב העטיפה: צביקה זליקוביץ

Digitized by Project Zikaron
Touro University-NY Libraries
www.zikaron.tourolib.org
2025

©
כל הזכויות שמורות
ניסן תשנ"ג – אפריל 1993
הוצאת מלוא בע"מ, שדרות רוטשילד 107, טלפון 03-5621561, תל-אביב

צבי עפרון / אתגר ותיגר

לרעיתי רוֹלי
ולבני ביתי

סדר הפרקים

פתח דבר 9
פרק ראשון: ילדות בראש פינה 11
פרק שני: מאורעות תרפ"ט 17
פרק שלישי: חברות במחתרת 19
פרק רביעי: מלחמת העולם השנייה – סוריה 36
פרק חמישי: מלחמת העצמאות 63
פרק שישי: בני דודנו הערבים 79
פרק שביעי: הקמת מפעל "עולמית" ופרשת מיני־נרגילה 87
פרק שמיני: מסעות עסקים 99
פרק תשיעי: מלחמת ששת הימים 124
פרק עשירי: ההשקעות באילת – מלון לרום והמכבסה 132
פרק אחד־עשר: מלחמת יום הכיפורים 139
פרק שנים־עשר: מלחמת שלום הגליל 143
פרק שלושה־עשר: הדולפינריום 146
פרק ארבעה־עשר: משפחתי 150

פתח דבר

"ארור אתה הגורל" זו היתה הכותרת למכתב פרדה שרציתי להשאיר לצאצאי, לאחר שלא מצאתי טעם לחיי בעולם צבוע ואכזר הסוגד לכוח ולשררה. ואולם בזכות האהבה, המסירות והעידוד שהרעיפו עלי רעייתי, בנותי, חתני וצאצאיהם היקרים, נמסך כי הכוח והאומץ להוסיף לחיות וליצור.

כדי לפרוק את מועקת השנים שהצטברה בי, התחלתי להעלות את קורות חיי על הכתב – סיפור חיים השזור בחוויות, בהרפתקאות, במאוויים, בהצלחות ובכישלונות, בעליות ובמורדות, ביגון, בסבל ובשמחה.

זהו סיפור קורותיו של הילד שצמח וגדל בהרי הגליל, שם למד בבית־הספר, ושם ישב בלילות החורף הארוכים ושקע כל־כולו בקריאת ספרי מסע והיסטוריה לאורן של מנורות נפט ושל עששיות הניזונות מנרות חֵלב. שם ספג את הערכים שהיו נר לרגליו בדרכו בעתיד, ושם חלם לצאת אל העולם הרחב ולהטביע עליו את חותמו.

וכשבגר, לחם במערכות ישראל ואף היה מוכן להקריב את חייו למען המולדת. ובין המלחמות יצא אל העולם הרחב שעליו חלם, ויצר ובנה, ובתוך כך לא משך את ידו מתענוגות החיים וממנעמיהם.

כמה מן הדמויות בספר מובאות בשמות בדויים, ואצל אחרות שונו הפרטים המזהים לבל תתגלה זהותן. המאורעות כולם אכן קרו, ואולם בכמה מהם היה צורך למלא פערים וחללים בסיפור, ועל כן המציאות והדמיון משמשים בהם בערבוביה.

אני מקווה שהקורא ימצא עניין בדברים הללו, ושהספר יהיה לו מקור של הכרת הארץ והכרת תולדותיה ותולדות אנשיה.

צ"ע

פרק ראשון

ילדות בראש פינה

נולדתי בחורף של שנת 1922 בביתנו הכפרי שבמושבה ראש פינה. את תעודת הלידה שלי לא ראיתי מימי, ואולי מעולם לא היתה תעודה שכזו, אבל חזקים עלי דברי הורי שמסרו לי מועד זה. אמי התקשתה בלידתה אותי, וציפה המיילדת, אשה זקנה וגוצה שיילדה בידיה הגרומות את ילדי המושבה, לא משה ממיטתה יומיים תמימים. שעות ארוכות ומייגעות חלפו עד שהגחתי סוף־סוף לאוויר העולם.

אמי היתה ילידת המושבה ונישאה לאבי שעלה ארצה מרוסיה בשנת 1908 והוא סטודנט בן שמונה־עשרה. חדור רוח חלוציות ושאיפה לגאול ולעבד את האדמה, פנה בבקשת עזרה לחברת פיק״א – החברה שייסד הברון רוטשילד לעידוד החקלאות ולפיתוחה. גם משפחת הורוביץ, משפחתה הענפה והמבוססת של אמי, הושיטה יד מסייעת.

אבי החל לעבוד בתור פועל חקלאי שכיר בסג׳רה, ולאחר שהרגיש כי יש ביכולתו להיות איכר עצמאי – גמלה בלבו ההחלטה לעבד את אדמתו־הוא ול״התאכר״ בראש פינה.

אבא נודע כאחד האיכרים החרוצים במושבה. הוא סיקל את האדמה ועקר ופינה סלעים ואבנים משדות הטרשים וחרש בעזרת השוורים, ובסוף יום העבודה המייגע היה צועד הביתה ועל כתפיו מלמד הבקר שהיה מוריד מעל צווארם של השוורים העייפים כדי להקל עליהם.

בימי החורף נוהג הייתי לקדם את פני אבי השב מן השדה, מכנסיו מופשלים עד לברכיו, נעליו בידיו והוא מבוסס בבוץ וברפש.

הבית שבו נולדנו שני אחי, אחותי ואני, היה בית טיפוסי למושבות הגליל באותם ימים. קירות אבן בעובי מטר מטויחים בחומר ובטיט חילקו את הבית לארבעה חדרים שווים: חדר שינה להורים, חדר שינה לכל ארבעת הילדים, מטבח וחדר אוכל ששימש גם חדר אורחים. המקלחת והשירותים היו בביתן קטן בחצר. רצפת הבית היתה משטח של חומר שערבבו בו תבן לבל יתפורר. חצר הבית היתה רחבה וארוכה ובה משק חי מעורב.

ליד ביתן השירותים שבחצר נחפרה גומחה לתנור שנקרא טבון. התנור עצמו שקוע היה מתחת לפני הקרקע ודפנותיו, העשויות סוג מיוחד של חומר, היו הולכות ומוצרות כלפי מעלה. את הפתח אטמו במכסה מיוחד עשוי פח.

מסביב לטבון הניחו עצים והבעירו אותם כדי שייווצרו פחמים. הטבון שימש גם לבישול, אבל בעיקר שימש לאפיית הלחם שאמי היתה מכינה מדי יום ביומו. טעמו של לחם זה עדיין עומד בפי עד עצם היום הזה.

המגע ההדוק שהיה לנו עם משק החי עוד משחר ילדותנו קשר אותנו בעבותות אהבה לבהמות ולחיות הבית. לחתולה שלנו, מיצי, היה שֵׁער אנגורה לבן, והיא היתה נעלמת מפעם בפעם לשבועיים ולאחר מכן שבה ומופיעה ועמה גורים חמודים, והללו היו מצטרפים בנהמות חרישיות להמולה הגדולה שהיתה קמה סביבם. לא תמיד היתה מיצי מלקקת את ידי המלטף אותה בלשונה המחוספסת ומשמיעה הנהוני עונג מתפנקים. את ציפורניה החדות, שהיו מוסתרות בתוך כפות רגליה, היתה חושפת כל אימת שתפסה עכבר אומלל שהיה נופל קרבן לתעלוליה. מרותק הייתי עוקב אחר התעללותה האכזרית ביצור הזעיר, שהיה משמש לה כדור משחק קודם שהיה לטרף בפיה. מפעם לפעם היתה משליכה אותו אל־על, והעכבר עלוב הנפש היה נוחת היישר אל תוך פיה, ואולם בזה לא היה תם המשחק, שכן מיצי היתה שבה ומאריכה באכזריות את משך ייסוריו של העכבר, עד שהיתה נועצת בו בלי רחם את שיניה החדות כתער ומואילה לאוכלו, ובזה לשים קץ לייסוריו.

במשק החי שבחצר ביתנו המליטה אחת הסוסות סייחה כלילת יופי. שערה היה אדמוני, חלק ומבהיק כיריעת משי וכוכב לבן התנוסס במרכז מצחה. אצילה קראנו לה, והיא היתה לחיית המחמד שלנו. בשעות הפנאי של אחר הצהריים היתה פוסעת בעקבותינו אל חורשת

האקליפטוס הסמוכה. כשאחד מאתנו היה רוכב עליה, היתה אצילה מתמלאת חדווה וצהלה. גבה היה רחב ממדים ונוח לישיבה, ולא היה אפוא כל צורך באוכף. לא אחת הייתי מבריש את שערה היפה, מלטף אותה, תוחב קוביות סוכר לפיה ונהנה להסתכל בה. כמה גא הייתי בסוסה זו!

לילה אחד השתוללה אחת הפרדות במשק ובעטה בחזקה באחת מרגליה האחוריות של אצילה. הרגל התנפחה ונגרם לה כאב בל ישוער. קשה היה מנשוא לשמוע את אנחותיה ולראות את הדמעות שזלגו מעיניה. הזעקנו את הווטרינר, וזה הסביר לנו בנעימה נחרצת כי אין דרך להושיע את הסוסה. "עצמות רגלי הסוסים שבריריות כזכוכית," אמר, "ובדרך כלל אין אפשרות לאחות את השבר."

למרות דבריו גמרנו אומר לנסות להציל את הסוסה. הווטרינר חבש את הרגל בתחבושת גבס והזריק לה זריקה שתבלום את התפשטותה של הדלקת העלולה להביא עליה את קצה. אצילה לא היתה מסוגלת לעמוד ולהישען על הרגל השבורה, ואמא תפרה מיריעת בד חזק כמין אפיריון, שהקיף את בטנה ואפשר לנו לתלות את גופה ורגליה באוויר. כחודשיים השגחנו עליה, השקינו אותה והאכלנו אותה, ופעם אחת בשבוע היה הווטרינר בא לבדוק את מצבה. ואז – אשר יגורנו בא לנו. רגלה של הסוסה התנפחה ודלקת התפשטה בכל גופה. הווטרינר הסביר כי אין כל סיכוי להציל את חייה. הוא ניסה לשכנע אותנו כי מצוקתה של אצילה רק תחמיר, ואין כל דרך אלא לגאול אותה מייסוריה. הפתרון, לצערנו, היה לירות ביצור היפה והאהוב שלנו.

לא רציתי להיות נוכח בהמתתה של אצילה. ואולם אבי סיפר לי כי הסוסה הרגישה מה עתיד להתרחש וממש מיררה בבכי. במשך שבועות מאז אותו יום מר הדרתי את רגלי מן הרפת שבה שכנה אצילה כדי שלא אראה אותו עומד מיותם.

בשנות ילדותנו התנהלו חיינו בשני מעגלים. מעגל הלימודים ומעגל העבודה. עוד קודם שמלאו לי שלוש שנים כבר מורגל הייתי להשכים עם עלות השחר ולהושיט עזרה בהאבסת הבהמות ובחליבת הפרות – כשאני אוחז בזנב הפרה ומשגיח שאמי לא תוטרד בשעת החליבה. בגיל בוגר יותר הייתי משלים את עבודתי באשמורת הבוקר הראשונה, ואחר־כך יוצא לחלק חלב לבתי הפקידים והמורים שהיו השכבה האריסטוקרטית במושבה.

בילדותי היה ענף הטבק מקור הכנסה עיקרי של האיכרים. עמל רב

הושקע בגידולו ובשיווקו לכל חלקי הארץ ולארצות חוץ. מעשני הטבק לא ידעו באותם ימים על הקשר בין העישון לסרטן, וככל הנראה גם לא ידעו כמה יזע ומפח נפש היו מנת חלקם של המגדלים עד שראו ברכה בעמלם.

אנו, הילדים, נהגנו לרדת לשדות הטבק המרוחקים באשמורת הבוקר הראשונה כשחשכה שררה בכול, ולקטוף עלי טבק. כשסיימנו את העבודה הזאת היה עלינו לחזור הביתה לחלוב את הפרות ולחלק את תנובתן לבתי הפקידים והמורים. כשמיהרנו לבית הספר בשמונה בבוקר, לתחילת יום הלימודים, כבר היו מאחורינו כחמש שעות מתישות של עבודה.

עוד עבודה המתינה לנו בסיום לימודינו. היה עלינו להשחיל את עלי הטבק על מחטים, להעבירם לחוטי קשירה ארוכים ולתלותם על קנים לייבוש. לאחר ההחסנה היו אורזים את עלי הטבק בחבילות כדי לשלחם לבתי חרושת לסיגריות.

הגביר של המושבה קיבל עליו לטפל בשיווק הטבק לפולין, ובלי שמץ של בושה היה מוצא תואנות שונות לעשוק את האיכרים ולגזול מפת לחמם. יש שהיה מצביע על שערי המטבע שירדו, ויש שהיה תולה את הקולר באיכות ירודה של הסחורה ומנכה אחוזים ניכרים למדי מן התמורה הכספית שהגיעה לאיכרים. למעשה הזרים שנים את הכספים לכיסו, וכשגילו זאת האיכרים, הם סילקוהו מעסקי הטבק.

בשעות הפנאי המעטות שזכינו להן היינו מתרוצצים יחפים ועוסקים ב"ציד דַבורים". אף־על־פי שידענו כי עקיצתו של הדבור מכאיבה מאוד, לא נרתענו מלאתר את הנקיק שבו התנחלו הדבורים. לא קל היה לצוד אותם. בקרבת הנקיק היינו מעלים עשן ואז תופסים את הדבורים ומחזיקים בהם בלפיתה מיוחדת כדי להימנע מעקיצה, שולפים את העוקץ ותוחבים במקומו נוצה ואחר־כך משחררים את הדבורים. מייד היו הדבורים פורצים במעוף וקול זמזומם מזכיר מדחפים קטנים. "פורפרה" קראנו למשחק זה שהיה לנו לשעשוע.

מעשה קונדס אחר ומהנה לא פחות היה קשירת קופסאות שימורים ריקות בחוט או בחבל לזנבותיהם של חמורים ושל כלבים. כשהחיות המבוהלות היו פורצות בדהרה, היו קופסאות הפח מתנפצות בקולי קולות על האבנים הלא מסותתות שמהן נסללו רחובות המושבה.

מקור בידור אחר, שהיה אהוב מאוד עלינו, ילדי המושבה, היה סנדוק אלעג'מי, הלא הוא ארגז הפלאים. אך היינו שומעים את קול צלצולו של הפעמון, ומייד ידענו כי בא הערבי ועמו סנדוק אלעג'מי. לראשו חבש האיש תרבוש אדמדם ועל גבו נשא ארגז דמוי חצי סהר,

שחמישה דרגשים קטנים השתלשלו ממנו והתנענעו כל אימת שבעליו הניע את איבריו. הערבי היה מנענע את הפעמון בידו המונפת וקורא בקול מונוטוני:

"סנדוק אלעג'מי באי! סנדוק אלעג'מי באי!"

מייד היינו אנו הילדים רצים־אצים מי ללול לאסוף ביצה, ומי לגן הירק לקטוף ירקות. זה היה התשלום שלנו בעד הכרטיס שאִפשר לנו לשבת על אחד הדרגשים. מחיר ה"מופע" היה "תעריפה" (חצי גרוש), אבל לאיש מאתנו לא היה כסף באותם ימים, ולכן באין ברירה הסתפק בעל סנדוק אלעג'מי בתמורה חקלאית.

כשהיה הערבי רואה כי ילדים רבים נאספו סביבו, היה פורק את הארגז מעל גבו, מעמידו על רגלי עץ ומציב את הדרגשים על הקרקע. בחזית הארגז היה נפתח צוהר קטן מכוסה מבפנים. קצה אחד של חוט צר היה מחובר לכיסוי וקצהו האחר היה קשור לערבי. בתחילת המופע היה הערבי המפעיל את הארגז מושך את החוט למעלה ופותח בכך את הצוהר ועם סיום המופע היה מרפה את החוט וסוגר את הצוהר. כשהיה הצוהר הצר נפתח, היינו מצמידים את העין וחוזים בגוויל נייר מודבק לבד, שהערבי היה מסובבו, פורש אותו ומושך אותו לקצהו האחר של הארגז. על הנייר שנפרש לעינינו היו מתגלים ציורים צבעוניים מבהיקים של הרון אל רשיד, של ארמנותיו ושל נערות הרמון המחוללות בבגדי משי מסעירים, וכן היו ציורי חיות שהציגו לפני הצופה את עולם הטבע על כל הדרו. בעוד אנו צופים בתיבת הפלא ובמכמניה, היה הערבי מכריז בלי הרף:

"יא סלאם, אינזור בַּמָאן..." (איזה יופי... תמשיך להסתכל...)

זו היתה החוויה הראשונה שלי בעולם הבד.

אחת הפעילויות שאהבתי מאוד היתה לצאת לטיולים במרחבי הצפון. הכרתי כל שביל ודרך בגליל, טיפסתי על הרים וירדתי לגאיות ולערוצים. בדרכי הייתי נושם אוויר צלול מלוא ריאותי, משתאה למראה יופיו של הטבע, ומתפעם מיפעת הפרחים הססגוניים. עקרתי פקעות של רקפות ובצלים של נרקיסים והבאתי אותם אל גן הנוי שבחצרנו, ושם טמנתי אותם בקרקע והמתנתי בקוצר רוח למועד פריחתם. גם את פרי הדודאים חמדתי בשל ריחו החריף והנעים. הערבים לימדוני כי כל הטועם מן הפרי הזה עלול ללקות בקדחת האהבה הגובלת לעתים בשיגעון.

מריבות בין ילדי הערבים ובינינו היו פורצות מפעם בפעם. כמותם, היינו גם אנחנו יוצאים בשעות הפנאי המעטות שעמדו לרשותנו, ומתרוצצים יחפים על אבנים ובשבילי עפר. באחד "הטיולים" הללו

ידה עלי נער ערבי בן גילי מן הכפר השכן אבן וזו פגעה בראשי. זב דם וממרר בבכי, רצתי הביתה וסיפרתי לאבי את מה שאירע. לאחר ששטפה אמא את הפצע וניקתה אותו אמר לי אבא:

"בני, הייתי רוצה לראות את אבי הילד שפגע בך בא להתלונן אצלי עליך – ולא להיפך."

במשך ימים ארבתי אחר־כך למיידה האבן ולא נחתי ולא שקטתי עד שצמחה חבורה על ראשו. כך עשו באותם ימים נער לגבר.

בכפר הערבי, ששכן סמוך לרחובה העליון של המושבה, התגוררה זהרה אלכילניה. אשה גבוהה וצנומה זו היתה צועדת במדרון הרחוב ולראשה מטפחת צבעונית. בידיה הגרומות נשאה סל נצרים ועיניה היו מזרות אימה. אך פשטה השמועה כי זהרה מתקרבת, היו האמהות מזדרזות לאסוף את ילדיהן הביתה. נשים בהיריון הסתתרו מפניה פן יאונה רע לעובריהן, והאיכרים היו מכנסים את הפרות לרפתות שמא תנעץ בהן זהרה את מבטה והן יחדלו להניב חלב. כשהיה מגיע סוף־סוף הסיור של זהרה לסיומו והיא היתה שבה למאורתה, היו כל בני המושבה נושמים לרווחה והחיים היו חוזרים למסלולם.

הערבים היו מעורים בחיי המושבה. הם הועסקו בעבודות השדה ונשותיהן ובנותיהן עזרו במשק הבית. אחדות מהן אף חלקו את יצועיהן עם איכרי המושבה ובחוריה. המעשים הללו שנעשו בחדרי חדרים אולי לא היו מתגלים, לולא נולדו בכפר הערבי כמה תינוקות שצבע עורם הבהיר ותווי פניהם השונים הסגירו את סוד אמותיהן.

איך אוכל לתאר את חיי היום־יום במושבה בלי להזכיר את הנשים הערביות מן הכפר הסמוך, שהיו מתכנסות בשערי המושבה כל אימת שעדר הפרות היה שב מן המרעה עם רדת החשכה. עשרות נשים בנות כל הגילים היו פוסעות אחר העדר ולראשן קערות פח. מבטן היה עוקב אחר עכוזיהן של הפרות שהיו מטילות את גלליהן, והזריזות שבהן היו עטות על הזבל הטרי שעדיין העלה אד מהביל, יבהינף יד היו גורפות אותו אל תוך קערת הפח.

לא אחת פרצו מריבות קולניות בין הנשים, כשלא היה ברור מי מהן גילתה ראשונה את הגללים שפיזרו הפרות. כששבו לכפרן, היו הנשים שוטחות את הזבל המעוצב בצורת כיכרות על הגגות או על הגדרות שמסביב לביתן, וכשהיו הגללים מתייבשים, היו משתמשות בהם בתור חומר דלק לבישול ולחימום הבית בימות קרה.

ריח הזבל הבוער הנודף למרחקים העיד על הימצאותו של כפר ערבי. עד היום, כל אימת שעולה ריח הזבל באפי ניצבת לנגד עיני תמונתו של כפר ערבי בהרי הגליל.

המחבר ומשפחתו בראש פינה (1930)
מימין לשמאל: האח שמואל, האחות מאירה, המחבר והאח עזרא (כורע)

המחבר בעבודת חציבה בטבריה (1938)

ליד הטרקטור במחצבה בגניגר (1938)

באימונים בנוטרות (גפירים) – שלישי משמאל

פרק שני

מאורעות תרפ״ט

את ניצני הפרעות של שנת 1929 חשנו על בשרנו במושבה עוד קודם שהללו פרצו בהיקף כה נרחב. הצלחתם והתבססותם של האיכרים ושל המתיישבים החדשים היו לצנינים בעיני הערבים. הם החלו להתחצף ולחרחר ריב. חברי הכנופיות כשף ונג׳דה, שלכאורה היו ארגוני ספורט, הוסתו לפגוע ביהודים והחלו אפוא לפרוע, להציק ולהתאנות בכל דרך שהיא לאוכלוסייה היהודית.

כשפרצו הפרעות בצפת הסמוכה והתגברו מעשי הרצח, השוד והאונס, והתעורר חשש שהללו יתפשטו ויגיעו גם אלינו, כונסו כל התושבים לבית העם שבמושבה. מזרנים נפרשו על רצפת האולם הארוך והאמהות והילדים הצטופפו עליהם בשעה שהגברים שמרו בחוץ, חמושים באלות. שני אקדחים, רובה קרבין ישן ושלושה רובי ציד עמדו לרשות המגינים. כשנוכחו הערבים לדעת שאנחנו מתכוונים להגן על עצמנו ולהדוף כל התקפה שלהם, נרגעו הרוחות והחיים חזרו, כביכול, למסלולם.

ואולם ההתקפות על יישובים ועל אזרחים יהודים לא פסקו. עמדתה העוינת של ממשלת המנדט הבריטי התבטאה בהגבלת צמיחתה של האוכלוסייה היהודית. השלטון הבריטי חוקק חוקים המגבילים את כניסתם של עולים יהודים לארץ, וכן אסרו על מכירת קרקעות ליהודים ברוב חלקי הארץ.

בסוף שנות השלושים היה מראה של קמה העולה באש בשדותינו

חיזיון נפרץ. אנשי הכנופיות היו מציתים את השדות, קרוב ככל האפשר למועד הקציר, ועמל רב הכרוך בדם וביזע ירד לטמיון ובמחי יד אחת היה לאפר. כשהיו האיכרים מבחינים באש העולה בשדות, מייד היו נזעקים הם ושאר בני המושבה כאיש אחד, קופצים על כלי הרכב ונוסעים אל השדות מצוידים בשקים ובסמרטוטים רטובים לכבות את הדלקה. הם היו חשופים למארב, שכן אנשי הכנופיות הערביות ציפו להם בחשכת הלילה וירו לעבר השדות שהוארו באור הלהבות.

למותר לציין שהמשטרה הבריטית לא טרחה כלל לגלות את עקבות המחבלים. באחד הלילות, בעת ניסיון לכבות אש שהוצתה בשדות התבואה, נפגע אחד מבחורי פלוגת בית״ר, וגופתו היתה למאכלת אש. מראה הגווייה על רקע השדה החרוך מילא את כולם חרון וזעם. ואולם כדרכה, נמנעה המשטרה הבריטית מלהתערב בשל מעשה הנבלה הזה.

נזכרתי בנקמתו של שמשון שהעניש את הפלישתים והצית את שדותיהם בעזרת שועלים, וגמרתי אומר לעשות כמעשהו, אלא שאני השתמשתי בגלון נפט. יחד אתי השתתף במעשה חבר, בן המושבה. באישון לילה חמקנו אל שדותיהם של הערבים שבין ראש פינה לאיילת השחר והצתנו אותם. האש התלקחה והתפשטה חיש מהר. בעוד אנו נסוגים למושבה חרש־חרש לבל נתגלה, התעוררו איכרי המושבה וכשראו את הדלקה, נזעקו הכול כדי לצאת לפעולת הכיבוי. ואולם לפתע נשמעה קריאה:

״לא! שדותיהם של ערבים הם העולים באש!״

למיטב זיכרוני, לאחר המקרה הזה פסקו מעשי ההצתה.

זו היתה אחת הפעולות שננקטו בתגובה להנחיה להבליג. למותר לציין כי הניסיון לפגוע בערבים העמיד את הבריטים על רגליהם, וגם מטה ה״הגנה״ נזעק וחקר מי העז להפר את עקרון ההבלגה. התעלומה, ראוי להזכיר, לא נפתרה עד עצם היום הזה.

פרק שלישי

חברות במחתרת

בית הספר במושבה היה מיוחד במינו. אמצעים ואבזרי עזר מודרניים לא היו בעת ההיא, אבל צוות המורים המסור והמיומן החדיר בנו רצון לקנות דעת ולהרחיב אופקים. הלימודים העמידו לנו אתגר, והיו מקור הנאה ויצירה. שם, בבית הספר של המושבה, התגבשו עמדותינו והתעצב אופיינו.

בהיותי בר־מצווה סיימתי את חוק לימודי. במסיבת הסיום של בית הספר העלינו הצגה על־אודות בת יפתח. דמותו של יפתח שבתה את לבי. הרביתי להרהר בו, ובעיני רוחי ראיתיו חוזר משדה הקרב לאחר שהביס את בני עמון – דמות של מנהיג ומצביא שהציל את עמו מידי אויביו; מנהיג בעל יכולת, שידע לנקוט יזמה צבאית, ושהיה נחוש לנחול ניצחון. הוא היה חדור אהבת הארץ ואהבת האל, וגבורתו באה לידי ביטוי לא רק בשדה הקרב, שכן היה בו כוח אדיר לקיים את הנדר שנדר לאלוהים, שאם ינצח יקריב לקרבן תודה את הראשון שיֵצא לקראתו בשובו משדה הקרב – למרבה הצער והיגון הראשונה שיצאה לקראתו היתה בתו היחידה והאהובה מכול.

אחת המורות הצעירות קיבלה עליה את מלאכת הבימוי, ואני נבחרתי, לשמחתי הרבה, לגלם את דמותו של יפתח, ששלהבה את דמיוני.

מאז נושא אני בלבי את דמותו כמצביא לאומי וכאיש אמונה. לימים, עת נלחמתי במלחמות ישראל, ליוותה אותי דמותו של יפתח

בשעה שנשאתי תפילה וביקשתי לגבור על אויבי. בדרכי הביתה בריא ושלם משדה הקרב נזכרתי תמיד ביפתח החובק בזרועותיו את בתו המפזזת והוא ממרר בבכי, אבל נחוש בדעתו לקיים את נדרו.

כדי לנסות לשפר את משחקי, הזמינה אותי המורה לביתה לעשות חזרות. בתמונת המפגש בין יפתח לבתו, מילאה המורה בחזרות הפרטיות האלה את תפקיד בת יפתח, ובמסגרתן היה עלי להצמידה אל גופי. הייתי בגיל בר־מצווה, וגופה התמיר של המורה היה הגוף הנשי הראשון שעמו באתי במגע. היא ניחנה בחמוקי גוף נאים, ומדרך הטבע, ככל שאימצתיה יותר, כן התחזקו התחושות הסוערות שעברו בגופי, ואני חשתי עונג עילאי, שהלך וגבר מחזרה לחזרה. המורה ותלמידה קראו דרור לרגשותיהם.

היא היתה האשה הראשונה שידעתי בחיי.

כבר מגיל צעיר הלך לבי שבי אחרי אנשי המחתרת, ובלבי גמלה ההחלטה להצטרף בבוא העת לשורותיהם. שלמה בן יוסף השתייך לפלוגת בית״ר שהיתה קיימת באותה העת במושבה, וגם נמנה עם הפועלים שהעסקנו במחצבה, אבל הוא לא עבד אצלנו אלא פרק זמן קצר.

כשנודע כי בדרך ראש פינה התקיפה כנופייה ערבית ביריות אוטובוס של אגד, וכמה נוסעים יהודים נהרגו, ביקש שלמה רשות להיעדר מן העבודה וכמוהו עוד שניים מחבריו. בתגובה על המעשה התקיפו השלושה אוטובוס ערבי ביריות, אבל הפעולה נכשלה ושלמה וחבריו נסוגו לעבר בתי ראש פינה, ושם נתפסו בידי שוטרים בריטים שסרקו את האזור. שלמה וחבריו לא ניסו למלט את נפשם, שכן עז היה רצונם להפגין ולהוכיח קבל עם ועדה, כי נחוץ להגיב תגובה נחרצת וגלויה על כל התקפה ערבית.

במהלך המשפט שניהל נגדו השלטון הבריטי, נשא שלמה בגאווה נאום על זכותו של כל יהודי להגן על נפשו ועל מולדתו מפני כל אויב. הוא הצהיר שאינו מכיר בשלטון הבריטי על ארץ־ישראל, ומובן שבכך חרץ את גורלו. הוא נידון לתלייה.

ראשי היישוב היהודי גייסו מנהיגים ונכבדים בארץ ובעולם שיפנו לשלטונות וישכנעו אותם לשנות את גזר הדין. הועלתה סברה כי תלייתו של שלמה תקומם את הנוער היהודי ותמריץ אותו להצטרף לשורות המחתרת. לאחר מאמצים הואיל משרד המושבות להסכים לפשרה – אם יגיש שלמה בקשת חנינה למלכת אנגליה, תיענה זו בחיוב. מנהיגי היישוב נרתמו למאמץ לשכנע את שלמה כי ייעתר

להצעה, אבל הוא לא שעה לבקשות וגם תחנוני אמו לא הועילו.

"לא ידוע לי כי בארץ־ישראל שולטת מלכה. איני מכיר בשלטונה ולא בשיפוטה. אעלה לגרדום מתוך הכרה מלאה ובתקווה כי בעקבותי יבואו רבים, שיהיו נכונים להילחם באויבינו בריש גלי. בדם ואש יהודה נפלה ובדם ואש יהודה תקום."

באשמורת בוקר ראשונה ביום 5 ביוני 1938 הדהדה בין כותלי כלא עכו שירת ההמנון של בית"ר וזו הלכה וגברה. שלמה בן יוסף הובל לגרדום לבוש במדי בית"ר. הוא סירב להליט את פניו במטפחת, הביט נכחו ואמר:

"אני צועד אל מותי מתוך הכרה צלולה, גא במעשיי!"

רצפת הקרשים נפערה ושלמה השיב את נשמתו לבוראו.

תגובות נזעמות והפגנות ענקיות ליוו את תלייתו של שלמה בן יוסף. בראש פינה נתקבלה הוראה מן המשטרה הבריטית לכרות קבר בבית העלמין שלשם תובא הגופה. פשטו שמועות שהארגון מתכנן לחטוף את הגופה ולקיים בתל־אביב הלוויית הפגנה ענקית. השוטרים הבריטים הביאו את גופתו של שלמה למושבה, ועיניהם לא משו ממנה מן הרגע שהורדה מן הטנדר הצבאי ועד שהוכנסה לבית־הכנסת.

בבית־הכנסת דרשנו מן השוטרים שימתינו בחצר. באולם התפילה הסרנו את השמיכה הצבאית מעל האלונקה. אי משם צצה מצלמה, וצווארו החבול של שלמה צולם. הסתכלתי בצלקת שנגרמה בשל כריכת החבל על צווארו של גיבור ישראל, ובכאב רב ראיתי כיצד עוטפים את גופתו בדגל הלאום.

קברו של שלמה נחצב בשיפולי הר כנען, וכל הלילה ניצב עליו משמר כבוד של חברי בית"ר. הוא נקבר ועמו רובה, כיאה לגיבור ישראל. על מצבתו חקוקים דברי ז'בוטינסקי:

"למות או לכבוש את ההר, יודפת, מסדה, בית"ר."

בעיני שלמה הוא סמל של יושר, של מסירות ושל אמונה בתקומת המדינה. שמו יהיה חקוק לעד בתולדות עמנו, שלמענו הקריב נפשו.

שנתי השש־עשרה היתה גורלית מבחינתי. אבי חיפש דרכים להגדיל את הכנסתו והשתלב בענפי תעסוקה נוספים מלבד חקלאות. הוא רכש מכונה ניידת לגריסת חצץ ואני נרתמתי לעזרתו. שנתיים ימים עסקתי בניפוץ אבנים ובגריסתן, ועשרים פועלים מפלוגת בית"ר עבדו תחת פיקוחי בליקוט אבנים ובהרקתן למכונה. העבודה היתה קשה ומפרכת אבל לא הרתיעה איש, גם לא את בנות בית"ר שנטלו חלק בכל עבודה.

הבחורים והבחורות היו חדורים אמונה ורצון להיאחז במולדת. רבים מהם עזבו בתים מבוססים באירופה והורים שדאגו לכל מחסורם, ובאו ארצה מתוך נחישות להילחם למען הקמת המדינה. גם הבנות לא בחלו בעבודה קשה. הן לא התלוננו על מקום מגוריהן העלוב, והסתפקו במנות המזון הדלות שהכילו לחם, ירקות, שיירים של עוף וקפה דלוח.

למרות העייפות התנהלו בערבים פעילויות חברתיות, ובכל יום שישי נערך מסדר שבו הונף דגל הלאום, ולאחר מכן יצאו הכול בריקודים עד השעות הקטנות של הלילה.

ביני ובין אנשי הפלוגה נרקמו יחסי ידידות, ובייחוד שבתה את לבי מרים, ועד מהרה התאהבתי בה עד כדי אבדן חושים. בהיותה בת למשפחה אמידה מוינה, לא היתה מרים מורגלת בעבודה קשה, ואילו כאן מילאה בשמחה כל משימה שהוטלה עליה. בין שעבדה במטבח ובין שעבדה עבודה מפרכת בליקוט אבנים – תמיד שמרה מרים על מצב רוח טוב וחיוכה הקורן היה נוסך בי משנה מרץ, ואני עשיתי אפוא כל מה שביכולתי להימצא בקרבתה, לעזור לה ולהקל עליה.

לאחר העבודה היינו מטיילים חבוקים בשבילי הגליל. חרטנו את שמותינו על גזעי העצים ובלילות עם תום משמרתי, הייתי מתגנב לחדר הבנות, מלטף את פניה ונושק לשפתותיה. משנתהדקו יחסינו והיינו לגוף אחד, נשאתי תפילה כי הקשר הזה יימשך לעד.

בלילות קרה וגשם העתקנו את פעילותינו לספה שבסלון ביתי. חרש־חרש היינו מתגנבים לבית עד למועד המשמרת הבאה, וחבוקים וצמודים היינו שוכבים על הספה הצרה, ובולמים את נאקות התאווה מחשש פן נעיר את בני הבית.

באישון לילה אחד ניעורה אמי ופנתה בחשכה אל המטבח לשפות קומקום. כששמעה את חריקות הספה, שיערה בנפשה כי אני ער והתעקשה להכין לי כוס תה מהביל, למרות סירובי הנמרצים. לקול פסיעותיה המתקרבות נדחקה אפוא מרים אל מתחת הספה, ושם שכבה בשקט וכלאה את נשימתה. אמא, שלא חשדה במאומה, הושיטה לי את כוס התה והתיישבה במלוא כובדה על הספה. שמעתי אנקה חרישית וקיוויתי כי הספה לא תקרוס תחתיה. ספל התה העלה אדים אבל בחפזוני הרב אף לא נתתי את דעתי על כך. לגמתי לגימות גדולות וזירזתי את אמי כדי שאוכל להתלבש ולחזור למשמרתי.

רק יצאה אמי מן החדר, כרעתי על ברכי ובלב חרד חילצתי את מרים. בזכות תושייתה לא נפגעה מרים – היא הצטופפה בתוך גומחה שבקיר, וכובד משקלה של אמא לא לחץ אפוא על גופה.

למותר לציין כי למן אותו היום שוב לא התקיימו משחקי אהבה בבית. גם אם סער הליל וסופה השתוללה בחוץ לא נכנענו לפיתוי להתרווח על הספה שבסלון ביתנו.

באותה העת החלטתי כי באה השעה להצטרף למחתרת האצ"ל. דודי, יוסף גלילי, שהיה מראשי הארגון, המליץ על קבלתי. ואכן לא עבר זמן רב ונקראתי להתייצב במרתף של אחד מבתי המושבה. שמיכה צבאית חצצה בין המפקדים שישבו מצדה האחד, ובין המתגייסים שישבו מצדה האחר של המחיצה. על שולחן מאורך שניצב סמוך לכניסה היו מונחים ספר התנ"ך ואקדח. המפקד, שאת קולו זיהיתי כאחד משכנינו, ניסה לדבר על לבי שאשקול שנית את בקשתי בשל גילי הצעיר. אלא שהחלטתי היתה נחושה, והבהרתי בקול בוטח כי מתוך הכרה ורצון מוכן אני להקדיש את חיי למען המולדת והמדינה.

הצטרפותי למחתרת יצקה תוכן חדש לחיי לאורך שנים.

מפעל ייצור האבן והחצץ הורחב. אבי רכש מכונות משא שהובילו חצץ ממחצבה חדשה ומודרנית שהקמנו בהר ביריניקה הסמוך לחמי טבריה. עבודות החקלאות נדחקו אל קרן זווית ומֵרב המאמצים הושקעו בחציבת אבנים ובסלילת כבישים. שאיפותי להמשיך בלימודים נגוזו. המַלגה שקיבלתי למימון לימודי בבית הספר "כדורי" לא נוצלה, ומילאתי תפקידים רבים בעסק המשפחתי. שימשתי נהג, מכונאי, מנהל עבודה ואיש שידו בכול. לא התאוננתי כשחברי למדו וטיילו בשעה שאני עמלתי בעבודה קשה ומפרכת מהנץ החמה ועד שקיעתה, ובערבים התאמנתי במחתרת ומילאתי כל תפקיד שהוטל עלי.

יש שנקלעתי בעבודתי למצבים לא נעימים. בייחוד זוכר אני לקוח ירושלמי ותיק שבא למחצבה במכונית הדורה, לרגליו מגפי עור אדומים וכל כולו אומר יוהרה ושחצנות. הוא נשען על מכוניתו בפישוק רגליים, ובבוז גלוי סקר את הופעתי – נער במכנסי חאקי קצרים, לרגליו סנדלים, והוא מאובק מכף רגל ועד ראש.

"הי בחור, גש הנה!" הצביע לעברי.

החרשתי.

"הלו, אינך שומע?" קרב אלי האיש. "אני מדבר אליך, כן אליך, גש למכוניתי ומלא מים ברדיאטור!"

לרגע נדהמתי מחוצפתו והתקוממתי על התנהגותו המתריסה. ידעתי כי מדובר באדם ריק מתוכן, שעושרו הרב הוא שנטע בו

הרגשת אדנות והתנשאות. שוב נוכחתי לדעת מה רב הכוח שמעניק הכסף לבעליו. בו במקום נדרתי בלבי לעשות את כל מה ביכולתי כדי לצבור כסף רב ככל האפשר. נשבעתי כי אוכיח לכול שבעלי שררה וממון יכולים להראות יחס של כבוד לזולת, וייחלתי שיום יבוא והיוצרות יתהפכו, והלקוח ההדור שנהג בי זלזול וחוצפה יחכה מאחורי דלתי ויזדקק לחסדי. מחשבות אלו חלפו בלבי ביעף בזמן שבחנו זה את זה. על כן לא משתי ממקומי ורק אמרתי לו:

"אדוני, ברז המים נמצא סמוך לגדר. יואיל נא וישרת את עצמו."

צעדתי אל הטרקטור שחנה בקרבת מקום והנחתי אותו פעור פה ותמֵה. לא התפלאתי כלל כאשר סיפר לי אבי שהקבלן התלונן באוזניו על חוצפתי.

בשנת 1938 התגברו פעולות הטרור של הערבים, והניסיונות לפגוע באזרחים חפים מפשע הלכו ותכפו. באחד הבקרים הפנה אחד הפועלים את תשומת לבי לחוט חשמל שבצבץ מתחת למריצת הברזל שהיתה עמוסה באבנים. בזהירות בחנתי את המריצה ומייד עלה בלבי החשד כי לפני מוקש מגנטי. פיניתי את כל צוות העובדים מן המקום והזעקתי את המשטרה, ואכן נמצא שמדובר במוקש בעל עצמת פיצוץ רבה. לפי הערכת המומחים איש מאתנו לא היה נותר בחיים לו הופעל המוקש.

המשטרה הבריטית הגבירה את הפיקוח על השימוש בחומרי הנפץ שהוקצו למחצבות. חומר הנפץ אוחסן במחסן מיוחד בתחנת משטרת טבריה, מחשש שייעשה בו שימוש אחר. שוטרים בריטים היו מלווים את חומר הנפץ עד למחצבה לוודא שאכן הוא יופעל רק לפיצוץ סלעים ולחציבת אבנים.

מעללי הכנופיות הלכו ורבו ומיום ליום נעשו הללו נועזים ואכזריים יותר. בוקר אחד קמו מאות פועלים ערבים בבתי הזיקוק בחיפה ורצחו יהודים, חבריהם לעבודה. עשרות רבות של נפגעים חפים מפשע נפלו בידי המרצחים. חטאם היחיד היה עצם היותם יהודים. היישוב היהודי נזדעזע מרצח שפל זה, ובמחתרת ניתנה פקודה להשיב למרצחים כגמולם ולהבהיר להם כי דם יהודי לא יהיה הפקר.

כמדי יום ביומו, פניתי למשטרה וביקשתי לקבל את כמות חומר הנפץ הדרושה לביצוע פעולות החציבה. שלושה שוטרים בריטים ליוו את המשאית שהובילה את החומר עד למחצבה. אחד מהם נשאר בתוך המחסן והשניים האחרים התלוו אלינו לראש הקיר לוודא שכל החומר יוכנס לחורי הקידוח, ולא יופנה או יוברח למקומות אחרים.

העבודה התנהלה בעצלתיים והשוטרים שישבו על תלולית תחת

השמש היוקדת החלו לרטון ולחרף את מעסיקיהם על המשימה המעייפת שהוטלה עליהם. בנימוס הצעתי לשוטרים לרדת מן הצוק ולשבת בצל וליהנות מן הבירה הצוננת שהכנתי בשבילם. בנעימה לגלגנית אמרתי כי בוודאי לא יעלה בלבם החשש שנאכל את החומר. לאחר התייעצות קצרה קיבלו השניים את הצעתי והוסיפו כי הם מבקשים שהעבודה תסתיים מהר ככל האפשר. אני נתבקשתי להחזיר את כמות החומר שתיוותר עם סיום פעולות הפיצוץ. רק הפנו השוטרים את גבם וכבר היינו כולנו עסוקים בהטמנת מחצית הכמות של חומר הנפץ.

למחרת בבוקר היו ישובות להן שתי נשים צעירות בהיריון מתקדם באוטובוס שעשה את דרכו מטבריה לחיפה. חומר הנפץ שהטמנו במחצבה נתפר בתוך חגורות הבטן שחגרו שתי הנשים. בהדר הכרמל ציפו להם חברי המחתרת והובילו אותן לדירה צנועה ועזרו להן להיפטר מן ההיריון הבלתי צפוי. כך החל מבצע השוק.

בכל יום שישי, עם סיום שבוע העבודה, היו פועלים ערבים מבתי הזיקוק מתכנסים לשיחת חולין ליד המסעדה של עבד שבמרכז העיר העתיקה. רבים מהם נטלו ללא ספק חלק בפעולות הטרור באזור.

מבעוד יום הוכנו שני ארגזים עמוסים בירקות טריים שבתוכם הוטמנו מטעני חבלה קטלניים, והוטענו על חמור שנקשר אל אחד מעמודי הבניין שבו שכנה המסעדה ההומה אדם. איש לא שם לב לחמור.

קולות הנפץ שהחרידו לפתע את הבניין נשמעו למרחוק, והעיר חיפה היתה כמרקחה. עשרות עובדים ערבים נפגעו. הנותרים, שיצאו בלי כל פגע, הנידו ראש ואמרו:

"וָאלָה, אלוהים גדול ומשיב לכל אחד כגמולו."

לתגובת היהודים על הרצח בבתי הזיקוק היתה השפעה רבה על האוכלוסייה הערבית בחיפה. זו היתה אחת הסיבות, לדעתי, לבריחתם מן העיר חיפה בקרבות מלחמת העצמאות.

בן שבע־עשרה הייתי כשפרצה מלחמת העולם השנייה. בני הדור הצעיר הלאומי נקלעו לסבך של השקפות ויעדים. הם התקשו לבחור נתיב מוגדר אחד. הרצון ליטול חלק במיגור השלטון הנאצי באירופה היה חזק, אבל גם בארץ עצמה היו אתגרים חשובים לא פחות. רבים מן הצעירים חשבו שיש להרחיב את המאבק המזוין בבריטים, המסכלים כל פעולה שיש בה כדי להביא להגשמת שלטון היהודים בפלשתינה דאז.

שערי הארץ ננעלו ולא הותרה כניסת פליטים יהודים לישראל. חוקים נחקקו על סמך ממצאים של ועדות חקירה מנדטוריות, שהחלטותיהן היו מגמתיות ותאמו את השקפתם של הבריטים. מסקנות שבאו לידי ביטוי בספר הלבן, הסרטיפיקטים שניתנו במשורה, הניסיון לחסל כל התארגנות צבאית במעצרים ובאיסור רכישת נשק גם למטרות הגנה – כל אלה הצביעו בעליל על צביעותו של השלטון הבריטי, שלא חדל להצהיר כי הוא שומר על ניטרליות ואינו מתערב בסכסוך הישראלי־הערבי. משום כך היה צורך לתגבר את כוחותיהם של הארגונים שנחלצו לעזרת יישובים וכפרים בהגנה מפני הכנופיות הערביות.

מיום שהצטרפתי לשורות המחתרת עקבתי אחר מבצעי חבריה, ולא אחת הפצרתי כי יתירו לי להשתתף בפעולותיהם. כשנעצרה זיוה, חברתו של גילי, מפקד במחתרת, מילא זעם רב את לבות הלוחמים, והם נאספו יחד בשכונת התקוה לטכס עצה. בשעות הקטנות של הלילה היו סימטאות השכונה ריקות מאדם. הירח הטיל את אורו על דמויות אדם שחלפו בלאט בין בתי האבן הנמוכים ונבלעו מבעד לדלת סמויה שהוסתרה מאחורי צמחייה סבוכה, ונעלמו במרתפו של בית רחב ידיים. באולם שכל חרכיו נאטמו לבל יסתנן זיק של אור, התקיימה ישיבת מטה דחופה של הארגון הצבאי הלאומי – האצ״ל.

לא לעתים מזומנות נאספו ראשי הארגון תחת קורת גג אחת. החשש שהבולשת הבריטית תעלה על עקבותיהם ותלכוד אותם מנע זאת. הבריטים גייסו עשרות מלחכי פינכה במאמץ לאתר את ראשי הארגון. אם נתפס איש מהם הוא נחקר ועונה בניסיון לחשוף מידע על פעילות הארגון ועל אנשיו ואחר־כך אף הוצא להורג.

הישיבה יוצאת הדופן כונסה בדחיפות בשכונת התקוה בשל ההקצנה שחלה בעמדתם של שלטונות המנדט הבריטי כלפי עצירים יהודים שנחשדו בפעילות עוינת. מטה הארגון דן בסוגיה כיצד לאלץ את הבריטים לחדול מעונשי המוות.

תחילה הועלתה לדיון פרשת מאסרה של זיוה, שנעצרה בידי הבריטים בירושלים, בתקווה שתתמוטט בחקירה ותסגיר את שמותיהם של אנשי המחתרת ואת מקום מחבואם.

זיוה היתה אהובתו של גילי, מראשי המפקדים באצ״ל. היא נודעה ביופיה, בזיו פניה ובעוז רוחה. שערותיה השחורות נפלו גלים־גלים על כתפיה ומעיניה הירוקות נשקף מבט אמיץ ועירני. היא הצליחה להעלים את השתייכותה למחתרת וכלפי חוץ ניהלה חיי סטודנטית

שכל מעייניה נתונים ללימודיה ולפעילות בוועד הסטודנטים ובוועדה לתרבות הגוף באוניברסיטה העברית.

בהיותה בת לאחת המשפחות הוותיקות והאמידות בירושלים נמנעה זיוה מלצאת מביתה בערבים, אלא אם כן היה עליה למלא משימות שהארגון הטיל עליה. סוד אהבתם של זיוה ושל גילי נשמר בקפדנות ורבים מן הסטודנטים שחיזרו אחריה התאכזבו מקרירותה ומסירוביה התקיפים לכל ניסיונות ההתקרבות אליה. עקב המאמצים של הבולשת לעלות על עקבותיו של גילי, צומצמו מספר הפגישות בין הנאהבים שאהבתם ומסירותם הרקיעה שחקים.

באותו בוקר נמהר נקשה אמה של זיוה על דלת חדרה ואמרה:

"זיוה'לה, קומי באו לדירה שוטרים בריטים, והם רוצים לשוחח אתך."

זיוה קמה בחרדה, ולרווחתה נזכרה כי אמש השמידה את המכתב האחרון ששלח אליה גילי. כהרגלה, לבשה חולצה וחצאית, והעיפה מבט אחרון בחדר לבדוק שמא שכחה פריט שעלול להסגיר את קשריה עמו.

בקומה זקופה נכנסה לחדר שבו חיכו לה שני גברים לבושים בגדים אזרחיים. האחד, בלונדיני בעל עיני פלדה קרות, הושיט לה תעודת קצין בולשת במשטרה. שמו של האיש היה וילקי.

"את מיס זיוה?" שאל, והושיט לה צו חיפוש.

"אבקשך להילוות אלינו לחיפוש שנערוך בביתך." אמר, "נתחיל מחדרך..."

אביה של זיוה נזעק ורצה להיכנס אל החדר אבל נדחה בתקיפות.

"זיוה, מה פשר הדבר? מה עושה כאן המשטרה?"

"הנח להם אבא," הרגיעה זיוה את אביה. "זו טעות שתתברר מייד."

החיפוש החל. ראשית אספו הבריטים את כל המסמכים, את המחברות ואת המכתבים שמצאו במגרות ובכיסי הבגדים. כשסיימו את החיפוש המדוקדק וידאו שלא נותרו כל ממצאים סמויים, עברו לחפש בשאר חדרי הדירה, ושם היה החיפוש מדוקדק פחות.

"את יודעת את סיבת החיפוש בביתך, נכון?"

"האם את מכירה גבר ששמו גיליי?"

"האם את שייכת לארגון הצבאי הלאומי?"

זיוה הישירה מבט לעבר הקצין הבריטי וילקי וענתה בפנים חתומות:

"אינני מבינה את פשר שאלותיך ואינני מבינה מדוע אתם עורכים

חיפוש בביתי. לדעתי, נפלה כאן טעות איומה. אינני מכירה גבר ששמו גילי ואינני חברה בארגון כלשהו, חוץ מוועד הסטודנטים של האוניברסיטה, שבה אני לומדת.״

וילקי פנה אל זיוה בחיוך קר:

״עוד תזכרי! את עוד תשני את דעתך. הואילי להילוות אלינו למטה המשטרה, שם נמשיך בחקירה.״

הוריה של זיוה הוכו בתדהמה לשמע דבריו, וניסו להתנגד למעצרה של בתם. אבל האנגלים הרגיעו אותם והבטיחו להם ש״הילדה תשוב הביתה בתום החקירה.״

זיוה הובלה למכונית המשטרה שחנתה בפתח ביתה. אך נסגרה הדלת, והמכונית זינקה ממקומה בחריקת צמיגים לכיוון מטה המשטרה שבמגרש הרוסים.

בעת ההיא כונה מטה המשטרה ״אזור סטלינגרד״. הבניינים היו מבוצרים, ושלוש גדרות תיל סבוכות הקיפו אותם. בכניסה לאזור נקבעו שערי ביקורת ושוטרים בדקו ביסודיות כל יוצא וכל נכנס. ב״אזור סטלינגרד״ היו מתחת לקרקע מרתפים וחדרים אטומים שהכניסה אליהם הותרה רק לאנשי הבולשת, שבראשה עמד הקצין וילקי.

זיוה הובלה היישר אל אחד החדרים האטומים שבמרתף. נורת חשמל יחידה הפיצה אור עמום על שולחן כתיבה, על שני כיסאות ועל ספה שניצבו לאורך הקיר. רהיטים אחרים לא היו בחדר.

וילקי ועוזרו עשו את מִרב המאמצים לחשוף כל מידע שיביא לחיסול המחתרת. שניהם שלחו מבט של הנאה בנערה שלפניהם. בטוחים היו כי באמצעותה יצליחו לחדור אל שורות המחתרת ולהמיט כיליון על גילי ועל חבריו.

וילקי הסיק כי זיוה היתה חברה במחתרת והכירה היטב את ראשיה. המלשין שנשתל באוניברסיטה דיווח להם כי היא גייסה חברים לשורות המחתרת ויש שהיתה נפגשת בסתר עם גילי חברה. הוא ידע היטב את גודל הסיכון שקיבל עליו כשעצר את זיוה: אם לא יעלה בידו להוציא ממנה את המידע המיוחל תגבר הסכנה לחייו. אבל אם יעלה בידו ללכוד את גילי הנערץ יצליח לפגוע קשה במחתרת כולה וקרנו תעלה.

משום כך היה וילקי נחוש בדעתו לדובב את הנערה בכל דרך. ואולם נראה שהוא לא יכול להתעלם ממראה חמוקיה המגרים ולהתמקד במשימתו, ועיניו הוסטו שוב ושוב אל שדיה שהזדקרו מבעד לחולצתה. יצרו גבר עליו והוא נשטף בתשוקה להתנפל עליה,

לקרוע מעליה את בגדיה ולאנוס אותה בחדר המבודד. נדמה היה לו כי היא קוראת את מחשבותיו ומבטה המתגרה לועג לו כי מזימתו לא תצלח.

זיעה קרה כיסתה את מצחו, ומתוך חשש כי תיווכח בחולשתו, שלף מטפחת מכיסו לנגב את פניו ומלמל:

"כמה חם בחדר הזה, אלוהים אדירים!"

"שבי וכתבי תולדות חייך," הוסיף וניסה לשוות לקולו נעימה אדישה. "תארי את לימודייך ואת כל פעולותייך באוניברסיטה. בכך נחסוך זמן מיותר."

"אינני מוכנה לגלות ולו גם פרט זעיר אחד מחיי. שמי זיוה וכתובתי ידועה לך. פרטים נוספים אין בכוונתי לחשוף."

וילקי קם ממושבו. פניו האדימו מכעס. הוא ניגש לזיוה וסטר לה על לחייה, תפס בשערותיה בחמת זעם, הטה את ראשה לאחור וצעק:

"בְּלָאדִי ג'וּאֶס! מנוולת שכמותך, אצלי עוד תדברי. את תספרי לי כל מה שאת יודעת גם אם תאלצי אותי להוציא את נשמתך באטיות, ואז גופך הנהדר, שעוד רגע קט אזכה לחזות בו, ייוותר בלי רוח חיים."

זיוה בלמה את כאבה והסתכלה בבריטי בבוז גלוי:

"אינני פוחדת. אני מזהירה אותך – אני, היהודייה שביזית והיכית, מבטיחה שתשלם ביוקר על מעשיך. אם תעז לגעת בי יעלה לך הדבר בחייך."

דבריה של זיוה עוררו בוילקי סערת רגשות. כעסו ותשוקתו גברו וסנוורוהו. הוא הלם בראשה, ומעצמת המכה עפה הנערה אל הרצפה גונחת ונאנקת מכאב.

וילקי תפס בידה, הרים אותה מעל הרצפה והושיב אותה בכוח על השולחן. בתנועת יד מהירה קרע את חולצתה, וזוג שדיה הבנויים לתפארה נחשפו בכל הדרם.

זיוה מיהרה לשלב את ידיה על חזה לקול צחוקו החנוק של וילקי, שחש כי הדם בוער בעורקיו. הוא קרב אליה, תפס בידיה וכבל אותן באזיקים אל מאחורי גבה. זיוה ייבבה חרישית.

"מנוול שכמותך. אתה לא תצא מזה בשלום. אל תחשוב שמעשיך לא יתגלו להם. פרצוף מזוהם! חיית טרף, פרא אדם המתקיף אשה חסרת הגנה, חלאת המין האנושי!"

לא היתה לוילקי כל ברירה אלא להכיר בעובדה שזיוה לא תפתח את פיה, ולא נותר לו אלא לתת פורקן ליצריו ולהתעלל בנערה המעורטלת שהציתה אש בחלציו.

תאווה חייתית לחדור אל גוף האשה המרדנית והנאה שלפניו ערפלה את חושיו והוא התעלם מאזהרותיה. למרות מחאותיה וצעקותיה גהר עליה וילקי וביצע בה את זממו. אחר־כך נסוג לאחור, רכס את מכסניו ומשך בחצאיתה של זיוה. מייבבת וכואבת עמדה זיוה על רגליה ובקול חלוש זרקה לעברו:

״ימח שמך, מנוול! אני נשבעת לך, שלא יעבור הרבה זמן ותהיה לפגר מרוטש, חיה מאוסה שכמותך!״

הידיעה על מאסרה של זיוה בידי וילקי הגיעה לאוזניו של גילי עוד באותו היום. הבחור לא הצליח לכלוא את זעמו. הוא החל מייד בפעולה. תחילה צלצל למפקד הבולשת והזהיר אותו כי אם יאונה רע לזיוה ישלמו הוא וחבריו בחייהם.

ואולם את העוול שנעשה שוב לא היה אפשר למחות. חדיג׳ה, אסירה ערבייה שהובאה לטפל בזיוה, שמעה מפיה את אשר אירע. חדיג׳ה היתה ארוסתו של ערבי שגויס לשורות המחתרת ושימש גם את הבולשת הבריטית. את חדיג׳ה שתל ארוסה בבית הכלא כדי שתדווח על כל הנעשה בין כתליו.

מעשה ההתעללות בזיוה הובא לידיעת מטה האצ״ל ובישיבה שהתקיימה בשכונת התקוה לא היה אפשר להתעלם מגילי, שישב מכונס בתוך עצמו ומבטו הקר סקר את המתדיינים. גופו היה מתוח כקפיץ ונראה היה כי אם לא יגיעו לכלל החלטה מהירה הוא יתפרץ וישתיק כל ויכוח.

הכול עקבו אחר גילי בעצב והשתתפו בכאבו ובצערו.

ואכן ישיבת המטה קיבלה החלטה פה אחד לגזור על וילקי ועל עוזרו ג׳ון גזר דין מוות. עוד הוחלט כי אם יוסיפו הבריטים לעצור את פעילי המחתרת ולגזור עליהם עונש מוות, ילכדו חברי המחתרת בריטים שישמשו בני ערובה ויובאו אף הם לתלייה.

שני אסירים יהודים שנידונו למוות בתלייה ביקשו אישור להתאבד בכלאם לפני ביצוע גזר הדין. המחתרת החליטה להיענות לבקשתם.

למחרת יצאו בני נוער צעירים בחשכת הלילה אל חוצות הערים הראשיות ופניהם רעולות, והדביקו על קירות הבתים את החלטת מטה המחתרת לגזור על וילקי ועל עוזרו ג׳ון עונש מוות. באותיות של קידוש לבנה נאמר כי גזר הדין יבוצע בהקדם האפשרי.

מטה הבולשת והנציב העליון, שהיה המפקד וגם ראש הממשלה המנדטורי, התכנסו בדחיפות לטכס עצה. וילקי נקרא לישיבה ומסר דוח על תהליך חקירתה של זיוה. בלי להניד עפעף דיווח כי למרות ההוכחות שהאסירה שייכת לארגון המחתרת, לא עלה בידו לדובב או

לשבור אותה. מובן מאליו שוילקי לא הזכיר, ולו גם ברמז, את מעשהו השפל.

שתי הצעות הועלו על סדר היום. באחת נשקל להוציא את וילקי ואת עוזרו אל מחוץ לגבולות הארץ מחשש שהמחתרת תצליח להוציא את איומה אל הפועל ותנחל ניצחון שיגביר את יוקרתה; ההצעה האחרת היתה מנוגדת להצעה הראשונה ונאמר בה שאם יפורסם ברבים דבר הברחתם של השניים מן הארץ, יתפרש הדבר כאות חולשה וכאזלת יד של שלטונות הכיבוש הבריטי.

משום כך גובשה החלטה כי שני הקצינים לא יעזבו את בנייני המשטרה ב"אזור סטלינגרד" ולו לרגע אחד כדי שלא יבולע להם. מכרוזי המחתרת התעלמו הבריטים לחלוטין. האסירה זיוה תישאר במאסר בבידוד מוחלט בהתאם לתקנות לשעת חירום. מחאותיהם ובקשותיהם של טובי עורכי הדין שפנו לבית המשפט כדי שישחררו אותה נדחו על הסף.

"אזור סטלינגרד", כאמור, היה מבוצר ומגודר בגדרות תיל שמנעו כל חדירה אליו. משמרות הביטחון בשערים סרקו בקפדנות את כל הבא אליו, ורק מי שבידו תעודות מזוהות ומאושרות הורשה להיכנס לאחר שציין את דתו ואת תפקידו.

גילי לא ישב בחיבוק ידיים. האתגר שהוטל עליו עזר לו להתגבר על כעסו ולגייס את כל ניסיונו ואת כל תושייתו לתכנון זהיר ומושלם שיביא להצלחתו המלאה של המבצע.

לו יכול, היה גילי קורע את שני הקצינים לגזרים במו ידיו על שעינו את אנשי המחתרת והתעללו בהם ובזיוה אהובתו. הוא עשה כל מה שביכולתו כדי לבצע את גזר הדין קודם שיצליחו השניים לחמוק מידיו. תרשים מפורט של "אזור סטלינגרד" היה מונח על שולחנו ושם צוין בהבלטה מקום מגוריהם של וילקי ושל ג'ון. סדר יומם של השניים נרשם במדויק, ולאחר ליל שימורים הציג גילי לפני מפקדו את תכניתו. האישור לפתיחת המבצע ניתן בלי הסתייגות בצירוף איחולי הצלחה.

המבצע החל.

לאחר מעקב אחר הנכנסים והיוצאים ל"אזור" הוחלט לצלם שני עובדי דואר מבית לחם בעלי אישורי כניסה קבועים, שבאו למשטרה לעתים מזומנות. האחד היה נהג מכונית הדואר והאחר היה הקוון.

התצלומים פותחו והוגדלו, ועל־פיהם נבחרו שני מתנדבים שחזותם דמתה מאוד לחזותם של המצולמים. לא היה אפשר להחליף את התצלומים שהוטבעו ברשיונות הכניסה, משום שההעתק הממוספר

שלהם היה מצוי באלבומים שבידי משמרות הביקורת, שנהגו להשוות כל תצלום לתצלום המקור. לשני "הקוונים החדשים" היו ממדי גוף זהים לערבים שבתצלומים. הם סופרו באותה תספורת ואף שפם הודבק מעל לשפתם. כמו כן הם דיברו, כמובן, ערבית שוטפת וגון עורם היה קרוב ככל האפשר לגון עורם של בעלי התצלומים.

באותו יום שלישי נסעה מכונית הקוונים כהרגלה בכביש המוליך מבית לחם לירושלים אל המשרד הראשי שב"סטלינגרד". לפני עיקול צר חנתה מכונית פרטית שדלתותיה היו פתוחות, ולפניה, כמעט באמצע הכביש, ניצבה בחורה שנופפה בידה בתנועות ייאוש.

למראה האשה שיופיה בלט לעין עצרו הקוונים. בדיוק בשעה שבע ועשרה ירדו השניים לברר כיצד ניתן לעזור לעלמה. לא הספיקו השניים לִפְצות את פיהם ומייד מצאו את עצמם מוקפים בשלושה בחורים שלופי אקדחים שהרגיעו אותם במלים האלה:

"אנא, אם תצייתו לא יאונה לכם כל רע."

הערבים הועלו למכונית ופניהם מוסתרות. הנהג החדש של הקוונים תפס את מקומו מאחורי ההגה, והמכונית המשיכה חיש מהר לירושלים. בשכונת רחביה נעצרה המכונית בסמטה צדדית, והערבים הובלו אחר כבוד לדירה שהיתה ערוכה לקדם את פניהם.

מפקד הפעולה פנה אליהם בערבית שוטפת:

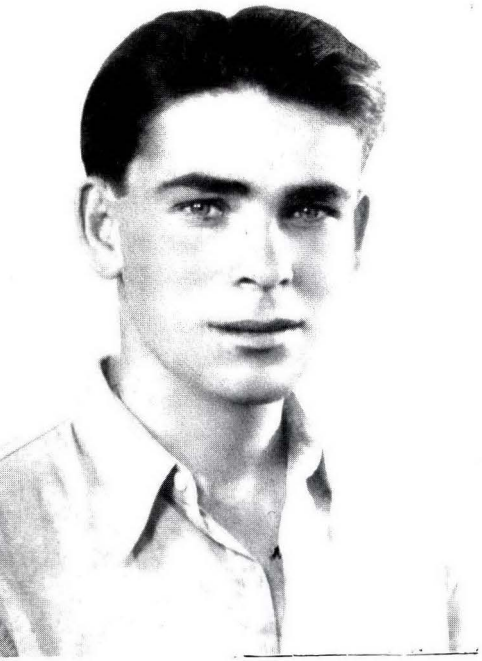
"אנו חברי מחתרת האצ"ל, איננו פועלים נגדכם. בקשתנו היא שתנהגו כשורה ותשתפו עמנו פעולה ואז תוכלו לחזור למשפחותיכם עוד הערב בלי כל פגע."

המפקד ביקש מהם לפשוט את בגדיהם ומסר להם בגדים אחרים ללבוש. באותה העת לבשו שני הקוונים החדשים את בגדי הערבים, גרבו את גרביהם ונעלו את נעליהם. מאפרת מקצועית, עמוסה בתיבת איפור, איפרה את פרצופיהם כך שהשניים דמו מאוד לערבים ולא היה אפשר להבחין בהבדל כלשהו.

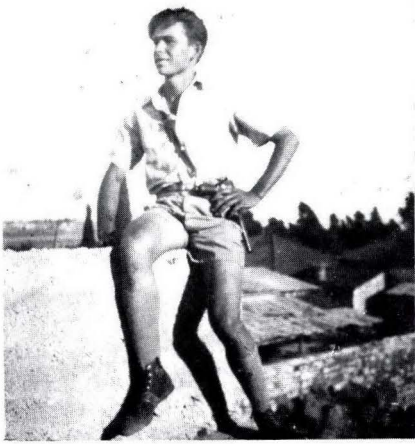
אחמד, הקוון הראשי שהשתכנע כי מטרת "השבי" היא להיכנס לאזור המשטרה, שיתף פעולה ומסר פרטים על נהלי הזמנת תיקוני טלפון. הוא סיפר כי לעתים באו רק לבדיקת המכשירים, גם בלי שהזמינום, והסתפקו בהודעה מראש לקצין הביטחון, והוא היה מדווח על בואם בשער הכניסה.

בהתאם לבקשתנו טלפן אחמד לקצין הביטחון והודיע לו כי הוא ועוזרו יבואו בשמונה למחנה משום שהתגלו תקלות בקווי הטלפון. ליתר זהירות הוצמד לרקתו של אחמד אקדח בעת השיחה בטלפון.

אחמד ועוזרו נקשרו היטב והבטיחו שלא להשמיע הגה, שאם לא כן

המחבר – 1940

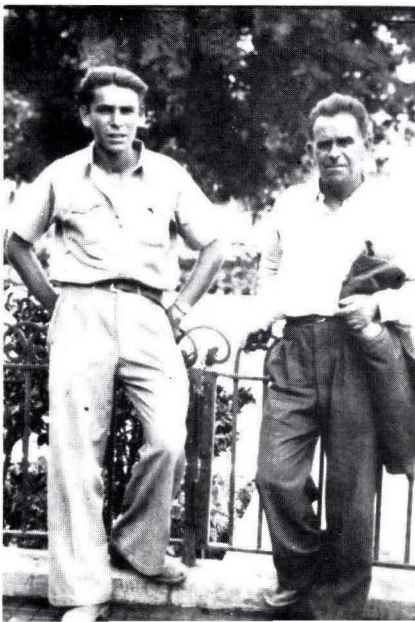

עם נשקו האישי

המחבר בדמשק (1942)

בחברת אביו בביירות (1942)

הפגישה הראשונה עם
רעייתו לעתיד, רולי, בלגו מג'ורי (1947)

הנזירה ממילנו (1946)

יאטמו את פיהם, ובחורה ובחור נותרו בדירה לשמור עליהם באקדחים שלופים.

באותה העת העמיסו המתנדבים מוקשים, אינדוקטורים, כבלים ואקדחים על מכונית הדואר לביצוע המשימה. הקוונים החדשים תפסו את מקומותיהם והמכונית המשיכה לכיוון מגרש הרוסים.

חדרי המגורים של וילקי ושל עוזרו היו בבניין המרכזי, ושם גם נמצא משרד מטה הבולשת. חדר האוכל שכן בצריף גדול שניצב במרחק של כחמישים מטר מן הבניין המרכזי. בשוליו של כביש צר שהוביל לצריף היה מסלול הליכה לכל העובדים שהלכו לצריף בכל בוקר, צהריים וערב לסעוד את לבם. וילקי וג׳ון צעדו כל בוקר בשמונה ושלושים לחדר האוכל ויצאו ממנו לשוב לבניין כעבור שלושת רבעי השעה, לאחר שסיימו את ארוחת הבוקר.

בשמונה ושלושים באותו הבוקר התקרבה מכונית הקוונים אל שער הכניסה, והסמל הבריטי, שהכירם, קידם אותם בברכה.

״אהלן אחמד!״

״אהלן מוחמד!״

למרות מחוות הידידות נתבקשו השניים להציג את רשיונותיהם. הסמל בדק את ה״לוג בוק״ (יומן האירועים), שקצין הביטחון דאג לספק בראשית כל משמרת כדי למנוע הפתעות.

ואכן ליד השעה שמונה ושלושים צוינו שמותיהם של הקוונים הקבועים. השערים הורמו והמכונית נכנסה ופנתה לכיוון חדר האוכל שעמד כמאה מטרים מן השער.

באמצע הכביש ניצב עמוד טלפון עשוי מגזע עץ. מתחת לכביש נמצא צינור מים בקוטר של עשרה צול (כ־25 ס״מ). ארגז כלים שהכיל בתוכו את המוקש הורד מן המכונית והוכנס לתוך הצינור. המוקש כבר היה מחובר לחוטי חשמל ומוכן לפעולה.

השעה היתה שמונה וחמישים. לפי המתוכנן היו שני הנידונים הבריטים צריכים לצאת מן הצריף. כמחצית השעה לאחר מכן חובר חוט מוביל מן המוקש לגלגלת טלפונים שהיתה מורכבת על מכוניתם של הקוונים. הנהג החל נוסע בכיוון השער, והקוון הראשי ישב על פתח הארגז האחורי ושחרר את החוט מן הגלגלת.

כשהתקרבו אל השער שאל אותם הסמל לפשר החוט המתמשך, והם השיבו כי זוהי דרך לבדוק את הקווים, ועליהם לחברם אל עמוד הטלפון שמחוץ לשער.

הסמל, שידע עד כמה עובדים הקוונים במסירות, לא פקפק בדבריהם, ובלי כל חשד הורה לפתוח את השערים. המכונית נעצרה

כעשרים מטר מן השער החיצוני, והקוון הראשי שישב במכונית חיבר את החוט לאינדוקטור וכל אותה העת השקיף על מסלול ההליכה מחדר האוכל.

בלב הולם נשא תפילה:

"אלוהים! עשה שהרוצחים והאנסים יבואו על עונשם."

וילקי וג'ון יצאו מחדר האוכל לכיוון הבניין המרכזי בשעה תשע ושבע־עשרה דקות. ניתן היה להבחין בבירור במצב רוחם הטוב. ברגע שדרכו רגליהם מעל למקום שבו עמד צינור המים, לחץ דודו "הקוון" על הכפתור, ומייד נשמע קול רעם מחריש אוזניים. תמרות עשן ואבק עלו והתאבכו מעל מקום הפיצוץ. דודו מיהר לנתק את החוט, ועודו יושב על ארגז המכונית זינקה המכונית בדהרה ממקומה ונעלמה.

מוילקי ומג'ון לא נשאר זכר. גופותיהם נקרעו ורוטשו בלי הכר. מלבדם נפצעו כמה קצינים, שצעדו במרחק קצר מהם, פצעים לא קשים.

גזר הדין הוצא לפועל!

למחרת היום הודבקו עלוני מחתרת על קירות הבתים בכל רחובות ירושלים:

"הנבלים וילקי וג'ון באו על עונשם. סופם ככל אויבי ישראל – מוות וכליון."

בצהריים כבר הובלו אחמד ועוזרו לבית לחם ועיניהם וידיהם קשורות. הם קיבלו את הצעתנו להישאר כך עד שימצאו אותם הבריטים. כך יקל עליהם להסביר כי כפו עליהם לנטוש את רכבם ולהפקירו.

כזו היתה המחתרת שאליה השתייכתי.

אנשי היישובים ראש פינה, משמר הירדן ואיילת השחר, הסמוכים לגבול הסורי, סייעו בהברחת יהודים מסוריה. בתגובה לצמצום מספר אשרות הכניסה ליהודים לארץ, נעשתה העלייה בסתר והיתה לאירוע קבוע שבו הועלו משפחות שלמות ארצה.

בקיץ 1936 ליווינו קבוצת עולים מסוריה בדרכם לראש פינה. צעדנו ממחניים דרך שדרות אקליפטוסים וכרמי זיתים. כשהגענו למחוז חפצנו, התפקדו העולים ולתדהמתנו גילינו כי אבדו עקבותיה של נערה צעירה בת למשפחה מרובת ילדים. מייד יצאה קבוצת בחורים לסרוק את המסלול שבו עברה השיירה.

לאחר חיפושים נרחבים גילינו את הנערה מוטלת בצד הדרך, בגדיה קרועים, שערה היה סתור ודמה ניגר. ניסינו לדובב אותה אבל היא רק מיררה בבכי. לאחר דקות מעטות נרגעה הנערה וסיפרה כי התעכבה בצד הדרך ואיבדה את דרכה מפאת החשכה. טנדר ערבי שעבר במקום נעצר על ידה וצעיר ערבי משופם פנה אליה. כשהסתבר לערבי כי נערה יהודייה ניצבת לפניו, תפס אותה בכוח, קרע את בגדיה ולא שעה לתחנוניה שיניח לה. הוא התנפל עליה ואנס אותה בכוח באיומים שיהרוג אותה אם תראה התנגדות.

הבאנו את הנערה היישר לרופא המושבה, והוא טיפל בפצעיה וניסה להרגיע את רוחה ולהוציאה מן ההלם שבו לקתה.

ראשי ה"הגנה" הוציאו צו מיוחד לאתר מהר את עושה הנבלה ולהשיב לו כגמולו.

גברים לא מעטים נהנים להתרברב לפני חבריהם על מעלליהם בחדר המיטות, ובייחוד נהנים הערבים לעשות זאת כשמדובר בנערה יהודייה. ואכן, בתוך כמה ימים רווחה השמועה כי בצפת יש ערבי אחד, נהג טנדר המוביל ירקות מעמק החולה לשוק שבצפת, המתפאר כי אנס נערה יהודייה. לאחר בדיקה נודעה לנו מעל לכל ספק זהותו של האיש.

בחצות הלילה נעצר טנדר המשטרה מול ביתו של אותו ערבי בצפת. שלושה בחורים במדי משטרה בריטיים נקשו על דלתו והזמינוהו להתלוות אליהם לתחנת המשטרה. הובהר לו כי הוא מואשם בעברת תנועה, וכי לאחר תהליך קצר יאפשרו לו לחזור לביתו. מייד עם היכנסו לטנדר, הוצמדה לפיו אספלנית מחוררת, ספוגה בכלורופורם, והטנדר פנה בדהרה לראש פינה.

באחת הרפתות המתין הווטרינר וילקוט מכשיריו עמו ומזרן פרוש לפניו. הובהר לו רשמית כי בתור עונש על מעשהו הוא יסורס. וכך אמנם היה.

סיפור המקרה נפוץ מייד בכל הערים והכפרים בגליל, ומשפחתו של האנס נאלצה לעזוב את העיר מחמת הבושה. למן אותו היום ואילך היה כל ערבי, הפוגש באשה יהודייה לבדה, ממהר להסב את פניו ולהתרחק מעליה שמא יעלה החשד כי הוא מתנכל לה.

לו קבע המחוקק עונש סירוס לכל אנס, היו מעשי האונס עוברים וכלים מן העולם.

פרק רביעי

מלחמת העולם השנייה – סוריה

למרות כל הקשיים לא שקטה הכלכלה על שמריה, ותנופת הבנייה ופיתוח החקלאות, התעשייה והמסחר נמשכו. קניית קרקעות הערבים באזורים שונים בארץ היתה משימה חשובה, והיהודים חיפשו דרכים לעקוף את האיסור שהטילו הבריטים על פעילויות אלו. המאמץ להבריח עולים לארץ נמשך ועמו הניסיונות לאגור נשק.

לעסקי משפחתנו היתה זו שעת כושר לעשיית הון בשל דרישה מוגברת לסלילת כבישים ולבניין ביצורים. הבריטים נזקקו למחנות צבא לרוב, והיה עליהם לספק שירותים לצבאות שהחלו להתרכז לקראת הפלישה לסוריה שעברה אז לשלטון ממשלת וישי הצרפתית.

בשנת 1941 החלו הבריטים והאוסטרלים מצבאות בעלות הברית לפלוש לסוריה וללבנון בעזרת סיירים משורות ה"הגנה" והפלמ"ח. המטה הבריטי פנה למהנדס מחוז הצפון של ממשלת המנדט בבקשה להמליץ על חברה קבלנית ראויה לשמה שתתקן גשרים ותשפץ כבישים שהצבא הצרפתי הרס כדי להאט את התקדמותו של צבא בעלות הברית אל עבר הבירה הסורית.

מהנדס המחוז, שהיה ערבי נוצרי, המליץ על חברתנו, וכך מצאנו את עצמנו צועדים בעורפו של הצבא האנגלי והאוסטרלי, מצוידים בכל הציוד הכבד הדרוש לתיקון כל נזק אפשרי. למותר לציין כי מהנדס המחוז הערבי בא על גמולו.

התקדמות צבא בעלות הברית אל דמשק התנהלה בלי תקלות. צבא

וישי הנסוג לא הראה התנגדות רבה. הכבישים והגשרים שבכל זאת הרס צבא וישי הרבו את עבודתנו והגדילו את הכנסותינו לאין שיעור. כשהגענו לדמשק היינו אבי ואני לבעלי הון. האיכרים שאך לפני שנים מספר השתכרו לירות מעטות לחודש היו לבעלי חברה שהונה נאמד במאות ובעשרות אלפי לירות סטרלינג.

אנשי חיל ההנדסה הבריטי הביעו את שביעות רצונם מכל עבודות התיקונים שביצעה חברתנו. בינם וביני נוצרו קשרי ידידות אמיצים והם הציעו כי אבחר בית בדמשק לי ולכל הצוות. בחרתי בבית בן שלוש קומות באחד הרחובות היפים בדמשק, ושלטונות הצבא הפקיעוהו ומסרוהו לרשותי. בעל הבית הסורי שמח שכל דיירי הבית פונו ובהסכמתי נשארו הוא ובני משפחתו בדירתם. שמחתו של בעל הבית מובנת בהתחשב בדבר שהאיש השליש את הכנסותיו מדמי השכירות שקיבל בשל הפקעת הבית.

בתוך פרק זמן קצר הסתעפו עסקי. עמדתי בראש חברה בעלת יכולת ביצוע אדירה שעסקה בבניית מחנות צבא, כבישים וביצורים, ובייחוד בעבודות הסוואה. גייסנו לשורות החברה עשרות מהנדסים ומנהלי עבודה ושילמנו להם משכורות גבוהות. הידקתי את קשרי עם צמרת הפקידות הגבוהה של השלטון הסורי, ומהם שאבתי מידע על הנעשה בתחום המדיני ובמוסדות הצבא.

בהיותי מעורה בחיי החברה והמסחר בדמשק, לא התפלאתי כאשר איש קשר מחברי ההנהגה הזמינני לשיחה אצל יגאל אלון, שהיה אחד מידידי הקרובים. הייתי נכון לתת יד גם לאנשים שאינם מן המחתרת. סיפקתי לאנשי ההנהגה מידע על האפשרויות להבריח עולים ונשק לארץ, וכמו כן הגשתי עזרה וסעד לאנשינו בדמשק. סיפקתי להם תעודות, מסמכים ונשק.

עסקי הקבלנות הלכו והתרחבו. פתחתי משרדים ברחבי סוריה ולבנון: בזחלה, בבירות, במרג' עיון, בג'דידה, בבעל בק ובקטניה. הצלחת חברתנו והצלחותיהם של קבלנים אחרים מפלשתינה היו לצנינים בעיני החברות הסוריות שהיו חסרות ניסיון וידע הדרושים לביצוע עבודות בקנה מידה גדול. הם פנו לממשלתם שתלחץ על מפקדת הצבא הבריטי לאסור את פעילויותינו. ואכן מחלקת ההנדסה – Royal Engineering – הוציאה פקודה האוסרת על כל חברה או קבלן זר לגשת למכרזים. רק לחברות סוריות לאומיות הותר לקבל עבודות ממחלקת ההנדסה של הצבא הבריטי.

לא עבר זמן רב וביזמתי הוקמה בדמשק חברה סורית לאומית לקבלנות. בראשה הצבתי שייח' מכובד בעל זקן עבות, שרשם את

החברה כדת וכדין וקיבל את אישורה של מפקדת הצבא להיכלל ברשימת הזכאים לקבלת מכרזים. החברה שגשגה, ועד מהרה החלה להסתמן עדיפות בהזרמת עבודות לחברתנו. במרוצת הזמן נודע לצבא שהחברה הסורית הלאומית נמצאת בבעלותי, אבל לא נותר להם אלא לחרוק שן, שכן פעלנו בהתאם לתקנות ולחוק הסורי.

פעילותי בניהול חברת הבנייה הקיפה תחומים רבים. עסקתי בפיקוח על ביצוע העבודות שנעשו ברחבי סוריה ולבנון וכן בהידוק קשרים עם שלטונות הצבא ועם המשטר הסורי. החברה שגשגה והתפתחה, ובאותה העת העסקנו כארבעת אלפים עובדים סורים וכשישים מהנדסים, רובם מן הארץ. עשיתי כמיטב יכולתי לשמור על יעילותה ועל הגינותה של החברה, ואולם ההצלחה עוררה קנאה כלפינו, והחלו להתנכל לנו ולהצר את צעדינו.

כדי לשמור על יחסים תקינים עם השלטון הייתי מזמין מדי פעם בפעם עורכי עיתונים. פעם אחת הזמנתי את עורכו של אחד העיתונים החשובים בדמשק, שייח' מכובד וידוע. לאחר חילופי הברכות הנהוגות, התפרקד החאג' על הכרים וידו שיחקה במסבחת (שרשרת חרוזים) הענבר. "איך מרגיש ידידי הצעיר בדמשק? איך מתפתחת החברה שהקמת לעבודות פיתוח ובנייה? אני מתכוון לחברה הלאומית הסורית?" שאל וניצוץ לגלגני בעיניו.

"תודה על התעניינותך, חאג' באדר. אני בטוח ששמעת על המפעל החדש שהקמנו בדמשק. אנחנו מעסיקים עשרות פועלים," אמרתי.

"תבוא עליך ברכה, ידידי! שמעתי גם שמעתי. להווי ידוע לך שאנחנו בסוריה מתכוונים להגשים את החלום הגדול ולהיות לסוריה רבתי. הבריטים אמנם עזרו לנו לגרש את הצרפתים, אבל שלא יחשבו לתפוס את מקומם. שאיפתנו מהיום אחת היא: להיות עצמאים בלי על עזרה, ובעזרת אללה ישתבח שמו, גם לבנון, אחותנו הקטנה, תיכלל כחלק מסוריה."

לאחר שהבעתי את התפעלותי ואת תדהמתי משאיפותיה הנועזות של סוריה, העלתי על נס את עיתונו החשוב ובעל התפוצה הגדולה, והוספתי כי שמעתי על הקרן החדשה שחאג' באדר עומד בראשה, למען יתומי המלחמה הסוריים. הצהרתי חגיגית כי אני מבקש לתרום סכום נכבד, וסיפוק רב ייגרם לי אם יאות החאג' לקבל את תרומתי הצנועה למטרה חשובה זו. כשהושטתי לו את ההמחאה, ריצדו אישוני עיניו בניסיון לעמוד על גודל הסכום שנכתב עליה, ושאכן היה נכבד מאוד. הוא חייך בשביעות רצון גלויה. "אלוהים יברך אותך על נדיבותך הרבה למפעל החשוב הזה," אמר.

על־פי ידיעות מהימנות שהיו בידי מלכתחילה, לא הוקמה "קרן" זו אלא בתור כלי שבאמצעותו שלשל חאג' באדר סכומי כסף נכבדים אל כיסו. הוא פנה אלי בחיוך רחב:

"אני ועיתוני עומדים לרשות החברה הסורית הלאומית. אמור נא באיזו דרך אוכל לסייע בידך?"

זה היה מסר ברור שאכן הובנה כוונתי והוא מצפה לשמוע מה נדרש הוא לעשות בתמורה. הקשבתי לדבריו בכובד הראש הראוי, ושבתי והדגשתי כי למעשה אין לי כל בקשה או דרישה ממנו, אלא שבדרך מקרה נמצא בידי הדוח האחרון על פעילותה רבת החשיבות של החברה הסורית הלאומית שבראשה עומד חאג' אברהים טהא המכובד, ואין ספק שקוראי העיתון יהיו מעוניינים לקרוא על התפתחות חשובה זו.

חאג' באדר לקח מידי את הדוח שהיה מודפס בערבית צחה, התרומם מכיסאו ובברכות להצלחה ולהגשמת כל המאוויים בעזרת אללה הרחמן והרחום נפרד ממני לשלום והלך לדרכו.

יומיים לאחר מכן, התפרסמה כתבה בעמוד הראשון של העיתון ובה תמצית הדוח, שהרעיף שבחים על החברה הסורית הלאומית וקרא לממשלה הסורית ולשלטונות צבא בריטניה להגיש את מלוא העזרה לחברה חשובה זו התורמת רבות לעצמאותה ולכלכלתה של סוריה.

מייג'ור רש, קצין מודיעין בריטי בדמשק, המכונה אבו עלי, מיהר לטלפן אלי, היות שידע מי הוא בעל החברה הסורית הלאומית:

"יא רזאל! (רזאל – או ליתר דיוק, גזאל – הוא צבי בערבית) כמה זה עלה לך? מהו הסכום ששילמת?"

"אינני מבין את שאלתך, למה אתה מתכוון?"

"המאמר שהתפרסם... לא ייתכן שנכתב בלי כל תמורה."

מובן שהכחשתי בכל תוקף את דבריו ואף הוספתי בשביעות רצון מופגנת כי הופתעתי בדיוק כמוהו.

יום אחד לפנות ערב טלפן אלי ח'ליל, אחד מידידי, נצר לאחת המשפחות העשירות ורבות ההשפעה בדמשק, והציע שנצא בערב לקברט המפורסם טריינו, ששם הופיעו רקדניות יפות, פולניות שברחו דרך רוסיה ואירן, וכן רקדנית הבטן חדיג'ה, שנודעה בחמוקי גופה המשגעים. החלטנו לעשות "חיים". השלישי בחבורה היה אחמד, מנכ"ל המודיעין הסורי, ושלושתנו באנו אל הקברט באחת־עשרה בלילה.

הקברט היה מן היפים והרועשים בדמשק. הוא נפתח במיוחד

לאנשי החברה הגבוהה, לעתירי הממון והשררה. הבחורות היו יפות ביותר, ותפקידן היה לשעשע את האורחים, להיענות להצעותיהם לשתות שמפניה ולשמש בנות לוויה לאורחים ולקצינים המרובים. האולם היה מלא מפה לפה, תזמורת מובחרת ניגנה, ולצליליה חוללו זוגות רבים על רחבת הריקודים הצפופה.

יוסף מנצור, בעל הבית, אץ לקראתנו, קד קידה ובחיוך מתוק ליווה אותנו אל שולחן שנשמר במיוחד בשבילנו סמוך לבמה.

"אהלן וסהלן," בירך אותנו. "אללה ינעים לכם את הערב באמצעות הבית הזה. אני נכון לשרת אתכם בכל עת שתחפצו."

אחמד הניע את ראשו, סקר את הקהל שמסביב, נתן במנצור מבט מלגלג ואמר:

"יא מנצור, מהי שעת הסגירה של המקום הזה?"

"יא, ואלה... אצלנו שעת הסגירה היא בשתיים לפנות בוקר." השיב מנצור מבוהל.

אחמד הסתכל בשעונו ובקול שקט ביקש ממנצור לקרב אליו:

"הלילה, יא מנצור, ייסגר הקברט בעוד שעה בדיוק. בשעה אחת לפנות בוקר תפנה את האורחים, ואנחנו נישאר כאן עם חברי התזמורת, עם שלוש רקדניות ועם המשקאות. אתה לא תהיה דרוש כאן!"

מנצור החוויר ופניו הוריקו, אבל היטב ידע האיש שאין להמרות את פי ראש הבולשת הסורית:

"תַּחַת אַמְרַכ, יָא סִידִי, הכול יֵעשה כרצונך, אני עבדך הנאמן. בקשתך היא פקודה לי."

התרווחנו על מושבינו, ואכן לא עברו דקות מעטות ושלוש הכוכבות של הקברט, פולה, ורה ויסמין, קרבו ובאו אל שולחננו. שלושתן היו יפהפיות חטובות בנות שמונה־עשרה עורן צח היה כשלג ושערותיהן הזהובות גלשו על כתפיהן החשופות. ריח הבושם הצרפתי שבו השתמשו נדף למרחוק.

אלי ניגשה ורה, ואני קמתי לקראתה והזמנתי אותה לשבת לצדי. הלילה בקברט עבר בעליצות ובשובבות. הרבינו לרקוד והפרזנו גם בשתייה. לא שכחתי לבלוע כדור שמנוני המונע את ספיגת האלכוהול בקיבה ובווושט, ולכן כשכולם כבר היו בגילופין ואיבדו את צלילות דעתם ואת השליטה על לשונם, הייתי אני פיכח לחלוטין, אף כי העמדתי פני שתוי.

את ורה הכרתי זה כבר, עוד כשעשתה את צעדיה הראשונים בקברט. ידידות אמיצה נרקמה בינינו, ומערכת היחסים שנוצרה

היתה אינטימית וקרובה. אני תמכתי בה ושכרתי לה דירה בדמשק, שבה הייתי שוהה עמה לעתים בסופי השבוע.

לדבריה, הייתי הגבר היחיד שאתו קיימה יחסים מכל עשרות הגברים וקציני הצבא שהתגודדו סביבה. ורה קיבלה ממני כל סכום כסף שביקשה. היא היתה נוהגת לפשפש בכיסי חליפתי, ושולפת מתוך ארנקי את הסכום שחפצה בו. בתגובה, הקפדתי אני שארנקי לא יכיל סכומי כסף גדולים.

ורה היתה לי לעזר רב, היא מילאה את בקשותי בלי כל טרוניות ובלי לשאול דבר. באמצעותה של בת פולין זו הצלחתי לקדם רכישות, ולקנות ידיעות שהיו חשובות ומועילות.

אחד האנשים שהסתייעתי בו באמצעות ורה היה קצין מן הצבא הבריטי, סקוטי קשוח ביותר, שנזקק לכסף רב כדי למלא את כל משאלותיה של ורה, שהלכו ורבו בהתאם להנחיותי. הוא נזקק בדחיפות למקורות מימון, ומשהובהר לו כבדרך אגב כי בידי המפתח לבעייתו, החל האיש מסביר לי פנים והביע נכונות לעזור לנו בכל דרך אפשרית.

אירוע אחד, שאירע בג׳דידה, עיירת מדבר קטנה לא רחוק מן הגבול הסורי־העירקי, מאפיין את המנטליות הערבית־הסורית.

החברה הקבלנית שבבעלותנו העסיקה באותה העת אלפי פועלים סורים ברחבי סוריה. יום אחד קיבלנו טלפון בהול מן המהנדס המופקד על אותו מחוז ובו הודיע לנו כי פרצה שביתה, וחמש מאות פועלים נוהגים בתקיפות אלימה כלפי הצוות הבכיר, והצוות נטש את השטח ועמד להזעיק לעזרה את הצבא הבריטי.

לעבודה באזור הזה נודעה חשיבות מיוחדת בעיני, וחשוב היה לי לבצעה על הצד הטוב ביותר, שכן היא ניתנה לחברתנו למרות מחאותיו של גדול הקבלנים הלבנונים, שהיה לו מונופול על כל דרום־מזרח סוריה. לכן החלטתי לנסות לחסל את ההתקוממות הזו בעצמי בלי התערבות צבאית.

יצאתי מדמשק בלוויית מהנדס צעיר מחיפה. שנינו היינו חמושים באקדחים, שהוסתרו בחגורה רחבה מאחורי הגב. לאחר חמש שעות נסיעה הגענו לג׳דידה. המשרד היה ממוקם בשטח פתוח לפני הכניסה לעיירה, והכביש אליו היה חסום במאות פועלים. אף־על־פי־כן המשכתי לנהוג עד שהגעתי לפתח המשרד, למרות הפצרותיו של חברי שישב לידי להסתלק מן המקום, פן יקרעונו לגזרים. הזהרתיו לבל ישלוף את האקדח וציוויתי עליו לשבת במקומו ולהסתיר כל סימן לפחד.

הורדתי את זגוגית החלון של המכונית, והנה ראיתי ערבי בעל גוף, ששפם עבות מעטר את שפתו, מתקדם לעברי. במרחק מה אחריו, ניצבו חבריו. הערבי החזיק בידית דלת המכונית, ופתח אותה בקריאת תיגר:

"יאללה, צא, צא מהמכונית, יא אִבְּן כַּלְבּ, צא ונַראה לך מי אנחנו!" אגב כך הפשיל האיש את שרווליו.

יצאתי מן המכונית. הבחור תפס בחולצתי ומשכני אליו והרים את ידו להנחית עלי מכה, אבל אני הקדמתיו. כהרף עין הֵטיתי את גופי לאחור ובכל כובד משקלי הנפתי את ידי והכיתי אותו בפניו. זעקת כאב חנוקה נפלטה מפיו, וזרם דם פרץ משפתו השסועה, והבחור הליט את פניו בשתי כפות ידיו וגעה בבכי כשור. תדהמה אחזה בצופים. כולם כאחד נאלמו דום. פניתי אליהם וצעקתי:

"מי מכם רוצה לגשת אלי? תפדלו!"

מבטים של שנאה ושל הערצה ננעצו בי. רחש עבר בין האנשים:

"ואלה, צודק החואג'ה, כך לא מקבלים אורח וכך לא מדברים."

כמה בחורים ניגשו אלי:

"בוא, בבקשה, נשב ונסדיר הכול בינינו. אין תַּקְלִיף. אין בינינו כל יסוד לתרעומת ואין אנו רוצים בריב."

הכנסתי את הערבי למשרד ושם טיפלו בשפתו השסועה. בתוך שעה הגענו לידי הסכם על־פי התנאים שקבעתי, והעובדים חזרו לעבודה סדירה.

הסיפור, כמובן, יכול היה להסתיים אחרת. רק כפסע היה ביני ובין המוות. הערבים היו יכולים לחסל את שנינו ולהעלים את גופותינו לבל יישאר זכר מאתנו, אבל בהתנהגותי התקיפה, נטולת הפחד ומורך הרוח, הצלחתי להדהים אותם, והם התמלאו השתאות וכבוד כלפי. הם עצמם מייחלים להידמות לאדם עז רוח ורב כוח, ולכן הם מכבדים כל מי שמתנהג, לדעתם, כגיבור, ומעוניינים לשתף אתו פעולה.

לא קל היה לפלס דרך לחברתנו, ולהיכלל בין מקבלי המכרזים של צבא בריטניה בסוריה. חברות גדולות שלרשותן הון רב ומערכת ענפה של יחסי ציבור, התמודדו אתי וניסו לזכות במכרז בכל דרך שהיא, לרבות דרך של מתן טובות הנאה לקציני הצבא.

בעיר זחלה ובסביבותיה שלט שליטה בלי מצרים גדול קבלני לבנון. קבלן זה קיבל וביצע את מרבית עבודות הצבא במחוז זה. באותה העת פורסם מכרז לביצוע עבודת הסוואה של הצבא הבריטי.

עלות העבודה הוערכה במאות אלפי לירות סטרלינג. חברתנו קנתה לה ניסיון רב בעבודות מן הסוג הזה בדמשק ובישראל, ואני עשיתי אפוא הכול כדי לקבל את המכרז. פניתי אישית למשרדו של הקולונל ס׳, שעמד בראש מטה המחוז, אבל האיש מיאן לקבל אותי לשיחה בעניין זה. ידוע היה לכל הקבלנים שהקבלן הלבנוני מקיים קשר הדוק ובלעדי עם הקולונל ס׳. משפגש בי הקבלן במשרדו של הקולונל גיחך ופנה אלי:

״עפרון, אתה מבזבז את זמנך לריק. אין סיכוי שתימנה עם משתתפי המכרז. לו גם זכית במכרז לא היית מבצע אותו כי האזור הזה נתון לשליטתי הבלעדית. כל אזור צפון לבנון שלי הוא.״

בערב נפגשתי עם ידידי, הקצין הבריטי שמסר לידי חברתנו עבודות רבות בכביש קונֵיטרה־דמשק. סיפרתי לו כי הקולונל ס׳ דחה אותי, ואפילו לא הותר לי לקבל את המכרז. ידידי יעץ לי לפנות לבריגדיר פ׳, שישב במפקדה בדמשק. הוא הוסיף כי ספק אם יקבל אותי האיש לשיחה, אבל היות שהבריגדיר פ׳ הוא ידיד נעורים שלו הוא מוכן לשוחח עמו.

למחרת הודיע לי ידידי שנקבעה פגישה קצרה בין הבריגדיר פ׳ לביני. הודגש כי הריאיון מוגבל לעשר דקות, והשיחה תהיה בבחינת פגישת היכרות גרידא.

למחרת, לאחר חילופי ברכות ודברי הערכה על העבודות שביצעתי בכביש דמשק, שאל הבריגדיר פ׳ על מוצאי ועל מעשי לפני המלחמה. סיפרתי לו כי בן כפר אני, ומשפחתי עדיין שוכנת שם, ולה משק מעורב של בקר ושל כבשים.

הבריגדיר הצטחק ואמר:

״אגלה לך סוד, גם לי יש חווה בסקוטלנד. בגלל המלחמה הארורה לא ביקרתי שם כבר שנתיים. אני כל־כך כַּמֵּה לטעום שמנת טרייה שנחבצה זה לא כבר.״

״אין קל מזה אדוני הבריגדיר, מחר בבוקר יישלח אליך כד שמנת, היישר מן החווה שלנו.״

הריאיון הגיע אל קצו. עוד באותו היום שלחתי מכונית לקיבוץ איילת השחר בבקשה למכור לי כד שמנת טרייה שנחבצה באותו היום. בבוקר נשאתי את הכד למשרדו של הבריגדיר פ׳ והוא הופתע להיווכח שמשאלתו מולאה במהירות שכזו.

״מר עפרון היקר, האם אני יכול לעזור לך בעניין כלשהו?״

גוללתי לפניו את פרטי המכרז שבצפון לבנון והצבעתי על סירובו של קולונל ס׳ לשתף את חברתנו בקבלתו.

"אין דבר קל מזה, מייד אטפל בדבר."

בתוך חמש דקות שוחח הבריגדיר פ' בטלפון עם הקולונל ס':

"יושב לידי ידידי מר עפרון, שמעתי שאתה עומד להוציא מכרז. אני רוצה שתמסור למר עפרון את העבודה באמצעות המכרז או בלעדיו. האם זה ברור?"

מתגובתו של הבריגדיר הבינותי שהקולונל ס' מוחה שהחלטה שכזו נוגדת את תקנות הצבא, ואין כל אפשרות למסור עבודה בלי מכרז.

"אני שולח את אחד הקצינים שיתלווה למר עפרון. מסור לו את המכרז. אני סמוך ובטוח, קולונל, כי תמצא דרך חוקית למסור לידידי את ביצוע העבודה. אני מצפה כי תדווח לי שבקשתי נתמלאה."

למחרת עם שחר, נסעתי עם אחד מעוזרי הבריגדיר לזחלה. הקולונל ס' קיבל אותנו בסבר פנים יפות ואמר:

"אנא התכבד ושב במשרדי. מייד אכין את כל הטפסים לקבלת המכרז שהומלץ לי למסור לידך. לא נותר לי אלא לאחל לך הצלחה בקבלת העבודה ובביצועה."

למותר לציין כי עסקה זו היתה מוצלחת מאוד ושכר רב היה בצדה.

במשרד הראשי שלנו בדמשק העסקנו עשרות מהנדסים, מנהלי עבודה ופקידי משרד. מנהל החשבונות הופקד על כל ענייני הכספים של חברתנו שכללו פירעון תשלומים, ניהול ענייני הבנקים וגביית כספים. נתנו בו את מלוא האמון שכן האיש, בן למשפחה ידועה בארץ, היה אחראי ומהימן ועברו המקצועי היה נקי לחלוטין.

שנתיים לאחר שהתחיל מנהל החשבונות לעבוד בדמשק, התברר כי הוא מתרשל בתפקידו. הוא הרבה לאחר ולהתלונן על כאבי ראש.

באחד הבקרים פנה אלי אבי ואמר כי הוא חושש שחסרים סכומי כסף נכבדים מחשבון הבנק. למחרת נדהמנו כשנתקבלה הודעה רשמית כי שותפינו הסורים הגישו נגדנו תביעה משפטית בעוון הונאה. הם פנו לשלטונות הצבא בבקשה לעקל את הכספים שמגיעים לחברה עד למועד תחילת המשפט, שהיה צריך להתקיים בבית דין אזרחי בדמשק.

בו במקום החלטתי לעקוב אחר מנהל החשבונות, לתהות על קנקנו, ולעמוד על טיב מעשיו. באותו ערב יצאתי בעקבותיו של מנהל החשבונות וראיתיו נכנס לאחד הקברטים, מן הזולים ביותר בדמשק. אלי הצטרף ידידי הסורי, מראשי המשטרה המקומית. יחד עלינו אל הקומה השנייה של אותו קברט, שמשם אפשר היה לצפות במעשיהם של האורחים היושבים מסביב לזירת הקברט, בלי לעורר תשומת לב.

להפתעתי קלטו עיני מייד את מנהל החשבונות יושב בחברת אחת מרקדניות הבטן המפורסמות, בעיקר בשל עיסוקה בזנות. כאשר עלתה רקדנית הבטן על הבמה וחשפה את חמוקי גופה הדשנים הוארו פניו של מנהל החשבונות בחיוך עורג. כשסיימה הרקדנית את הופעתה היה האיש הראשון שקפץ על הבמה ותחב שטרי כסף רבים בין שדיה העצומים. ידידנו הוביל את הרקדנית למקומה והחל לנשקה.

הסברתי לידידי הסורי מיהו אותו מאהב היושב בחברתה של רקדנית הבטן. קראנו לבעל הקברט וציווינו עליו לשלוח אלינו את הרקדנית לקומה השנייה.

לא חלפו דקות רבות והרקדנית המפורכסת נכנסה ועמדה ליד שולחננו. ארשת פנינו ותנוחת גופנו הבהירו לה כי אין אנו נמנים עם מעריציה והיא נמלאה פחד.

"דחילקום, לא עשיתי שום דבר. מה אתם רוצים, אעשה כל מה שתצוו עלי."

"שבי, בת נעוות המרדות! אמרי מייד מיהו היהודי הממושקף שעמו את מתנה אהבים? מה הקשר בינך ובינו ומדוע הוא מפזר כספים ביד נדיבה?"

"למי התכוונת, אדוני? לכלב שישב אתי? הרי הוא בעל חברה גדולה המבצעת עבודות לצבא הבריטי. הטיפש התאהב בי. מפעם בפעם אני מתמסרת לו והוא מציף אותי באהבה ובכסף. הוא הבטיח לי כי בקרוב יקנה לי בית, כשיקבל סכומי כסף רבים משותפיו הסורים. אם הוא פשע קחו אותו מכאן. לא אצטער אם תסלקו אותו ממני. נמאסו עלי דברי השבח והחנופה שלו."

"לכי, זונה עלובה, חזרי למקומך ואל תעיזי לספר את תוכן השיחה הזאת לאיש."

למחרת בבוקר סיפרתי לאבי את מה שהתרחש בקברט. מייד זימנו את מנהל החשבונות למשרדנו. תחילה ניסה האיש להתחמק ולהכחיש את דברי אבל לאחר שהודעתי לו בלשון שאינה משתמעת לשתי פנים כי מצוי בידי דיווח מלא על כל מעלליו, ואנו נדאג שהוא יירקב בכלא הסורי, נשבר האיש וגולל לפנינו את סיפור אהבתו לרקדנית הבטן שסחטה אותו בלי רחם.

ברצותו לספק את תאוותה לכסף, פנה לשותפינו הסורים בהצעה כי יתבעו מאתנו כסף וסיפר להם כי אין הם אלא חיפוי, צידוק ללאומיות החברה שבשמה אנו פועלים. הוא הסית את שותפינו הסורים לפנות לשלטונות הצבא הבריטי כדי שיתבעו אותנו לדין. מנהל החשבונות סיפר לסורים על רווחים גדולים שהחברה עושה.

התחוור לנו כי מנהל החשבונות מעל גם בכספי החברה וכשחקרנו אותו נקב האיש בסכומים נוספים שהצליח להעלים בדרך לא חוקית. הנזק וההפסדים הכספיים שגרם לנו היה רב. הגשת התביעה נגדנו היתה בבחינת מכה לחברתנו. היינו צריכים להתייצב בפני שופט־קדי סורי, שבלי ספק היה מוצא אותנו אשמים.

הפסקת התשלומים שהגיעו לנו מן הצבא עלולה היתה למוטט את החברה בכל רחבי סוריה. פנינו אפוא לאחד מעורכי הדין, מן היקרים והמפורסמים בהיררכיה המשפטית בדמשק, וביקשנוהו ליצג אותנו. באחת הישיבות הציע לנו עורך הדין "לקנות" את עורך הדין של היריב, ואף נקב בסכום נכבד שרצוי לשלמו כדי שנוכל לזכות במשפט ולוודא כי התביעה תידחה.

החלטנו לפעול מהר. הדפסנו את וידויו המלא של מנהל החשבונות על כל מעלליו, החתמנו אותו, החרמנו את דרכונו ושלחנוהו ארצה. התרינו בו כי אם יגונב לאוזנינו כי פצה את פיו, נגיש נגדו תביעה על גנבה, על זיוף, על הלשנה ועל הונאה.

עוד באותו היום פניתי לשותפנו הראשי מדמשק, והצעתי שננסה בצוותא לישב את כל ההדורים בלי משפט ובלי עורכי דין. השייח' הזמין אותנו לביתו, ואבי ואני התיישבנו בחדר האורחים וניהלנו עמו שיחות במשך שעות ארוכות.

מארחנו הגיש לנו קפה ועוגות, אבל אנחנו סירבנו לשתות או לאכול. המנהג הערבי גורס כי דחיית גינוני הכנסת אורחים מפעילה לחץ מוסרי על המארח כדי שייענה למשאלתו של אורחו. וכך, למרות הצמא והרעב, החזקנו מעמד עד לשעות הערב המאוחרות, המועד שבו הגענו לידי הסכם גמור ומוחלט.

אנחנו ויתרנו על מפעל שקנינו והפעלנו בדמשק, ושייצר וסיפק מוצרי הסוואה לעבודות הצבא. שותפינו הסוריים ויתרו על כל תביעותיהם והשייח' חתם על הצהרה שהופנתה לשלטונות הצבא ושבה הוא מתנצל על טעותו ומבקש לחדש את התשלומים ואת הסדרי החוזים והכספים עם חברתנו, כבעבר.

כשהשבענו סוף־סוף את רעבוננו ולגמנו מן הערק הזחלאוי, ולב כולם היה טוב עליהם, גילו יריבנו את אוזנינו כי "קנו" את עורך הדין שלנו, ואף נקבו בסכום שהאיש היה צריך לקבל בסיום המשפט.

התברר כי שני עורכי הדין, באי כוחם של שני הצדדים, ערכו ביניהם הסכם הדדי שלפיו יחלקו את השלל במשותף. נרמז לי כי גם לשופט הוקצה סכום כסף מסוים. גם הוא היה בעצה אחת עם שני עורכי הדין.

"ניהול" המשפט ודרך פתרונו זורע אור על דרכי השיפוט בדמשק.

יום אחד ישבתי במשרדי בבניין שניצב בפינת הפרלמנט הסורי בדמשק. הטלפון צלצל, ומזכירתי חינוניה הודיעה כי ח'ליל על הקו:

"הלו, יה רזאל!"

"ח'ליל, אלוהים יברכך, מה אוכל לעשות למענך?" שאלתי.

"ואלה, יא רזאל, פשוט השתעממתי ורציתי להזמינך לשתות כוסית ערק בפאלס – מה דעתך?"

"ח'ליל, לא יכולת להעלות רעיון מוצלח מזה. בעוד כמחצית השעה אעבור במכוניתי ליד משרדך וניסע לשם יחד."

הודעתי למזכירתי כי אמצא בבר שבמלון אוריינט פאלס והיא תוכל ליצור עמי קשר אם יתעורר צורך דחוף. ירדתי למכוניתי וחסן הנהג קפץ לעמידת דום.

"מעליש, יא חסן, הישאר במשרד, אנהג בעצמי."

פילסתי לי דרך בין מאות מכוניות, מרכבות ועגלות משא, שסוסים ופרדות רתומים אליהן. סבלים הדפו לפניהם דוכנים ניידים עמוסים ירקות, פֵּרות, בדים, שקי קמח ורהיטים חדשים וישנים גם יחד.

צפירות המכוניות וגערות הרַכָּבים התערבבו בנעירות החמורים ובצהלות הסוסים ויצרו סימפוניה מחרישת אוזניים.

האוויר היה ספוג אדי עשן ופיח שנפלט מן המכוניות. הבל חם עלה מגללי הבהמות שהצטברו על הכביש והתמזג בעשן הקבב שנצלה במסעדות. המזרח בכל יפעתו נגול לפני לאורך כל הדרך אל המלון.

ח'ליל ואני לגמנו מן הערק הזחלאוי, שמראהו כחלב לבן וצח, ומצב רוחנו הרקיע שחקים. שוחחנו על דא ועל הא, אבל אני ידעתי שהמטרה האמיתית של פגישה פתאומית זו עוד תיוודע לי. ח'ליל הרים כוסית:

"לחייך, רזאל, לבריאותך אחי. אגב, האם באמת ובתמים אתה בוטח בי, וסומך עלי כידיד ואח נאמן?"

"מדוע אתה שואל, ח'ליל? הרי אנחנו אחים בדם. הדם שהקזנו מאצבעותינו נמהל בעורקינו, ולכן יש בינינו ברית דמים לעד – מה רציתָ?"

"אתה פנוי מחר בערב?"

"תלוי בחשיבות הצעתך, הבה ונשמע!"

"יא רזאל, מחר בשעה שמונה ושלושים בערב סע לריו בגדד 690, דפוק על דלת הבית הענקי המוקף חומה גבוהה ואלוהים יהיה עמך."

"יא ח'ליל," נזעקתי ממקומי, "כנראה עלה הערק לראשך, יצאת

מדעתך? הרי זהו ביתו של אמיר סולטן אפנדי! איך אעז להיכנס בלילה לחווילתו הפרטית?״

אבל ח׳ליל השיב לי בניחותא:

״בזה הרגע הסכמנו כי אחים אנחנו וכבר אתה מטיל ספק בכוונותי? אני רוצה לגרום לך רק הנאה ומבקש שתמלא אחר דברי.״

לאחר הרהור קל הסכמתי, בניגוד לכל היגיון.

״יא ח׳ליל,״ אמרתי, ״עלי ועל ראשי. מחר בערב, אינשאללה, אבקר בריו בגדד.״

בדרכנו לשוב חציתי את כיכר המרג׳, ולבקשתו של ח׳ליל עצרתי סמוך למלון אומיה, ששם עמד ח׳ליל לפגוש בעמית לעבודה. בשעה שנפרדתי ממנו חזרתי ושאלתי אותו אם הרעיון אינו אלא הלצה. ח׳ליל הרצין ושב וביקש שלא אכזיב אותו. ח׳ליל פתח את דלת המכונית ובאותו הרגע ניגש אלינו חורני לבוש סחבות, לראשו תרבוש בלוי וזיפי זקן שחור על פניו:

״דחילק, יא חואג׳ה, תן לי נדבה!״

הסתכלתי בו ולפתע החווירו פני. זיהיתי את עבדו אחד מן המסתערבים שלנו, שחי בדמשק יותר משישה חודשים. נדהמתי מחוצפתו ומחוסר הזהירות שהראה כשפנה אלי בנוכחות אדם זר. ח׳ליל, שהבחין בתדהמתי, פנה אלי ושאל:

״מי החורני החצוף הזה, אתה מכיר אותו?״

מייד התעשתתי ובגערה פניתי אל הקבצן:

״יאללה, הסתלק חורני מלוכלך, ואל תעז להפריע לנו!״

שלחתי את ידי החוצה וסימנתי לעבדו באגודלי שימתין לי. עבדו נוכח בטעותו, אבל כנראה היה שרוי במצב נואש, שאם לא כן לא היה מהין לפנות אלי כשזרים בחברתי.

נפרדתי לשלום מח׳ליל. נהגתי מסביב לכיכר ועצרתי בעברו האחר של הרחוב ששם המתין עבדו. סימנתי לו להיכנס למכונית בדלת האחורית ולהשתטח על הרצפה. כשננעלה הדלת התנעתי את המנוע ונהגתי לסמטה בטוחה ושקטה, ושם חניתי.

״עבדו, השלום לך? מה קרה מה הדחיפות הזו?״

״צביקה, אני מתנצל, רק במקרה נתקלתי בך. היינו צריכים להיפגש עוד שבוע, אבל הלילה עטו עלי בריונים כשישנתי בחאן שבו מתגוררים החורנים, והציגו אותי ככלי ריק. הרי ידוע לך כי הסורים מתנכלים לחורנים, מחפשים בכליהם, ומי שאין בידו תעודות מושלך מייד לבית הכלא ולאחר מכן מגורש לחורן.״

הוצאתי מכיסי מאות לירות סוריות וביקשתי ממנו להצטלם ולשוב

למקום שבו נמצאנו בתוך שעה, כדי שאנפיק לו תעודות חדשות. עוד באותו הערב כבר היו בידי עבדו תעודות ומסמכים כדת וכדין.

חזרתי לביתי שברחוב שהין ולא יצאתי ממנו אפילו לארוחת הערב. למרות עיסוקי הרבים לא חדלתי במשך יום המחרת להרהר בבקשתו המוזרה של ח׳ליל. ניסיתי להיזכר האם פגעתי בו ואף העליתי את ההשערה שאולי מחפש ח׳ליל הזדמנות לחסל אותי. סקרנותי גברה עלי, כמובן, ובשעה שמונה ושלושים בערב מצאתי את עצמי ברחוב בגדד, שהיה מפורסם בחווילות היפות שבהן התגוררו עשירי דמשק ונכבדיה.

החניתי את המכונית בקרן הרחוב, נעלתי אותה וצעדתי לבית מספר 690. עשרות מכוניות הדורות חלפו על פני. לכל אורך המדרכה שלפני הבית ניצבה חומה שגובהה כשלושה מטרים. עמדתי לפני דלת כפולה עשויה עץ מהגוני שחוזקה בברגים מבהיקים של נחושת, ושהיתה קבועה בה ידית מסולסלת בצורת חמש אצבעות קמוצות, סגולה נגד עין הרע, ששימשה לנקישה על הדלת במקום פעמון. היסוסי גברו, ולרגע חשבתי לוותר על ההרפתקה חסרת האחריות. ואולם למרות היסוסי נקשתי לבסוף על הדלת, וזו נפתחה מייד.

כושי בגיל העמידה לבוש בגלבייה שחורה מפוספסת בפסים לבנים קד קידה והזמינני להיכנס בחיוך רחב. הוא הרים את מבטו לעבר הבית הדו־קומתי שהיה מוקף בגן רחב. בינות למזרקות מים שזינקו לגבהים שונים, פרחו פרחים בשלל צבעים ועצי הדר כרעו מעומס הפרי. צעדתי בעקבות הכושי, שעקף את הכניסה הראשית לחווילה ופנה לעבר דלת בצד האחורי של הבית.

שמעתי קול בוקע מן הבית: ״יא עבד, מי בדלת?״ הכושי רמז לי לחלוץ את נעלי ופתח דלת שפנתה אל גרם מדרגות שהוליכו אל הקומה השנייה. עליתי אחריו ורק גרביים לרגלי. בקומה השנייה פתח עבד דלת אחרת, הורה לי להיכנס ונעל את הדלת מאחוריו.

מצאתי את עצמי בחדר גדול ורחב ידיים ובו שני חלונות צרפתיים הפונים אל הגן. לשמאלי ניצבה מיטת אפיריון ועליה פרוכת בד בצבע צהוב כעין השמש. המיטה עצמה היתה רחבה ומוגבהת מעל הרצפה ועליה כיסוי משי רקום בצבע ארגמן. לרגלי המיטה נפרשו שטיחים פרסיים שזורים בחוטי משי בשלל צבעים, שפרחים וצורות עיטרו אותם.

לימיני עמדה ספה ובצדה שתי כורסאות ושולחן דמשקאי שפניו עשויות משטח של עץ שחור שאבני שוהם משוקעות בו. לאורך הקיר השמאלי ניצבו שידה, שולחן כתיבה וכר משקאות פתוח עמוס

משקאות שונים. עציץ ורדים ניצב בין שני החלונות על שולחן דמשקאי נמוך.

המחשבה הראשונה שעלתה בלבי היתה כי הנה הגעתי לחדר שינה מסיפורי אלף לילה ולילה. ניגשתי לחלון והשקפתי אל הגן. אמדתי את המרחק עד לאדמה ונראה היה לי כי אם איאלץ להימלט תהיה הקפיצה בהישג רגל. נעלתי את נעלי, התרווחתי על אחת הכורסאות והמתנתי.

לאחר חמש דקות, שדמו בעיני לחמש שעות, נפתחה לפתע הדלת ובפתח עמדה אשה בעלת גוף תמיר משגע. היא היתה עטופה בשחורים מכף רגל ועד ראש – נעליה, גרביה, שמלתה, הרעלה שכיסתה את פניה והכפפות שעל ידיה – כולם היו שחורים. רק שערותיה הזהובות בצבצו על ערפה.

היא פסעה בקלילות לעברי, וכשעמדתי לכבודה הושיטה את ידה ובאנגלית צחה אמרה:

"ערב טוב, אדוני. אנא שב בבקשה, שמי סמירה."

"ושמי הארי," עניתי.

במשך כמה שניות בחנו איש את רעהו. בן 23 הייתי, רזה ומיתמר לגובה של מטר ושמונים סנטימטר. בלורית השֵׂער נטתה הצִדה וכיסתה את ראשי, ובפני נוצצו עיניים כחולות. לכל הדעות "חתיך לאללה".

היא ניצבה לפני מדיפה ריח רענן של בושם מעודן. מבעד לשמלתה התנוססו בגאווה שדיים זקופים כזוג אגסים בשלים. אגן ירכיה וישבנה רטטו מבעד למשי השחור של שמלתה. גופי ניצת כולו באש יוקדת והתקשיתי לשלוט ביצרי. רציתי לשלוח את ידי, ללטף ולטרוף את האשה־הנערה שלפני.

בחן ובעדינות הזמינה אותי סמירה להתיישב על הספה, והיא התיישבה למולי על הכורסה. כששילבה את רגליה רותק מבטי לרגליה החטובות שנמשכו מעלה־מעלה עד אין סוף.

"הבר לרשותך, הארי, מה ברצונך?"

"ויסקי, תודה."

"ואני אשתה ורמוט, ברשותך."

קיוויתי כי נשיק כוסות לחיים, ואז אוכל סוף־סוף לראות את פניה. להפתעתי היא רק הסיטה מעט את הרעלה השחורה, קירבה את גביע הבדולח לשפתיה וגמעה ממנו. קינאתי בגביע שבא במגע עם פיה.

בשיחה שהתפתחה הראתה סמירה בקיאות בנושאי אמנות ודרמה. ערי אירופה היו נהירות לה כדמשק עצמה. כעבור מחצית השעה כבר

להטו לחיי, לא מן המשקה, כי אם מתשוקתי לסמירה. היא הבחינה כנראה בקוצר רוחי, ובעיני שלא משו מפניה.

"דומני שברצונך לדעת מי יושבת לפניך, אבל ייתכן שאני מכוערת ואתה תתאכזב למראה עיניך," אמרה.

"בזאת אוכל להיווכח בנקל," אמרתי ובלי להסס הושטתי את ידי והפשלתי את הרעלה לאחור. נשמתי נעתקה ועיני נפערו למראה פניה.

לפני ישבה האשה היפה ביותר שראיתי מעודי. עיני שקד גדולות וירוקות הסתכלו בי במשובה ילדותית. גון פניה היה לבן וחכלילי. שפתיה היו מלאות, ובפיה נצצו שיניים צחורות. אפה היה חטוב ומצחה הרחב היה עטור תלתלים זהובים מתנת הטבע. צווארה היה זקוף וארוך.

"סמירה, האומנם בת אנוש את?" קראתי משהצלחתי להתגבר על התרגשותי.

סמירה צחקה, מתמוגגת משמחה:

"הארי, אל תגזים, אני רק אשה ככל הנשים."

בלי לחשוב לרגע, קרבתי את שפתי אל שפתיה הנחשקות והמתוקות. פיה הענוג נפתח ולשוני חדרה ונבלעה בין שיניה הצחורות. ידי השמאלית ליטפה את שערה, וידי הימנית החליקה בלהט על חמוקיה. עמדנו צמודים וגופותינו קרובים ונוגעים זה בזה. פי לא מש מפיה כל אותה העת, והתשוקה שגאתה בי לוותה בערגה וברצון להתמזג, להיות לגוף אחד.

כבחלום פסענו שנינו אל מיטת האפיריון. רק אנקות התאווה ומצמוצי נשיקותינו הפרו את הדממה. כל גופה החל לרטוט למגע ידי המלטפות. בחפזה הסירה סמירה את כל בגדי מעלי. שפתי נעו על פני מצחה ולחייה, וחזרו וירדו אל פיה שנענה לי בשקיקה. טעם פיה מתוק היה לי כדבש.

חשתי כי אנו מרחפים אל עולמות רחוקים. כל הווייתנו התמקדה בגופותינו הצמודים. הרמתי את סמירה בזרועותי והשכבתיה על המיטה. גופותינו נצצו מאגלי הזיעה ששטפו אותנו. בשיא מעשה האהבה פלטה סמירה: "אללהו אכבר," ומחזי פרצה אנקת הנאה.

כהלומי עילפון צללנו שנינו אל תהום התענוג המשכר. גופותינו הרפים נחו על המיטה, ובחדר השתרר שקט שלאחר שיכרון החושים. בחנתי שוב ושוב את הנערה היפה ששכבה לצדי בלי נוע, עיניה עצומות וכל גופה נינוח. ידי החליקו על שערותיה ועל מצחה והיא פקחה זוג עיניים מלאות אהבה וערגה.

״מימי לא שיערתי שיכול להיות שיכרון חושים כזה. קראתי בספרים, שמעתי שמועות, אבל מעולם לא חוויתי חוויה כזאת. מעיין החיים נפתח לפני, יקירי. ומעתה ארצה לחיות ולא אבקש למות עוד.״

זרועותיה הקיפו אותי ופיה לא חדל מלנשק את עיני, את לחיי, את גופי ואת פי.

״יא הארי, אללה שלח אותך אלי ואני מודה לו.״ מלמלה סמירה בין נשיקה לנשיקה. למראה התרגשותה ולהיטותה לא יכולתי להבליג. היא התנהגה כבתולה שחוותה לראשונה מגע קרוב ומושלם עם גבר.

״סמירה, מי את? מה הביא אותך למפגש אהבים עמי?״

עברו כמה דקות של דומייה. סמירה בחנה אותי בעיניים עורגות. ליטפה את שערי ולחשה:

״אהובי, הנה אני עירומה לפניך. אני שייכת לך כי אתה, ורק אתה, גאלת את חיי. צווה עלי לשרתך, צווה עלי מה שתצווה – הכול אני מוכנה לעשות למענך. חיי שייכים לך, ורק לך אגלה את צפונות לבי.

״כידוע לך אני בת למשפחת סולטן אפנדי, אחת המשפחות המכובדות והאמידות ביותר בדמשק. גדלתי כאן, בבית הזה, כבחממה, במשפחה מוסלמית טהורה שלה שלוש בנות ושני בנים. אנחנו, הבנות, חונכנו בקפדנות בפיקוח חמור. אחיותי השתדכו לגברים ממשפחות מכובדות עוד בצעירותן. אני הייתי הכבשה השחורה של המשפחה. יקדה בי תשוקה ללימודים ולהשכלה, אבל רק אחרי תחנונים רבים נענה אבי לבקשתי ונרשמתי לאוניברסיטת הבנות בדמשק. לפני שנתיים, בהיותי בת שמונה־עשרה, סיימתי את חוק לימודי, ומאז אני מכירה את חוצות דמשק רק מבעד לרעלה השחורה. כל אימת שיצאתי מן הבית למסע קניות או לביקורים נלוותה אלי דודה או סבתא, ולא משה ממני אף לרגע. תמיד הייתי עטופה וֶל שחור כפי שראית אותי הערב. פני, ידי, רגלי וכל גופי הוסתרו מעיני העולם, שנראה לי רחוק וחתום. נפשי כמהה לצאת, להתפרק לחבוק את העולם.

״בקיץ האחרון הבחנתי בתכונה רבה בביתנו. הורי היו עסוקים בתכנון ביקורו של המהרג׳ה ח׳דיב מהודו שהואיל לכבדנו ולבקר בביתנו. אבי ואמי דנו שעה ארוכה בפרטי התפריט שיוגש למכובדים שהוזמנו לכרה המפוארת לכבודו של המהרג׳ה. אבי לא חדל מלספר על הונו הרב, על אחוזותיו, על המקנה ועל העדרים המרובים שרעו במרחבי שדותיו. אבא הפליג בשבח חכמתו הרבה, והזכיר את הכבוד שהעולם רוחש לו. לא עלה בדעתי כי מבטיו של אבא שהופנו אלי לא היו מקריים. לא שיערתי כי ביקורו של האורח בביתנו קשור אלי.

"בערב הסעודה הואר ביתנו באור יקרות. המזרקות הופעלו, וזרקורים צבעוניים האירו את סילוני המים שזינקו אל על. פרחים מרהיבים בשלל צבעים קישטו את פינות הבית, ובחדר האורחים הונחו על שטיחים פרסיים כרים וכסתות עטופים משי דמשקאי.

"האורחים המכובדים נשענו עליהם ולפניהם הונחו מגשים עמוסים במעדנים ערבים לחיך: כבשים, יונים ותרנגולות המונחים על מצעי אורז עם צנובר ורוזמרין. המטעמים הוגשו לאורחים בחגיגיות. קנקני המשקה הכילו חלב, תמר הינדי, מיץ תפוזים, מיץ תמרים, מיץ גויאבות, מיץ אננס ומיץ מנגו. ברגע שהתרוקנו הקנקנים והמגשים מייד הובאו במקומם קנקנים ומגשים אחרים עמוסים לעייפה. אפילו סְנינה – החלב הרזה העוזר לעיכול ארוחה דשנה – לא נשכח.

"הכול התנהל כשורה. אמא, אחיותי ואני הצצנו במתרחש מבעד לחרכי הסורג העשוי עץ מהגוני שהיה קבוע בקומה השנייה, ונשקף אל האולם שבקומה הראשונה. ברור שמתוך סקרנות נעצתי את עיני בח'דיב, מסמר הערב, שלכבודו נערכה החאפלה. כבן שישים היה האיש, קומתו ממוצעת, גון עורו שחום, וזקנקן לבן מדולדל השתלשל לו מסנטרו. טורבן לבן עיטר את ראשו, והטוניקה שלגופו עשויה היתה משי לבן שפסים מוזהבים עברו לאורכו. בתוכה הסתתר הקומבז, שהיה צר יותר ויותר כלפי מטה. עיניו השחורות התרוצצו לכל עבר, סקרו את האולם ואת כל הנעשה בו. את נושאי השיחה לא קלטתי.

"מקץ שעתיים החלו האורחים להתפזר ולעזוב את הבית, ואבי ליווה אותם בנשיקות, בחיבוקים ובחילופי ברכות ודברי תודה. רק ח'דיב הוסיף לשבת, שכן הוא הוזמן להתארח בביתנו בכל ארבעת ימי שהותו בדמשק.

"בבוקר המחרת נקראתי אל אבי. לגופי היתה שמלה פרחונית קלה. וֵיל לבן שקוף כיסה את פני.

"'סמירה, בואי בתי, הכירי את אורחנו היקר מעבר לים, המהרג'ה ח'דיב ירום הודו.'

"קדתי קידה צנועה, שילבתי את ידי על חזי, שהלא אסור להושיט יד לגבר או לגעת בידי גבר אפילו כדי לומר שלום. ח'דיב קד לעברי. רק לעתים נדירות קמו הגברים לקראת אשה, ומאוד הופתעתי כאשר התרומם ח'דיב ממושבו וקם לקראתי. לאחר חילופי הברכות פנה אלי המהרג'ה באנגלית והתנהלה ביננו שיחה קצרה. כעבור כמה שעות קראה לי אמי ובהתרגשות פנתה אלי:

"'סמירה, ילדתי, איך מצא חן בעינייך המהרג'ה? לא תאמיני, אבל

חדיב אינו פוסק להתפעל ממך יקירתי. אין ספק, בת מזל את. מי יתן והאושר וההצלחה יאירו דרכך, ילדתי.׳

״באותו הערב נכנס אבי, בכבודו ובעצמו, אל חדרי לפני שעליתי על יצועי, ישב על־ידי, ליטף את שערותי ואמר:

״׳סמירה, בתי היקרה, אללה עזר לנו. הודות לברכתו מצאנו את הראוי לך. את אשה יפה, תמירה וחכמה. למראייך נמוג לבו של כל גבר. בחודשים האחרונים שוחחנו עלייך, אמך ואני, לא אחת. ביקשנו למצוא לך בעל הגון, עשיר ומכובד, שיהיה ראוי לפרח שכמוך. והנה לפני כמה שעות הביע המהרג׳ה במו פיו את רצונו העז לשאתך לאשה. באמונה, לא האמנתי למשמע אוזני. אלפי בנות ונשים מכל העולם צובאות על דלתותיו בתקווה שיתמזל מזלן והוא יבחר בהן. והנה מכולן הוא בחר בך סמירה! כאות לנדיבות לבו הוא רוצה להרעיף עלייך זהב, אבני חן ויהלומים כמשקל גופך. לא אשיב לו קודם שאשמע את תשובתך, בתי היקרה, אבל אני סמוך ובטוח שלא תמרי את פי ותמלאי את בקשתי ואת רצוני. יבורך אללה על כל הכבוד והאושר שנפל בגורלך ותמיד יהיה עמך.׳״

סמירה נשתתקה לרגע, ובעיניים לחות מדמעות כרכה את זרועותיה סביבי ואמרה:

״אמץ אותי אל לבך, אהובי, כדי שאוכל להמשיך לספר לך על יגוני ועל אסוני הכבד.

״לא האמנתי למשמע אוזני.

״׳יאבא, האם אתה חומד לצון? הרי צעירה אני לימים, וכפי שאתה יודע, אני רוצה להשלים את חוק לימודי ולקבל תעודת הוראה. אנא, סלח לי אם אסרב לבקשתו של ח׳דיב.׳

״אבי לא התרגש מסירובי. הוא חייך אלי ושלח בי מבט אבהי:

״׳סמירה, אכן את עולת ימים, ואינך יכולה להעריך כראוי את ההזדמנות שאללה שלח לנו. כל תכנית שתתכנני, אפילו תכניות לימודים, לא תעכב אותנו. את לא תשיבי ריקם את פניו של ח׳דיב. אושר וכבוד נפלו בגורלך, בתי היקרה. לכי אפוא ושמחי את אמך בבשורה הטובה. מחר, בעזרת אללה, נערוך את טקס האירוסין.׳

״כרעם ביום בהיר נפלה עלי החלטתו של אבי. דמי קפא בעורקי וחושי ניטשטשו. האומנם נמכרתי כחפץ, כשפחה? האם הזהב והכבוד שהורעפו על אבי חשובים יותר ממני? עולמי חרב עלי כשניסיתי לדמיין את גופו המדולדל של המהרג׳ה מתקרב אלי ואת ידיו נשלחות אל גופי. נפלתי על מיטתי בבכי מר.

״אמי לא חדלה ללטף את שערי:

״׳אל נא תבכי ביום מאושר כזה, בתי. יסלח לך אללה הגדול והמבורך. האמיני להורייך ובטחי בהם. הלא את יקרה להם מפז. עדיין לא טעמת את טעמם של החיים, והמהרג׳ה ח׳דיב יהיה טוב אלייך ויישאך על כפיים. למלכה תידמי. משרתים וארמונות וכל מחמדי העולם יפלו בחלקך. אנא, חדלי לבכות! ואללה הרחמן יהפוך דמעותייך אלו לדמעות של אושר. הוא ידריכך בעולם החדש שייפתח לפנייך.׳

״הארי אהובי, דע לך שרק בגלל הפיקוח והשמירה עלי לא הצלחתי לשלוח יד בנפשי. בעיניים מושפלות, בלב כבד וברוח נכאה נכנעתי לגורל שהועידו לי הורי.

״למחרת נכנסה אמי לחדרי ובידה תיבת עץ מהודרת שדפנותיה משובצות בחלוקי שיש ובאבני צדף מסוגננות. היא פתחה אותה והוציאה מתוכה טבעת יהלום גדולה וענק של אבני איזמרגד ירוקות ובוהקות. לדברי אמי בחר המהרג׳ה בצבע שהולם את צבע עיני.

״׳זוהי מתנת האירוסין ששלח לך הבוקר המהרג׳ה, בעלך לעתיד.׳

״לא אלאה אותך בתיאור טקס נישואי שנערך כשלושה חודשים לאחר האירוסין. לאחר מכן הובאתי לארמונו של המהרג׳ה בהודו. הוא קיבל את פני במלוא הכבוד וההדר ובכל גינוני הטקס. שוכנתי באגף חדש שנבנה במיוחד בשבילי.

״כבר בערב הראשון זכיתי לביקורו של בעלי המכובד. הוא נכנס לחדר השינה בכתונת לבנה, ניגש אלי ובירכני. עיניו סרקו את גופי שהיה מכוסה בכתונת לילה ורודה ושקופה, שדרכה אפשר היה להבחין בגופי הבתולי העורג לאהבה. בתנופת יד הרים ח׳דיב את כותנתי ואני ניצבתי לפניו עירומה כביום היוולדי. הושכבתי על המיטה והוא הפשיל את כותנתו מעל לראשו, ובגופו המצומק, שבחזיתו הידלדל אברו הרפוי והעלוב גהר עלי. המהרג׳ה הצמיד את פיו לפי וריח חריף של קרי נדף משיניו הצהובות. הוא פישק את רגלי, חיטט באצבעותיו בערוותי, ובעצבנות ניסה לממש את חובת הנישואין, אך לשווא. כשעתיים נמשכו הניסיונות והעינויים.

״במשך כשבועיים ניסה המהרג׳ה לבתק את בתולי, בלי הצלחה. בכל ערב היה גופי נמחץ תחת כובד משקלו, ושדי נמעכו בידיו שעשו בגופי כבתוך שלהן.

״לילה אחד נכנס ח׳דיב לחדרי ובידו שקית קטנה שאותה הניח לצד המיטה. הוא שב וחזר על ניסיונותיו לחדור לגופי, והנה פתאום הוציא מן השקית מלפפון ירוק ארוך משוח בשמן ובעזרתו החל להבקיע את החומה. ברור כי התחליף הנוקשה עזר, והצעקה שנפלטה מפי בישרה

לו כי שוב אינני בתולה. בתרועת ניצחון גהר עלי ח׳דיב והצליח לחדור אל גופי. בשתיים שלוש נעיצות ירק לתוכי את אונו והסתלק. מאז שוב לא ראיתיו ולא זכיתי לביקוריו.

״חלפה שנה לשהותי בארמון, ולפי המנהג הקיים, הבעתי את רצוני לשוב לדמשק לבקר את משפחתי ואכן ניתנה לי רשות לשהות בבית הורי שנה. לפני חודשיים חזרתי הביתה. ח׳ליל, חברך, הוא בן דודי. סיפרתי לו את כל המוצאות אותי והסברתי לו כי איני יכולה להמשיך לחיות כך. ח׳ליל אמר שיש לו חבר שאיננו מוסלמי והציע שאפגוש בך, אם אוכל להסדיר את כניסתך לארמון בלי שיאונה לך כל רע.

״ועתה, מה יהיה עלי כעת, אחרי שהנחת לי לטעום את טעם החיים, ולרוות ממעיין האהבה? האם תעזוב אותי עכשיו לאנחות?״

״לא יקירתי,״ אמרתי. ״אנחנו נשמור בסוד את פגישותינו ונתכנן את העתיד הצפוי לשנינו לאחר הערב הנפלא הזה.״

השעה כבר היתה קרובה לחצות. מיהרתי להתלבש, שכן אף־על־פי שהתקשיתי להינתק מסמירה, חייב הייתי לעזוב. סמירה חיבקה אותי, אימצה אותי אל לבה ונישקה אותי בטרם צאתי. קבענו להיפגש כעבור יומיים.

כשלושה חודשים ביקרתי את סמירה בביתה בקביעות. כשהרגישה סמירה שחושדים בה, והיה חשש לחיי שנינו, נאלצנו להיפרד באין ברירה ובלב שבור. בפגישותינו האחרונות נקשרה אלי סמירה בעבותות אהבה. אין ספק שאף אני ערגתי אליה וציפיתי בכליון עיניים לכל פגישה עמה.

לפני הפרֵדה הפצירה בי סמירה שאעזור לה. ״אנא, אהובי,״ התחננה, ״חלץ אותי מכלוב הזהב שבו אני חיה. קח אותי אליך, לארצך. אתה הוא אושרי. אתך אחיה בכל מקום ששם תהיה. לעבד נרצע אהיה לך...״

אחר הדברים האלה השתתקה סמירה ולא יספה. גם היא הבינה כמה עמוק הפער המפריד בינינו. השתדלתי להסביר לה כי בנסיבות חיי פשוט בלתי אפשרי להמשיך הלאה.

הקשר בינינו נותק סופית.

לעתים, כשהתעורר צורך דחוף להעביר משלוחי נשק למחתרת בארץ, הסכמתי לשמש בלדר ולהעביר את הנשק במכוניתי. השלטון הבריטי הזהיר כי מי שייתפס נושא נשק יידון לתלייה או לתקופת מאסר ממושכת.

מובן שלא שעיתי לאזהרות. פעם אחת יצאתי מדמשק בשעות אחר

הצהריים כשארגז המטען של מכוניתי עמוס לעייפה בכלי נשק שונים. חששתי שהמכונית תשקע מכובד המשא. התכוננתי לחצות את הגבול בגשר בנות יעקב לפני מועד סגירת תחנת הגבול עם ערב, ומשם תכננתי להמשיך לראש פינה דרך המושבה משמר הירדן, מקום שם ימתינו חברי ויפרקו את המטען שהבאתי כדי שאגיע לתחנת המכס הבריטית בראש פינה בלי המטען המסוכן.

את הגבול הסורי חציתי בלי כל בעיות. השוטרים הסורים היו מוכרים לי היטב, כי לכולם חילקתי שלמונים קבועים החל בטוראי, מרים המחסום, וכלה במפקד התחנה. מלבד זאת היה אחמד ידידי מטלפן מדמשק לבקשתי, ומסב את תשומת לבם כי ידיד קרוב לו מתעתד לחצות את קו הגבול, ומן הראוי שיזכה לתשומת הלב המתאימה.

הגעתי לתחנת הגבול סמוך לשעה שש. עצרתי בגשר בנות יעקב לביקורת ולהחתמת דרכוני – פעולה שגרתית שלוותה בקריאת "אהלן וסהלן חואג'ה רזאלי!" מפני השוטר הערבי.

הושטתי לו את דרכוני, וברגע שהשוטר הטביע בו את חותמת היתר הכניסה, צצו ובאו שני קצינים של הסי־איי־די האנגלי. מייד זיהיתי את הקצין רולינגס, שעיניו אורו בראותו אותי. הוא ניגש אלי ואמר בשמחה:

"מר עפרון, אכן בני מזל אנחנו. חברי ואני נתקענו כאן בתחנה וחששנו שמא לא תגיע מכונית אחרת שעמה נמשיך בדרכנו. האם נהיה לטורח עליך אם נתלווה אליך עד ראש פינה?"

זיעה קרה כיסתה את כל גופי. סירוב לא בא כלל בחשבון, ואילו להסיעם במכוניתי לתחנת המכס בראש פינה היה בבחינת מעשה התאבדות.

עניתי כי אשמח להיענות לבקשתם, אבל הוספתי כי עליהם להמתין עד שאבדוק שנית את מנוע מכוניתי שהשתנק פעמים מספר מאז יצאתי מדמשק.

ניגשתי למכוניתי שעמדה בקרבת מקום והרמתי את מכסה המנוע. כהרף עין החלפתי את מערכת החוטים המובילים מהדיסטריביוטר לפלגים בלי שאיש יבחין בכך.

בתוך זמן קצר מאוד היינו כולנו ישובים במכונית, מוכנים לצאת לדרך. ניסיתי להתניע את המנוע אבל הדבר לא עלה בידי. נשמעו חרחורים וקולות התפוצצויות של דלק לא מאוכל ואחר־כך דמם המנוע.

"איך הגעת עד לכאן, מר עפרון?" תמהו "הטרמפיסטים" שלי.

"נתקלתי בקשיים רבים בדרך," הנפתי את ידי בהשלמה, "אבל נראה שמצב המנוע הוחמר שבעתיים."

הקציו רולינגס טען שהוא מכונאי רכב במקצועו, ואין ספק שיוכל להפעיל את המנוע. למרות מחאותי ודברי שאין מנוס אלא להשאיר כאן את המכונית עד למחרת בבוקר כשיגיע מכונאי מיומן, ניסה רולינגס להתניע את המנוע, אבל מובן שהדבר לא עלה בידו. הוא לא העלה בדעתו שהתקלה היתה מכוונת.

למזלי, הגיעה באותה העת מכונית צבאית מכיוון דמשק. המכונית נעצרה בתחנת הגבול והנהג נענה ברצון לבקשה להסיענו לראש פינה. טיפסנו על המכונית והתיישבנו על ספסלי הארגז במושב האחורי, אבל רגע קודם שהחלה המכונית לנוע מלמלתי כי שכחתי תיק חשוב במכונית. ביקשתי מהם שלא יתעכבו, ואמרתי כי אתפוס טרמפ אחר.

"תודה לאל שפטרנו מנוכחותם של אנשי הסי־איי־די. עתה עלי לטפל בסמל הערבי ובחבר עוזריו," הרהרתי בלבי.

האיש ועוזריו הקיפוני, אם מתוך דאגה או מתוך סקרנות, והסתכלו בי בעודי מחרף ומגדף את המנוע שכנראה נכנס בו השד. ביקשתי מן הערבי להיכנס לתא הנהג ולנסות להתניע את המנוע.

חיש מהר פתחתי את מכסה המנוע, וכהרף עין החזרתי את חוטי החשמל למקומם. בעוד האיש עוקב אחרי, גחנתי ולקחתי קומץ עפר בידי, חירפתי את השטן וזריתי על המנוע גרגירי אבק כמגרש את השד בעודי פוקד עליו לנטוש את המנוע האומלל. חזרתי ופניתי לערבי שישב כמהופנט בתא הנהג והסתכל ביהודי המאמין בשדים, וביקשתיו לנסות שוב להפעיל את המנוע. קולות תדהמה והתפעלות פרצו מפי שנינו כשהחל המנוע לפעול כרגיל.

"אללהו אכבר!"

אכן גדולים מעשיו של אללה. הכול בידי אללה.

כשהגעתי סוף־סוף למשמר הירדן רצו חברי לקראתי. הם דאגו לי מאוד, אבל לא היה קץ לצחוקם כששמעו על מגרש השדים החדש שנולד.

היה יום חורף סוער בדמשק. רוחות השתוללו ופתיתי שלג ירדו ונערמו על המדרכות. הבהקי הברקים שבעקבותיהם רעמו הרעמים האירו מפעם בפעם את השמים המעוננים. בשעות אחר הצהריים המוקדמות החלטתי להפסיק את יום עבודתי במשרד ולנסוע הביתה לפוש ליד האח על כוס ויסקי ולהשתחרר קמעה מן המתח.

כשהגעתי למעוני ירדתי מן המכונית, נעלתי את הדלת ואצתי אל עבר שער הכניסה לבית. לפני השער חסמה את דרכי אישה עטוית סחבות, קמוטת פנים ולראשה שביס בלוי וקרוע. מעיל מרופט היה תלוי על כתפיה הצנומות. במבט ראשון אמדתי את גילה בשמונים שנה. היא פשטה לעברי יד גרומה ובקול ענות חלושה אמרה:

"בַּחְ'ט, יא חואג'ה. הבה אנבא את מזלך ואת עתידך."

נעצרתי. מבטי צד את עיניה שהבריקו בפיקחות מהולה בלגלוג ובעצב רב.

לשבריר שנייה ראיתי בעיני רוחי את סבתי מראש פינה שהיתה מוקפת תמיד בצאצאיה והרעיפה עליהם רוב אהבה. הם היו מתגודדים ומתכנסים תחת כנפיה בהרגשה של רוגע ושל הנאה. הזקנה שניצבה מולי נראתה עירירית וגלמודה. היא רעדה מקור, וטיפות הגשם נטפו מבגדיה. למראה הזקנה הבלויה עלה מייד בזיכרוני הפסוק "אל תשליכני לעת זקנה". פניתי אליה:

"סבתא נכבדה, בַּחְ'ט או לא, תפדלי, היכנסי אל ביתי ושם תמצאי מחסה מפני הקור והגשם שבחוץ."

היא סקרה אותי בעיניים חשדניות. הזעקתי את גיאורגיו היווני ששימש סוכן ביתי ושירת אותי במסירות רבה.

"גיאורגיו," אמרתי, "עזור לסבתא ודאג לכל מחסורה. הנה לפניך כמה שטרי כסף רוץ וקנה לה בגדים, נעליים ומעיל. השעה אינה מאוחרת והחנויות עדיין פתוחות. בעוד כשעתיים, כשארד לקומת המגורים שלך, אני רוצה לראות את הסבתא לבושה כראוי וארוחת ערב טעימה מונחת לפניה."

גיאורגיו נענה מייד לבקשתי. הוא לקח ממני את שטרי הכסף ופנה לעבר הדלת. ואולם הזקנה הוסיפה לעמוד כנטועה במקומה. נדמה היה לי כי היא סבורה שאנו חומדים עמה לצון, ואין זו אלא מהתלה אכזרית של צעיר עשיר המחפש לו דרך להתבדר בהתעללות בה.

גיאורגיו שב והזמינה לרדת לקומת מגורי העובדים. היא הסתכלה בשנינו ופנתה אלי בלחישה:

"למה, למה אתה עושה זאת? אלהים, רק אל תהתלו ביי!"

"מה שמך, אשה נכבדה?" שאלתיה.

"שמי מרגו," ענתה בהיסוס. "אין מלים בפי להודות לך. זו אינה בדיחה, נכון? אנא, אל נא תהתלו באשה זקנה!"

"אנא, מרגו, אל נבזבז זמן לריק. גיאורגיו ממתין לך, ומלאכתו מרובה. לכי נא אתו, ובעוד שעתיים חזרו אלי."

כעבור שלוש שעות נקש גיאורגיו על דלת חדרי.

"אדוני, מרגו ממתינה למטה. היא רוצה להיפרד ממך כי עליה לחזור למקום מגוריה."

ירדתי לחדר הכניסה. מרגו עמדה שם, פניה בוהקות ושערה אסוף תחת שביס אדום יפה. לגופה היתה שמלה פרחונית ועליה מעיל של עור כבש, נעליים גבוהות וחותלות היו לרגליה וזוג כפפות עור כיסו את אצבעותיה. נדמה היה לי כי קומתה גבהה.

היא פנתה אלי בעיניים דומעות:

"מי אתה בן אדם? עתה, בערוב ימי, כשנדמה לי כי הטוב והנעלה כלה מן העולם, אתה מופיע ומוכיח לי כי טעיתי. פתאום אני רואה אנשים שהתברכו בכבוד וביושר לב. תמיד ראיתי אנשים מתרוצצים כנמלים הללו להוטות למצוא טרף, לאגור, לבלוע, לגזול ולהשתלט על אחרים. הרבה גזל וחמס ראו עיני. יש העושקים ביד רמה ויש העוטפים את רוע לבם בסיסמאות ובמליצות נדיבות, בדברי חלקלקות ובחנופה. והנה באת והראית לי שיש גם אנשים אחרים. עמדתי היום לפני ביתך רועדת מקור, ומחשבה אחת בלבד בלבי – לשים קץ לחיי. והנה בערוב ימי נסכת תקווה חדשה בלבי. זה שנים לא עלה בגד חדש על גופי ולא נעליים חדשות על רגלי, אלא רק נעליים משומשות, שלאחרים שוב לא היה חפץ בהם."

מרגו לא חדלה לבחון אותי בניסיון לעמוד על כוונותי. השתדלתי להרגיעה:

"בואי, שבי פה והקשיבי, מעתה ואילך תסורי כל יום אל הבית, ובמטבח תחכה לך ארוחה משביעה ככל אשר תאבה נפשך. אני נוסע לעשרה ימים וכשאחזור אפגוש בך שוב," אמרתי.

מרגו העלתה בת צחוק על פניה. בפנים נוהרות נטלה את שתי ידי ואימצה אותם אל לבה, ולמרות מחאותי הנמרצות נישקה אותן ואמרה:

"אדוני, סע לשלום וחזור בשלום. אני אהיה כאן."

מקץ שבועיים, כששבתי לדמשק, סיפר לי גיאורגיו כי מצב בריאותה של מרגו הידרדר, והיא ביקשה לראותני בהקדם האפשרי. גיאורגיו הזמין את מרגו לחדרי, והיא עמדה ובחנה אותי מכף רגל ועד ראש וניסתה לקרוא את הבעות פני כדי להיווכח אם השתנה יחסי אליה. האם תגלה עתה כי יחסי הטוב לא היה אלא שעשוע רגעי ותעלול?

התיישבנו על הספה בפינת החדר. מרגו נטלה את ידי, נעצה בי את עיניה החודרות והחלה לדבר בארשת פנים רצינית:

"אדם יקר לי, אנא עשה עמי חסד והיה סבלני כלפי. אני רוצה

לשפוך לפניך את לבי המלא והגדוש, העייף ושבע הימים. אילולא פגשתיך הייתי נושאת אלי קבר את המחשבה כי יצר לב האדם רע מנעוריו. אתה החזרת לי את האמונה בטוב. כנראה יש עוד אנשים היודעים לכבד את הזולת ולעזור לו בשעת דחקו.

"משחר ילדותי ידעתי רק סבל. נולדתי לאמי במחנה צוענים בגבול בולגריה־טורקיה. זהותו של אבי אינה ידועה לי, וכנראה גם לא לאמי. מיום שהתחלתי לזחול בין הקרונות, נלוויתי אל אמי שהיתה מגדת עתידות מפורסמת. היא נודעה ביופיה בקרב הצוענים ולקוחותיהם, ושמה הלך לפניה בכל הארצות שאליהן הגענו. בבואנו למקום חדש מייד היה משתרך תור ארוך ליד קרונה של אמא, והיא היתה מקבלת את קהל המבקשים לדעת את עתידם.

"אמא אסרה עלי להיות נוכחת בזמן המפגש עם הלקוחות, אבל לעתים קרובות היא התירה לי להסתתר מאחורי הווילון, ומשם הייתי עוקבת אחר הנעשה. הלקוחות גילו לאמא את צפונות לבם ואמא היתה משמיעה את דבריה, ומסבירה את פשר תשובותיה. הלקוחות לא גילו את סודה הכמוס של אמא. סוד שהוא נר לרגלי כל מגדת עתידות. אם תתרכז בפני הלקוח היושב לפניך, ותתמקד בעיקר בעיניו, תיווכח כי הן כספר פתוח לכל מי שמסוגל לקרוא בהן. בעזרתן תוכל לגלות את צפונותיו, בלי משחקי קלפים ובלי שרידים של קפה."

שעה ארוכה הוסיפה מרגו לספר את קורותיה. ביקשתי ממנה שתקרא עתידי, והיא ניאותה לכך בחפץ לב. לא אגזים אם אומר כי מרבית נבואותיה אכן התגשמו. מרגו העניקה לי מניסיונה העשיר וחידדה את טביעת עיני בכל הקשור בהכרת האדם, אופיו והגינותו.

בסוף שנת 1945 באתי לקהיר. האמתלה לביקורי בקהיר היתה לבחון אפשרויות להקים מפעל לייצור מיץ תפוזים. באתי ובאמתחתי מכתבי המלצה שהופנו אל תעשיין יהודי תושב מצרים, אדם מכובד ועשיר שחווילתו המפוארת שכנה ברובע יוקרתי של עשירי מצרים. התעשיין פילס לי דרך למשרדי הממשלה השונים, ושם הכרתי אנשי תעשייה ומסחר שהזמינוני לבלות במועדון הספורט המפורסם שהאליטה המצרית נמנתה עם חבריו.

במשך שלושת חודשי שהותי בקהיר עשיתי נפשות להקמת ארגון מחתרתי שיתמוך ברעיון הציוני. בחווילתו של ידידי המכובד, שהיה בעל מעמד בעירו ובלבו היתה פינה חמה לרעיון הציוני, פגשתי במייג'ור איבן, לימים אבא אבן, בעת שניסה לכבוש את לבה של אחת

מבנות מארחי – לימים רעייתו סוזי. כמו כן פגשתי את בתו אורה שסייעה במשרדו של אביה, ולימים היתה לרעייתו של חיים הרצוג, כיום נשיא מדינת ישראל.

באותה העת נראו במצרים ניצני המהפכה המצרית נגד שלטון המונרכיה. המלך היה ידוע בלהיטותו אחר נשים, ואני חוויתי על בשרי את להיטותו זו. באחד הלילות ביליתי במועדון לילה מפורסם בקהיר, "אוּבָרְז' דה פירמיד", שמו. נלוותה אלי עלמה צעירה ויפהפייה ששימשה לי בת לוויה כל ימי שהותי במצרים. בשולחן סמוך אלינו ראינו לפתע את המלך פואד בכבודו ובעצמו מסב עם גבר אחד שכינויו, כך הוברר לי, היה "הצייד". המלך מינה אותו לחפש ולמצוא לו עלמות חן.

"הצייד" ניגש לשולחננו ואמר לי כי המלך מתכבד להזמין את האשה שבחברתי לרקוד עמו. חיש מהר החלפתי כמה מלים עם אנדרי הנערה. סירוב היה עלול לסבך את מצבנו. עניתי "לצייד" כי אני מבקש שהמלך יואיל לקום, לגשת לשולחננו ולהזמין את חברתי. "הצייד" ביקש סליחה, חזר את שולחנו של המלך ושב אלינו מייד ובפיו הצעת פשרה. אם תיאות לכך העלמה, יקום המלך בריקוד הבא ויצעד לכיוון שולחננו, והעלמה תצעד לקראתו ותפגוש בו במחצית הדרך.

סיכמנו כי אנדרי תציג את עצמה כאשתי הנמצאת בחודשי הריונה הראשונים. נזכרתי בשמועה שהגיעה לאוזני, כי המלך נמנע מלהתעסק עם נשים נשואות לאחר מקרה ביש שאירע לו, ובו פגע קצין אחד באחת מעיניו לאחר שתפס אותו עם אשתו.

אנדרי רקדה עם המלך, שהתאכזב לשמוע על מצבה, אבל הוא הניח לה לחזור אל שולחני, ובלי כל שהות קמנו מייד והסתלקנו מן המועדון. מייד לאחר גמר מלחמת העולם וניצחונן של בעלות הברית על גרמניה ועל יפן, נערכנו אבי ואני לחסל את פעילותנו העסקית בדמשק ולחזור ארצה כדי להתארגן מחדש ולממש השקעות בכיוונים שונים באמצעות ההון הרב שהצלחנו לצבור בארבע שנות שהותנו בסוריה.

עוד בימי המלחמה העתקנו את מקום מגורנו מראש פינה לתל־אביב והתחלנו שם לעסוק יחד עם שותף מקומי בעבודה קבלנית המתמקדת בבניין בתי מגורים. עכשיו חזרנו לשם כדי להמשיך בפעילותנו העסקית.

פרק חמישי

מלחמת העצמאות

בסיומה של שנת 1947 הלך המצב הביטחוני בארץ והחמיר. הכנופיות הערביות איימו על חיי האזרחים היהודיים והתפרעויותיהן והתקפותיהן הלכו וגברו. הבריטים, שהחלו לנטוש את הארץ, דאגו להשאיר בידי הערבים עמדות כוח חיוניות. אנשי האצ"ל, הלח"י וה"הגנה" כבר נלחמו שכם אחד בערבים ואף בבריטים הנסוגים.

באותה העת ישבתי באיטליה, שכן בעקבות ההחלטה להקים מפעל לייצור צינורות לחץ לביוב ולוחות גליים שטוחים לבנייה נשלחתי לאיטליה כדי לרכוש שם את הציוד הדרוש, וללמוד כל מה שצריך ללמוד כדי להקים בארץ מפעל כדוגמת מפעל דומה שנמצא ליד מילאנו. במקום מושבי באיטליה הייתי חסר מנוחה ורציתי לעזוב את הכול ולשוב ארצה בהקדם האפשרי. ואולם ידעתי שעלי להשלים את השכלתי בתהליכי הייצור כדי שאוכל לנהל את מפעלנו החדש בארץ.

ערב אחד בתחילת שנת 1948, בשעה שביליתי במועדון מלון קונטיננטל בחברת ידידי, נקראתי לדלפק הקבלה, ושם הושיטו לי מברק מן הארץ בזו הלשון: "נא חזור ארצה בהקדם."

בתוך ארבעים ושמונה שעות התייצבתי בביתי, ולהפתעתי קידמני אבי בברכת "ברוך הבא!" והושיט לי צו המשחרר אותי משירות צבאי, משום שעלי לתפעל את המפעל שיספק לצבא מוצרים לבניית מחנות ומחסנים.

כל מחאותי לא הועילו וכל מאמצי לשנות את הצו עלו בתוהו.

כשפניתי ללשכת הגיוס נאמר לי כי אין לאל ידם לגייסני. העניין חרה לי מאוד. בוקר אחד, כשבועיים לאחר שובי ארצה, החלטתי במקום לנסוע למפעל לפנות למחנה הצבא בן־עמי שבקריית מאיר. השמדתי את תעודת השחרור, ובמקומה הצגתי את דרכוני שבו צוין מועד שובי ארצה. הבהרתי כי חזרתי ארצה אך ורק מתוך הרצון להתגייס. במחנה זה לא העמיקו לחקור בענייני, ובו ביום גויסתי.

בבוקר עברתי את כל הליכי הגיוס המקובלים, ואחר הצהריים טלפנתי הביתה לאבי ולאחותי וביקשתי כי יבואו לקחת את המכונית שחנתה מחוץ למחנה. רציתי להיפרד מהם, שכן היה בידי צו להיספח אל אחד ממחנות צה"ל.

לעולם לא אשכח את געגועיה של אחותי ואת נזיפתו של אבי על חוסר האחריות שאני נוהג כלפי המשפחה. אבי האשים אותי כי ההון הרב שהושקע במפעל ובהשתלמותי באירופה ירד לטמיון. אחותי הטיחה בי כי אני הרפתקן שעדיין לא התבגר. דחיתי את כל דבריהם בתשובה אחת נחרצת: "ברבות הימים, כשתיכון המדינה וצאצאי ישאלו אותי היכן הייתי במלחמת העצמאות, לא אוכל לומר להם כי עבדתי בייצור חומרי בניין למאמץ המלחמתי בשעה שאחרים נלחמו. אנא, השתדלו להסתדר בלעדי, הנה מפתחות המכונית!"

מסרתי את המפתחות לאבי בעד רשת הגדר, והייתי לחייל בצבא ההגנה לישראל.

לפי הוראת מִפקדת המחתרת התגייסתי לפלמ"ח. נפגשתי עם יגאל אלון והוא קידמני בברכת "ברוך הבא", ומשם נשלחתי היישר "לבולגרים", כך נקראה חטיבת הפלמ"ח. הוצבתי לפלוגת מת"ח, מטה תחבורה חטיבתי. החבר'ה חככו את כפותיהם בהנאה כששמעו כי לשורותיהם עומד להצטרף עירוני מטורזן "אינטליגנטי".

הם הכינו לי מבחן "קבלת פנים", שנועד לבדוק את כושר עמידתי ואת כושר הסבולת שלי. הם מינו אותי לנהג של המשוריין הכבד ביותר כי דפנותיו רותכו בלוחות פלדה כבדים בסדנאות הקיבוץ להגנה מפני חדירת כדורים, וכדי לסובב את ההגה היה צורך להשתמש בכוח רב, ולאחר יום נהיגה בו כלו כוחותיו של הנהג. יומיים נהגתי במשוריין. החבר'ה עקבו אחרי בדריכות וציפו לשמוע את טרוניותי. מפעם בפעם המטירו עלי שאלות כמו:

"צביקה, אתה לא רוצה לנוח? אולי קשה לך לנהוג?"

לתמהונם, עניתי להם שהנהיגה היא כמשחק ילדים בשבילי ואין כל בעיות המכבידות עלי. כבר למחרת היום נהג במשוריין "ירוק" אחר. אני נעשיתי לחייל מן השורה.

בעת האימונים הצבאיים הראשונים שהינו בקיבוץ גבעת חיים. על טקס הכרזת המדינה שמעתי בשעה שהתאמנתי באחת התעלות שבקיבוץ. שמענו על תהלוכות השמחה ועל המעגלים הצוהלים שמילאו את חוצות הערים, וגם אנחנו שמחנו כמובן והתרגשנו מאוד, אלא שלא יכולנו להימנע מלדאוג לבאות. ידענו שלפנינו מלחמה עקובה מדם, ורבים מאתנו לא יזכו לחגוג את יום העצמאות השני של המדינה. כולנו היינו נחושים בדעתנו לחרף את נפשנו, להילחם, להגן ולהדוף כל אויב שיסכן את העולל היקר שעתה זה נולד – מדינת ישראל!

מטה החטיבה שלנו היה בתחנת האוטובוסים המרכזית בתל־אביב. שם עברנו את טבילת האש הראשונה. מטוסים מצריים חגו מעל ראשינו ממש, ופצצות אחדות שנפלטו מהם פגעו בתחנה וגרמו לאבדות בנפש. המטוסים המצריים יכלו לחוג מעל לתחנה באין מפריע, משום שחיל האוויר הישראלי עדיין היה בחיתוליו, ולא היה כוח אדם מיומן או כלי טיס שיוכלו להדוף התקפות מעין אלו.

גם בעמק הירדן התקיפו מטוסים את היישובים היהודיים. הסורים התקדמו לעברם בלוויית תותחים וטנקים ועד למבואות דגניה הגיעו. קיבלתי הוראה לגייס באשמורת הבוקר מכוניות משא כבדות ולהביאן לשדה תעופה צבאי לא הרחק מתל־אביב, ששם נחתו באותו הבוקר לראשונה מטוסים מאירופה, ופרקו מטען של רובים, של מכונות ירייה ושל רובים אנטי טנקים. המשימה שלנו היתה להטעין כמות מן הנשק הזה על המשאיות ולהחישה למגני עמק הירדן.

בשעות הצהריים הגעתי עם שיירת הנשק לפסגת ההר בכביש תבור־כנרת. נעצרנו בידי כוח של המשטרה הצבאית שחסם את הכביש בפני כל כלי רכב שניסה לעבור בו לאור היום. לכלי הרכב הותר לנסוע רק בשעות החשכה, משום שהכביש היה חשוף והיה מטרה לאש התותחים והמטוסים הסוריים, שירו בלי הרף כדי למנוע את אספקת הנשק לעמק.

לפנינו בער עמק הירדן כולו. תמרות עשן התאבכו אל־על, קולות הירי נשמעו למרחוק והבזקי האש נראו בבירור. פניתי לקצין המ״צ בבקשה ובפקודה כי יתיר לנו להמשיך בדרכנו. הבהרתי לו כי יש לנו משימה להגיע לכנרת בזמן הקצר ביותר, וכי איחור קל עלול לקבוע את גורל המערכה כולה. הבחור סירב ולא נענה להפצרותינו. באין ברירה שלפתי אקדח ואיימתי כי אם ינסו לעכבנו לא נהסס לירות בהם. כמה מן הבחורים קפצו מן המכונית ופרצו את המחסום.

במורד הדרך לכנרת הותקפנו באש מן האוויר ומן היבשה. כל

הכביש בואך העמק רוסס בירי מטווח ומדויק, ורק בנהיגה במהירויות שונות הצלחנו לחמוק בלי פגע.

כעבור שעה קלה נעצרנו בשערי קבוצת כנרת. ממבט ראשון נדמה שהקיבוץ נטוש. בחצר המשק לא נראה איש. פרות ותרנגולות התרוצצו בין ההריסות. עשן עלה מדלקות שפרצו פה ושם בשל פגיעת הפגזים.

לבסוף צץ חייל צעיר והוביל אותנו אל הבונקר הראשי, ששם ישב אברשה המפקד. זיפי זקנו הזדקפו כמסמרים, וחולצתו היתה ספוגה בזיעה ובאבק. הוא ישב ליד שולחן מכוסה בשעוונית פלסטיק כחלחלה שעליה ניצבו ספלי קפה מוכתמים. מסביבו ישבו כמה צעירים וצעירות. ארשת פניהם היתה רצינית וקודרת. בבונקר שרתה אווירת צער וייאוש. ניכר היה כי היו חסרי אונים ולא ראו את עצמם מסוגלים לעמוד מול האויב הסורי שהיה מצויד בנשק ושעמד להסתער עליהם גלים־גלים. איך אפשר להחזיק מעמד בידיים ריקות מכל תחמושת מול כוחות ממוכנים ומצוידים היטב?

"אתה אברשה?" פניתי לגבר שישב בראש השולחן. "הנה רשימת ציוד, נשק ותחמושת שהבאתי לכם. בחצר ממתינות המשאיות, והמטען כולו מיועד לכם, בואו לפרוק אותו."

הושטתי לו את הרשימה.

אברשה זקף את ראשו ופער את עיניו בתימהון:

"אינני יודע מי אתה, חבר! אבל אין זה הזמן המתאים להלצות."

עיני כל הנוכחים הופני אלי ולפתע פרץ לבונקר צעיר מחברי המשק:

"אברשה, לא ייאמן! מכוניות משא טעונות ארגזי נשק ותחמושת חונות בחצר!"

"אלוהים אדירים!" קראו החברים, אברשה חטף את הרשימה וצעק: "חבר'ה, לא לאבד זמן, אחרי!"

כולם הגיחו לחצר.

הקול עבר ברחבי הקיבוץ ובתוך פרק זמן קצר התקבצו בחורים ובחורות והחלו לפרוק את המטען ולטעון את כלי הנשק המתאימים. מדריך הנשק שנלווה אלי החל להדריך את הבחורים כיצד להפעיל את הכלים החדשים, שהיו כולם מתוצרת צ'כיה. אברשה ניגש אלי ובעיניים דומעות חיבק אותי ואימצני אל לבו:

"שמך צביקה, נכון? לך, חזור לחבר'ה בתל־אביב ואמור להם שאנחנו מודים להם, ושידעו כי הציוד הגיע בדקה התשעים. לו איחרתם בשעות אחדות, היינו, הנשק ואנחנו, נופלים בידי הסורים.

עכשיו אנחנו מקווים, ואני אף מעז לומר בטוחים, שבזכות הכלים הללו נצליח להחזיק מעמד ונוכל להדוף את התקפות הסורים. עמק הירדן ניצל!"

עוד באותו היום חזרתי עם השיירה לתל־אביב, ושמעתי כי כבר התקבלה הידיעה שהנשק והציוד מופעלים בעמק הירדן. זכיתי לטפיחות על השכם ולברכת יישר כוח.

לא עברו ימים רבים מיום הכרזת המדינה, וכל שבע מדינות ערב עטו עלינו. בעמאן קיימו מפקדי הצבאות הערביים ישיבה ובה החליטו פה אחד להשמיד את היהודים החצופים, שהיה להם העוז להכריז על מדינה ריבונית. המפקד הסורי לא חדל מלהשמיץ את היהודים ואמר:

"לא צריך להרבות בהכנות צבאיות, הרי גם אם נרגום את היהודים בתפוזים הצומחים בארץ – נצליח להביס אותם בנקל."

הירדנים, שהיו מתונים יותר והכירו את עוז רוחם של בחורינו, ענו באירוניה:

"אתה צודק בהחלט, אבל לא הבאת בחשבון שעונת פרי ההדר תמה לפני חודשיים!"

נציג הכנופיות הפלסטיניות – האיש נהרג לאחר מכן, בהתקפה הראשונה – ניסה לשלהב את הנוכחים:

"אחי, בואו נעלה כולנו כאיש אחד על כל היישובים היהודיים, וכשירקו חיילינו, יטבעו היהודים ברוקנו."

המלחמה התפשטה והתלקחה בכל הארץ. הסורים, הירדנים והמצרים התקיפו אותנו, ואפילו העירקים באו להשתתף בחגיגה, וקיבלו את הגזרה המרכזית, ואכן צה"ל נלחם בהם בסביבות ראש העין. פלוגות הפלמ"ח נלחמו בחירוף נפש וסבלו אבדות לא מעטות. אנשינו הועברו מחזית לחזית כדי לסתום כל פרצה שניסו הערבים לפרוץ. ירושלים נותקה כליל.

דרך בורמה

בתחילת חודש מאי נקראתי בדחיפות למפקד המת"ח של הפלמ"ח.

"צביקה, נדרשתי להמליץ על מתנדב מבחורינו שיבצע משימה מיוחדת. אין זו פקודה, אבל אם אתה מסכים תצטרך להתייצב בעוד כשעה במטה הפלמ"ח בתל־אביב, ושם יבהירו לך את מהות המבצע!"

מיהרתי למטה הפלמ"ח ופגשתי בשבעה חברים אחרים מיחידות שונות בפלמ"ח, שנקראו להתייצב כמוני. יגאל אלון קידם את פנינו, ולאחר שסקר באוזנינו את השתלשלות הקרבות האחרונים באתרים שונים אמר:

"חבר'ה, נקראתם להשתתף במשימה מסוכנת אבל חשיבותה למדינה רבה לאין ערוך. אנחנו זקוקים לארבעה בחורים. התפקיד יוטל רק על מתנדבים."

כולנו כאיש אחד ענינו כי אנחנו מוכנים ומזומנים להתנדב למשימה. יגאל חייך בשביעות רצון גלויה, אף־על־פי שהדעת נותנת כי שיער מה יהיו תגובותינו. עמוס, גברוש, מישקה ואני נבחרנו. הנותרים חזרו ליחידותיהם.

קציני המטה נכנסו לחדר, ויגאל הראה לנו את מברקו של דב יוסף, מפקד מרחב ירושלים, שבו הודגש כי אם לא יצליח צה"ל בתוך ארבעים ושמונה שעות לפרץ את המצור על ירושלים ולהחיש לשם נשק, תחמושת ומזון, לא יהיה בכוחו להחזיק מעמד, והוא מציע אפוא למסור את העיר לאנשי האו"ם. יגאל נפנה אלינו ואמר:

"המשימה שלכם היא למצוא נתיב תנועה ולקבוע תוואי שרכב יוכל לעבור בו ולספק את הנדרש לנצורים בירושלים. עד הערב יש בידיכם שהות להתארגן ולקבל את כל הציוד הדרוש לכם. אני גם מציע כי כל אחד מכם יסור לביתו כדי להפיג את המתח, בלי להוציא מפיו מלה על פרטי המשימה הסודית הזו. כל פרט, ולו גם הקטן ביותר, יכול לסכל את הצלחתנו בביצוע המשימה של שחרור ירושלים."

אמא קיבלה אותי בצהלת שמחה, חיבקה אותי ונשקה לי.

"אוי צבי'לה, כמה טוב שאתה בעירי!"

אבא הבחין בעיני הלחות, אבל לא ידע כי סיבת הדבר באפשרות שזו תהיה פגישתי האחרונה עם הורי ועם בני משפחתי.

לפנות ערב קפצתי לבר של מלון גת־רימון ללגום כוסית ולהיפגש עם חברים שעדיין נמצאו בעיר. קצתם היו אנשי "פרקר" (כך כונו החבר'ה שהסתדרו בתפקיד בעיר), ואחרים היו בעלי סיווג בריאותי לקוי. אליהם נלוו נערות, שהיו פוקדות את המקום באופן קבוע כדי לראות ולהיראות. על רקע קולות הצחוק והמוסיקה לא היתה אפשרות להימנע מן המחשבה כי במרחק לא רב, כמה עשרות קילומטרים בלבד משם, מתנהלים קרבות דמים וניטש מאבק לחיים ולמוות. אלפי גברים בגיל העמידה, צעירים רווקים וכן בעלי משפחות היו עסוקים במשהו שונה לחלוטין. שקעתי בהרהורים וכוסית בידי. בעיקר תהיתי מה יעלה בגורל המבצע שלפנינו.

על־ידי ישב גבר זר. הוא הציג את עצמו בשם מיקי, תייר בארץ, והתפתחה ביננו שיחה. מיקי התעניין לדעת מה עושים צעירים בשעת חירום בבר של מלון. "אתה ידידי, נראה חסון וכשיר למדי!" אמר.

בבת צחוק עניתי שאני אוהב את החיים ואת הטיפה המרה. "אחרי המבול!" התחמקתי.

דומני שהוא קיבל את דברי כהלצה. בשעה הקצרה ששוחחנו הספקנו להתיידד, ואני נתתי לו את כתובתי ואת מספר הטלפון שלי אבל הערתי שאין כל טעם ליצור אתי קשר בשבועות הקרובים, כי איעדר מביתי לרגל עסקי.

יצאתי ממלון גת־רימון ופניתי למגרשי התערוכה בתל־אביב. נפגשתי עם שאר הבחורים כדי להכין את הציוד. מבני התערוכה שימשו באותם ימים מחסני חירום של הצבא. מסרו לידינו ג'יפ, שהיה במצב טוב במיוחד – לאוזנינו גונבה השמועה כי הג'יפ הזה עמד לרשותו של בן גוריון, והוא ביקש למסור לנו אותו לרגל המבצע. לו ראה בן גוריון את הג'יפ לאחר המבצע, אין ספק שלא היה מכיר את צורתו החיצונית ש"שונתה" מחמת הנזקים. ואולם הג'יפ עמד במבחן.

עם חשכה מיהרנו לצאת ממגרשי התערוכה, חמושים בסטנים, באקדחים, ברימונים, במשדר מק ובאקדח אזעקה. ארבעה רימונים שמרנו לעצמנו, שכן נדרנו נדר שלא ליפול חיים בידי הירדנים.

כשהגענו לשער היציאה ממגרשי התערוכה, נשמעה אזעקה והחלה התקפה מצרית מן האוויר. השער נסגר מייד ושוב חסמו את דרכנו שוטרי המשטרה הצבאית. גברוש, שישב לידי, אמר:

"צביקה! סע קדימה ופרוץ את השער!"

חילופי הדברים עם השומרים אילצו אותנו לאיים עליהם באקדח, ובדהרה פרצנו את השער ויצאנו לקיבוץ חולדה. הגענו לקיבוץ בשעות הערב. לאורך הגבול הדרומי־המזרחי של המשק נמתחה גדר תיל ולפניה נחפרו עמדות וחפירות הגנה. נעצרנו על־יד הגדר מאובקים ומפויחים והמתנו שהחיילים יפתחו פתח בגדר התיל כדי שנוכל לעבור. מן התעלה שלצד הכביש נשמע קולו של חייל:

"חבל על הבחורים הצעירים האלה. בעוד זמן קצר לא יישאר מהם זכר."

עשיתי עצמי כלא שומע. פתאום נפקחו עיני בתדהמה. על־יד יגאל ועוזריו שפסעו לקראתנו, צעד מיקי, ידידי החדש מן הבר. כששוחחנו לא גילה לי את שם משפחתו ואת תפקידו. עכשיו הבנתי כי מיקי הוא למעשה הקולונל האמריקני מרכוס, יהודי שחש לעזרתנו. מיקי ויגאל ניגשו אלינו ולחצו את ידינו. למראי פרץ מיקי בקריאה:

"אלוהים אדירים, אתה הבחור שפגשתי בצהריים בבר במלון גת־רימון."

"יוּ בַּסְטֶרְד," פנה אלי, "למה לא סיפרת לי שאתה לוחם?" וליגאל

אמר בחיוך: "תן לי כמה מאות בחורים דומים לאלו היושבים בג'יפ ואכבוש בעזרתם את כל ארצות ערב במזרח התיכון!"

בשמונה ושלושים בערב עזבנו את משק חולדה. גברוש נהג, עמוס ישב לידו ובמושב האחורי ישבנו מישקה ואני. לאחר נסיעה של כמה מאות מטרים בכביש הישן לירושלים, סטינו ימינה לתוך שדה פתוח. עלינו על גבעות מסולעות וחלפנו על פני טרסות שעל צלע ההר. לעתים נתקלנו בגדר אבנים ונאלצנו לפרוץ לנו דרך קדימה. חיפשנו שבילים נוחים והשתדלנו ככל האפשר להימנע מסלעים.

הגענו למחסום של סלעים ושל אבנים גבוהות. הג'יפ נסוג לאחור כסוס הרוקע ברגליו כדי לאגור כוח קודם שיסתער קדימה. מכוח האינרציה הזאת, עלה הג'יפ על גל האבנים, אבל מפלט הגזים נקרע ונפער לכל אורכו. מייד התמלא חלל האוויר בקולות חרחורים, ולא נותר לנו אלא להרים את הג'יפ ולעטוף את המפלט הפגוע ברשת לולים מלופפת בצמר ברזל כדי לאטום את קולות פליטת הגזים מן המנוע.

נראה שהקולות העירו את תשומת לבם של חיילי הלגיון שניצבו בעמדות לא רחוקות משם, והם החלו לירות בכל הכלים שעמדו לרשותם. הקליעים הזוהרים כגחליליות טסו וחלפו על פנינו בשריקה. קולות הפגזים החרישו אוזניים, אבל אנחנו המשכנו בדרכנו בראש נטוי קדימה בלי לזוז ימינה ושמאלה. יש שהייתי מדמה בלבי, שאם אסיט את ראשי בוודאי תפגע בו אחת מאותן "גחליליות" ירדניות.

למרות המכשולים התקדמנו, אף כי ההתקדמות היתה איטית, וסימנו על המפה את המסלול שבו אנחנו עוברים. הוספנו הערות על הטופוגרפיה של המקום, והיכן יש לפנות ולהרחיב את הדרך. באחת אחר חצות עדיין עמדנו רק באמצע הדרך. אורכו של הנתיב היה חמישה־עשר קילומטרים "בלבד", אבל הדרך ארכה לנו, שכן מדי מטרים אחדים היינו נאלצים להיעצר כדי לעקור ולסקל אבנים וסלעים כבדים. עד היום אני מתקשה להבין מאין היה לנו הכוח לפלס במו ידינו שביל שאִפשר לג'יפ לשעוט קדימה.

הג'יפ הטלטל כשנסענו על פני הסלעים ונִבעו בו חורים, אבל למרות הכול הוא החזיק מעמד והוסיף לנסוע. והנה פתאום הרגשתי בהדף חזק, והמושב שעליו ישבנו צנח ושקע קמעה. פגז של שני פאונדים פשוט חלף מתחת למושב האחורי, טלטל את הג'יפ טלטלה נוראית ופער חורים במעטפת הברזל של הג'יפ. לו היה הפגז מגביה עוף בעשרים סנטימטרים בלבד, היה מפלח את גופנו במקום את הג'יפ.

בארבע לפנות בוקר כבר היתה מרבית הדרך מאחורינו. התקרבנו לשער הגיא, הלא הוא "באב אל ואד", ששם היתה צריכה להמתין לנו כיתת חיילים שתפקידה היה לבוא לקראתנו בפתחו של הגיא, בשעה שנשוב ונעלה על הכביש מול העמדות הירדניות. יצרנו קשר אלחוטי עם מפקד היחידה, והוא הסביר לנו כי קיבל פקודה שלא לשהות במקום באור יום. אם לא נגיע אליהם בתוך שעה, יהיה עלינו למצוא מחסה ולהסתתר כל שעות היום עד רדת החשכה ולנסות להגיע בלילה הבא לנקודת המפגש.

ביקשנו ממפקד היחידה שיתאזרו בסבלנות. הסברנו כי אנו עושים מאמץ ומקווים להגיע אליהם באשמורת הבוקר לפני עלות השחר. ארבעתנו היינו עייפים ורצוצים – עשר שעות תמימות נדרשו לנו לעבור את המסלול "הקצר" של חמישה־עשר קילומטרים.

בשעה חמש לפנות בוקר עלינו על כביש בית־שמש־שער־הגיא. משימתנו הושלמה. כעבור חמש־עשרה דקות כבר התחבקנו והתנשקנו עם החוליה שציפתה לנו. כן, בכינו מהתרגשות, בלי קול, רק הדמעות זלגו לאטן.

ההיסטוריה, חשבתי לעצמי, חוזרת שוב. לפני ארבעת אלפים שנה עמד גם דוד המלך בראש צבא קטן ולא חמוש אל מול צבאות האויב לפני חומות ירושלים. צבא היבוסי ניצב על חומות האבן הגבוהות שצריחיו אטומים, והעיר היתה סגורה ומסוגרת. מלך היבוסי היתל בצבא היהודי וזלזל בו, והתרברב שדי לו לגייס עיוורים ופיסחים כדי לנצח את דוד ואנשיו. לא יכולתי שלא להיזכר בפגישת מפקדי ערב שהציעו להתקיף אותנו בתפוזים.

על דוד נחה רוח אלוהים, וזו הנחתה אותו לסמוך על הרוח, על התבונה ועל התחבולה ולא על הכוח בלבד. גם דוד ביקש שני מתנדבים למשימה מסוכנת. על יואב בן צרויה ועל חברו הוטל להסתנן לירושלים דרך מחילת מעיין הגיחון, לפרוץ אל תוך העיר ולפתוח את השערים כדי לפלס דרך לצבא דוד הבא לכבוש את ירושלים.

ב־1948 עשינו זאת אנחנו, ארבעה מתנדבים. הסתננו דרך קווי האויב, פילסנו דרך לפריצת המצור. ירושלים נגאלה וניצלה.

נפתח נתיב הספקה לירושלים. עדיין היו שיבושים, עדיין צריך היה לסלול דרך בעזרת טרקטורים ולתפוס עמדות לאורך הנתיב החדש. פילסנו לנו דרך בין המחסומים הרבים שהוצבו לכל אורך כביש באב אל ואד ונכנסנו בשערי קיבוץ קרית ענבים. רוב חברי הקיבוץ התקבצו כדי לראות במו עיניהם את הפלמ"חניקים שפרצו

את המצור. הם קיבלו אותנו בלחיצות ידיים ובטפיחות על השכם. הוגשה לנו ארוחת בוקר, אבל ויתרנו עליה – לא משום שהיינו שבעים אלא מחמת אפיסת כוחות. עוד אנו נמים את שנתנו, שזכינו לה בעמל כה רב, וכבר החלו יחידות הצבא שלנו לתפוס עמדות לאורך התוואי שהתווינו.

דרך בורמה קמה והיתה. לאחר מנוחה במשך היום חזרנו בלילה לתל־אביב, ולמחרת שוב יצאנו עם רדת החשכה לכיוון ירושלים. על שני ג׳יפים הועמסו שני תותחים צרפתיים ותחמושת, וכמו כן נלווה אלינו תותחן מתנדב. בפעם הזאת אצה לנו הדרך וזמן קצר לאחר חצות הליל כבר עמדנו בשערי קרית ענבים.

באשמורת הבוקר יצאנו מקרית ענבים לירושלים, חשופים לאש הלגיון. לא אחת הפגיזו אותנו תותחי עשרים וחמישה הפאונד שלהם.

בירושלים מסרנו את התותחים שהיו אתנו לכתובת המתאימה, וכשהחלו הירדנים בהפגזה הצטרפו התותחים ״שלנו״ להתקפת נגד. כל אוכלוסיית ירושלים האזינה לקול רעם התותחים, ומפה לאוזן עבר הקול: ״אלו שלנו״.

כרמון, שהיה מורה ומנהל ותיק וחבר מטה ה״הגנה״ באותם ימים, סיפר לי כשביקרתיו באותו היום, כי הועלתה הצעה להציג לפני אנשי ירושלים את התותחים שהבאנו מן השפלה כדי שייווכחו במו עיניהם שיש בידינו אמצעים להתגונן מפני מתקיפינו. הפגנת כוח זו היתה מעלה את המורל ונוסכת באזרחים תקווה וכוח להוסיף לעמוד בסבל ההפגזות והמחסור במזון ובמים.

בינתיים הגנו החיילים על ירושלים הנצורה ועל תושביה בחירוף נפש, והדפו את התקפותיהם של הלגיונרים למרות מיעוט הכלים והתחמושת. כדי להחזיר אש צריך היה לבקש אישור מיוחד בשל הצורך לחסוך תחמושת שכמעט אזלה.

לנו ניתנה האפשרות לחוות על בשרנו את המצב בירושלים. היתה לנו שהות של שעתיים לצאת לביקורים ולשוטט בחוצות העיר. ברחובות הריקים נערמו תלי אבנים ושברי זכוכית. חלונות ראווה רבים היו מנופצים ודלתות החנויות היו פרוצות. בניינים רבים קרסו תחתיהם. בקרן הרחובות יפו־בן־יהודה עמד בחור ומכר סיגריות מתוך חפיסה אחת, כל סיגריה לחוד. נכנסנו לקפה עטרה שהיה מלא מפה לפה. התיישבנו ליד שולחן ופנינו למלצרית להזמין ארוחת בוקר. היא בחנה את פנינו עטורי זיפי הזקן ושמעה את הזמנתנו: קפה, לחם, חמאה, ביצים – ארוחת בוקר שגרתית בתל־אביב. בתגובה הסתכלה בנו והעירה בבת־צחוק:

"חבר'ה, אני שמחה להיווכח שלא איבדתם את חוש ההומור שלכם. ארוחת הבוקר אצלנו כוללת קפה שחור בלי חלב, לחם וקצת מרגרינה. אתם לא נראים לי ירושלמים. זו הפעם הראשונה שאני פוגשת כאן בפלמ"חניקים. באמת פרצתם את המצור?"

עמוס בעט ברגלי מתחת לשולחן, ואני השבתי מייד כי אנו נמצאים בירושלים במשך כל ימי המצור. הוצאתי חפיסת סיגריות, הנחתי אותה על השולחן והתחלתי לעשן.

לפתע ניגש אלינו חייל שישב לא הרחק מאתנו ושאל אם יוכל לקבל סיגריה. לא חשבתי הרבה והושטתי לו אחת. בתוך רגעים אחדים הזדנב תור לקבלת סיגריות. "הפלמ"ח" החל מחלק סיגריות, ובלי משים התגלה לכולם שזה לא כבר הגענו לירושלים.

אחד היושבים פנה אלי ואמר:

"צביקה, שלום. אני ידיד משפחתכם, ואני זוכר אותך היטב. אמור לי, יש עוד תקווה? האם פרצתם את המצור? מעולם לא ראיתי אותך בירושלים, ואני תקוע כאן כארבעה חודשים מנותק ממשפחתי."

מיהרנו להסתלק והנחנו אחרינו את כל הסיגריות שמצאנו במחסן סיגריות פרוץ – זה היה ההסבר שנתנו לבאי בית הקפה.

בצהריים ניגשתי לבקר את הוריו של דודיק (לימים אלוף משנה דוד כרמון, משנה לקצין מודיעין ראשי), חברי מבית הכרם. הם שמחו לקראתי וכינו אותנו "גואלי ירושלים". סיפרתי להם כי שלום לדודיק, הנמצא ב"עורף" (בתל־אביב), והם הציעו לי מיטה. לאחר שלוש שעות שינה התעוררתי, ולהפתעתי חיכתה לי ארוחת מלכים: מרק, בשר, ירקות ואפילו מנת לפתן לקינוח. אחר־כך למדתי לדעת שהארוחה הורכבה ממנות שנידבו והכינו כמה משפחות שביקשו לגמול לפלמ"חניק בארוחה טובה.

ברחובות העיר ראינו את התורים הארוכים למים. גברים, נשים וטף עמדו לעתים במשך שעות ובידיהם סירים, דליים וכדים. את המים שאבו מבורות שנחצבו מתחת ליסודות הבתים, ממש כמו בימי התנ"ך. מערכת אספקת המים שהובילה מים מן השפלה היתה מנותקת. הבורות היו מקור המים היחיד בעיר, ואילו נמשך המצור עוד זמן קצר, היו גם הם מתייבשים.

גם הלחם והנפט חולקו במשורה ובקיצוב. תורים ארוכים השתרכו לפני תחנות החלוקה. את הירקות ואת הפֵּרות חילקו לפי פריט יחיד ולא לפי משקל.

בערב כשחזרנו לתל־אביב, כבר הוכנו והובלו מצרכי מזון ונפט לירושלים. תחילה על גבי סבלים ופרדות בחלק מהנתיב, ולאחר מכן

סללו טרקטורים את הנתיב, עקרו ופינו סלעים ואבנים, ובעקבותיהם זחלו והתקדמו מכוניות משא וכך הושלמה הפריצה לירושלים – והדרך נקראה דרך בורמה.

שלושה חודשים ליוויתי את השיירות לירושלים. בימים הראשונים העברנו את המטה הקדמי למושבה עקרון, ומשם היינו מתארגנים ערב־ערב ליציאת השיירות לירושלים.

לא אשכח את נשות המושבה שהיו עומדות בצדי הרחוב הראשי, מנופפות בידיהן לשלום וממלמלות תפילה. כשהיינו נעצרים לרגע היו לפעמים ניגשות אלינו ודמעות בעיניהן, "אלוהים יברך אתכם, ילדים," היו אומרות בהתרגשות. "אשרי אמותיכם שילדו וגידלו בנים כמוכם. מסרו שלום לירושלים." לא תמיד מצאתי את המיועד לקבלת דרישת השלום.

ידיד משפחה, עורך דין ידוע מתל אביב, שבנו שירת באחת מיחידות הפלמ"ח בירושלים, פגש אותי אצל הורי. "צביקה," אמר לי, "אני יודע שכמעט כל ערב אתה נמצא בירושלים, אנא, מסור דרישת שלום לבננו דוד, שממנו לא שמענו כשלושה חודשים. דווח לנו איך הוא נראה ומה שלומו."

הבטחתי להם לעשות זאת. דוד שירת בגדוד החמישי שהוצב בהרי ירושלים. כמה ימים לאחר שנפרצה הדרך התחולל קרב קשה ועקוב מדם עם הלגיון הערבי בגבעת הרדאר מעל למעלה החמישה. במטה הגדוד נודע לי שדוד השתתף בקרב, אבל עדיין לא חזר ואין דיווח על הנופלים ועל הנפגעים. הוצע לי לברר בבית החולים בירושלים, שלשם הובהלו כל הנפגעים בקרב.

האחות שאליה פניתי בבית החולים, התנצלה שאין בידה רשימה מעודכנת ופסעה אתי לאורך כל האולם שבו שכבו הפצועים. מראה הנערים הצעירים היה קשה. לקצתם חסרו גפיים. לאחרים היו איברים שרופים. כולם שכבו בשקט כולאים כל אנחה, ופניהם מעוותות מכאבים. מי יודע, תמהתי בלבי, כמה מהם יזכו לראות בתקומתה של המדינה שלמענה היו נכונים להקריב כך את חייהם.

את דוד לא מצאתי בין הפצועים. האחות לחשה באוזני:

"חבר, אינני מעיזה להציע לך לראות את החללים הנמצאים במרתף הבניין. אני מקווה שידידך אינו נמצא ביניהם, אבל אם ברצונך אתה יכול לרדת לשם."

בפיק ברכיים ירדתי למרתף. בשורה ארוכה הונחו שם חיילנו שנרדמו לנצח – נערים יקרים ואהובים שלא יחזרו עוד לחיק משפחותיהם. השמיכות כיסו לא רק את גופותיהם אלא גם את פניהם.

התכוננתי והתחלתי להסיט את השמיכות. כל שמיכה שהרמתי גילתה פנים שדימיתי לראות ארשת שחוק נסוכה עליהן. לא אמנה את מספר השמיכות שהרמתי באותו הערב. מתחת לשמיכה שלפני האחרונה שכב דוד. נער שהכרתי מיום היוולדו. מה אספר להוריו? כרעתי ברך, התכוננתי ונשקתי לו, ודמעות זלגו מעיני. כן, בכיתי על הגורל האכזר הקוטל את בחירי בנינו.

למחרת ליווינו את דוד ואת חבריו לקבורה בגיא שבין קרית ענבים למעלה החמישה. רק כעבור שבועיים מיום שקיבלו הוריו את ההודעה הצבאית על נפול בנם, ביקרתי בביתם ומסרתי להם על פרדתי האחרונה מדוד שלהם. יהי זכרו ברוך.

בשבועות הבאים פעלה חטיבת הראל באזור ירושלים. המפקדה היתה באבו גוש. ערב־ערב היו יוצאות משם יחידות לפעולות טיהור העמדות והמוצבים של האויב שאיימו על ירושלים. כחודש לאחר פתיחת דרך בורמה הצליחה אחת הנערות, רותי שמה, חיילת מתל אביב וארוסתו של גבי מטובי בחורינו, לתפוס טרמפ ולהסתנן לאחת השיירות, ולפנות ערב הגיעה למפקדה באבו גוש. שישה חודשים לא התראו גבי וארוסתו, ולאושרם לא היה גבול. החברה שמחו בשבילם מכל הלב, ומובן שלא חדלו להתבדח:

"גבי יהיה עסוק וטרוד הלילה."

דווקא באותו הערב ניתנה פקודה לצאת לפעולה דחופה באחד הכפרים הסמוכים, ששם הסתתרה יחידת קומנדו ערבית. גבי היה מיועד לצאת עמנו לפעולה, ושמו נמצא ברשימת היוצאים. שעת האפס נקבעה לשעת ערב מוקדמת. על־פי התכנית היינו צריכים לחזור באשמורת הבוקר הראשונה.

באותו הערב ניגשה רותי לחדרו של מפקד המבצע.

"בבקשה, אהוד, שחרר את גבי הערב. לא ראיתי אותו יותר מחצי שנה ומחר בבוקר עלי לחזור למחנה שלי בתל אביב. מי יודע מתי תזדמן לנו עוד פגישה בעתיד."

עיניה הביטו בו בתחינה נוקבת, שהשתמעה ממנה דרישה למלא את משאלתה. בהיותו המפקד הישיר הממונה על ביצוע המשימה, לא יכול אהוד לאפשר את שחרורו של גבי למרות רצונו הכן לעזור לזוג הצעיר והנחמד לשהות יחד שעות אחדות. הוא הציע אפוא לרותי שתיגש למח"ט ותבקש ממנו להורות לו לשחרר את גבי. המח"ט שמע בסבלנות את בקשתה וקבע שרק המפקד הישיר של גבי יוכל לשחררו, אם לא יפגע הדבר בביצוע המשימה.

רותי חזרה ובאה אליו:

"אהוד, אנא, יש לי הרגשה רעה. השאר כאן את גבי הערב, הרי הצלחת המשימה הזאת אינה תלויה דווקא בגבי שלי."

ואולם אהוד הרגיע את רותי והבטיח לה שהחבורה תחזור בשעות הבוקר המוקדמות ויהיה סיפק בידה לבלות עם גבי כמה שעות לפני שובה לתל אביב.

כשיצאנו לפעולה קרא אהוד לגבי. "גבי," אמר לו, "בוא ושב לידי בג'יפ ואל תמוש ממקומך וממני כל משך הפעולה. זה ברור? זוהי פקודה!"

"אני רואה שחששותיה של רותי השפיעו עליך!" צחק גבי.

ההסתערות על הבית שבו התבצרה יחידת הקומנדו היתה קצרה ומוצלחת. פוצצנו את הבית, אבל כשנתן אהוד את הפקודה לסגת נורתה פתאום ירייה אחת ויחידה מאחד הגגות הסמוכים. הכדור פילח את מצחו של גבי והוא נהרג במקום. עולמו של אהוד חרב עליו. איזו התעללות אכזרית של הגורל – הנפגע היחיד באותו הערב היה גבי!

אהוד ניגש אל גבי והרים את ראשו בתקווה להיווכח שאין זה אלא תעתוע שווא. איך ייתכן שגבי איננו עוד, והלא רותי מחכה. אלוהים, מה יגיד לה. "הלוואי שהכדור היה פוגע בי ולא בגבי," מלמל בכאב.

ואולם את הנעשה אין להשיב. הנחנו את גבי על רצפת הקומנדקר ופנינו לשוב למחנה. בדרך כלל כשהיינו חוזרים מפעולה מוצלחת היינו מזמרים בהתלהבות את שירי הפלמ"ח המוכרים עד שהיה גרוננו ניחר. הפעם הזאת השתררה דממה מעיקה. איש לא פצה פה. כולם ידעו עד כמה התחננה רותי שגבי ישוחרר, ולכולם היה ברור שימצאו אותה עומדת ומחכה לבחיר לבה בשער המחנה. כל המבטים נשלחו אל אהוד בידיעה מה עובר עליו ברגעים אלו.

הג'יפ שבו נהג אהוד נסע בראש השיירה והקומנדקר נסע מאחוריו. בשעה שפאתי הרי יהודה האדימו באופק, התנהלה לה השיירה לאטה, ונדמה היה שאנו כבר עורכים את מסע הלוויה לגבי. מבעד לערפילי השחר הבחנו מרחוק ברותי, לבושה במעיל הרוח המסורתי, עומדת וצופה בשיירה המתקרבת.

לבו של אהוד פעם בחזקה. לא אחת עבר מצבים קשים למדי בקרבות ובמלחמות, אבל הפעם היה המצב שונה מיסודו. מצפונו ייסר אותו ובתוך־תוכו האשים את עצמו במותו של גבי.

האומנם?

אהוד נעצר בשער הכניסה למחנה. רותי ניגשה לשיירה ועיניה בוהות ותועות ומתרוצצות בחוריהן. דומה שהרגישה כי אשר יָגֹרָה בא לה.

היא ניגשה אל אהוד ושאלה:

"אהוד, היכן גבי, הוא לא יושב לידך."

אהוד ירד מן הג'יפ ואחז בידה.

"בואי, רותי, קרה אסון נורא. גבי נפגע. הוא שוכב בקומנדקר."

"אלוהים, לא! לא! לא!" פרצה זעקה מפי רותי. היא ניתקה מידו ורצה אל הקומנדקר, עלתה על ארגז המכונית ששם הונח גבי ושמיכה צבאית מכסה את גופו. "גבי, חזרת אלי," התייפחה. "אני רוצה את גבי שלי."

היא הפנתה אל אהוד את ראשה ובעיניים דומעות אמרה:

"אהוד, אתה משחרר לי כעת את גבי שלי? מה קרה? למה הרגת את גבי שלי?"

בראש מורכן קרא אהוד לאחד מעוזריו. "אנא, טפל ברותי," אמר לו. "נסה להרגיעה. הסבר לה מה קרה ותאר לה את אירועי הערב."

בצעדים מדודים נכנס אהוד לחדרו, השתרע על המיטה הצבאית, כיסה את פניו בשמיכה וביקש את נפשו למות. ייאוש ומפח נפש מילאו את לבו. קשה היה לו לשאת את יגונו הרב. מותו של גבי הכה אותו בהלם. באותה שעה הרגיש כי אסונה של רותי אסונו הוא, וגם עולמו שלו חרב עליו.

בשבועיים הבאים עשה אהוד כל מה שביכולתו כדי להיפגע. הוא נהג לבדו בג'יפ, חשוף בדרכים שהיו נתונות לעתים קרובות להתקפות האויב. כמה ייחל להרג. בעצם, לו ביקש למות לא היה קל מזה. יריה אחת במצח וחסל. אבל לא כך ביקש אהוד למות. הוא לא היה מוכן לבגוד בעצמו ולשלוח יד בנפשו. ואולם מנטל האשמה על מותו של גבי לא השתחרר.

למה, בעצם, לא הסכמתי לשחררו באותו הערב? חזר ושאל את עצמו בלי הרף, הרי היינו יכולים למלא את שליחותנו גם בלי עזרתו של גבי? האומנם סיבה אחרת הקשיחה את לבי? האם קינאתי בו? ההיתה עיני צרה בזוג? האם לא יכולתי לשאת את המחשבה כי בעוד הם מתעלסים, שרוי אני בעיצומו של קרב בכפר מזוהם אפוף תמרות עשן ואבק, כשדם ויזע ניגרים מגופי? מדוע לא נתתי את דעתי לחששותיה של רותי כי גבי עלול להיפגע בפעולה? הרי גם אני מאמין בתחושות מוקדמות – האומנם רציתי במותו?

המחשבות הללו כססו בלבו של אהוד ולא הרפו ממנו ולו לשנייה. לו היה ממשיך בדרך זו היה יוצא מדעתו. חבריו, שעקבו אחר התנהגותו, דיווחו כנראה למח"ט והוא נקרא אליו בדחיפות:

"אהוד, אנא שב. שמעתי שאתה מאשים את עצמך במותו של גבי.

אין אבסורד גדול מזה. מילאת את חובתך כיאות. בתנאים שבהם אנחנו נתונים לא היתה כל אפשרות להחליט אחרת. חשוב נא לרגע – לו נהגתי כמותך איך היה עלי להרגיש כלפי כל אותם עשרות ידידים וחברים קרובים שנפלו בקרבות? האם אני צריך להאשים את עצמי במותם? צו השעה הוא להילחם ולהדוף כל אויב המתנכל לנו. עלי מוטלת החובה לסייע למגר כל מי שמסכן את עצם קיומה של מדינת ישראל, ואפילו כרוך הדבר בסיכון עצמנו וחברינו. אני רואה שאתה רוצה לנהוג כקרבן בשל מותו של גבי, אם תמשיך בכך איאלץ להעביר אותך מייד לעורף."

דברי המח"ט והאיום להחזיר אותו לעורף, כלומר לתל־אביב, השיבו לאהוד את שפיות דעתו, והוא עשה מאמץ להתגבר, אף כי זמן רב עוד הוסיפו חלומות הבלהה לפקוד אותו בשנתו.

פרק שישי

בני דודנו הערבים

יחסינו עם הערבים עד לפני מאורעות 1929 היו יחסי שכנות טובים, הפלאחים, כינוים של עובדי הפלחה הערבים, וכן הבדוים, רועי הצאן, היו מבאי ביתנו. שעות ארוכות עשיתי באוהלי הבדוים, ואף אהבתי ללון בבתי החומר של הפלאחים. על הרצפה נפרשו מחצלות מרופדות בכרים, ועליהם השתרעתי עם יתר בני המשפחה, עם העזים ועם הכבשים – כולנו תחת קורת גג אחת.

אמצעי הריפוי של ערביי האזור סקרנו אותי, ובלהיטות עקבתי אחר שיטותיהם. רק לעתים נדירות הוזמן רופא לטפל בערבים חולים ועל־פי רוב הם נקטו שיטות מרפא שעברו אצלם בירושה מדור לדור. חומרים טבעיים וצמחים, שהיו בהישג יד, שימשו תרופות לחוליים רבים.

לסילוק מוגלה שלא התנקזה היו חורכים שכבות של בצל, מניחים אותן חמות על המקום הנגוע ולאחר מכן חובשים את המקום ביריעת בד. עיסת בצק שימשה אף היא תרופה נגד מורסה או דלקת זיהומית. אם רצו לסלק מוגלה מפצע פתוח היו מניחים על המקום הנגוע גרגירי חימצה ששרו במים, כורכים עליהם עלי תות והפצע היה מגליד. הערבים מאמינים כי אם יצקו מים חמים על פצע דלקתי כשלוש פעמים ביום כמה דקות בכל פעם, תיעלם הדלקת בתוך יומיים.

כאשר התבלבלה דעתו של אדם עליו, היו עוקדים את ידיו ואת רגליו וצורבים את חלקי גופו במגל ברזל שלובן באש. איני יכול שלא

להשוות את הטיפול הזה לשיטת ההלם החשמלי המקובלת בימינו בבתי חולים לחולי נפש.

את הטיפול בסובלים מאבנים בכליות חוויתי על בשרי. אדם שגילו אבנים בכליותיו היה שותה כל יום ארבע כוסות תה צמחים חם בתוספת שליש כוס שמן זית. החולה היה צריך לטבול באמבט חם, רותח כמעט, כשלוש פעמים ביום ולקפץ בחבל; והתוצאה – בתוך יומיים ייפלטו האבנים מכליותיו. יומיים לפני מועד הניתוח שהייתי צריך לעבור כדי להוציא אבנים מכליותי, שכנעה אותי אשת הפלאח שעבד בביתנו לנסות שיטת טיפול זו. ואמנם האבנים נפלטו, והניתוח כמובן שוב לא היה דרוש.

אם העולם המודרני לא מצא תרופה נאותה לנזלת, ערביי הגליל מצאו גם מצאו. הם היו נוהגים לשפוך יין שרף ואלכוהול חריף על היד ולהצמידה מייד לאף. אמנם כאשר שואפים את האדים מסתחרר הראש ו"רואים כוכבים", אבל לאחר כמה שאיפות כאלו, היתה בדרך כלל הנזלת מתייבשת.

השום הוא תרופה בדוקה המדללת ומזקקת את הדם אם בולעים ממנו כפית גדושה כל בוקר בקביעות.

גם לגברים הסובלים מהעדר זיקפה מצאו הערבים עצה. מי שחש כי כוחותיו לא עומדים לו, היה אוכל תמרים יבשים כל היום, וממעט בשתיית מים. כעבור ימים אחדים היתה צפויה לו הפתעה נעימה וזקיפות קשיחה.

ואולם תרופה למלריה לא מצאתי אצל הפלאחים. יתושי הקדחת שהתפשטו מביצת החולה לכל עבר, עקצו גם אותי ורק הודות לטיפולו המסור של פרופ' מר, מומחה בין־לאומי למחלת המלריה, נותרתי בחיים. בזכות המכון לחקר המלריה שהקים הפרופסור במושבה, ניצלו חייהם של רבים מאנשי האזור.

כשהוכרזה ההפוגה ב־19.7.48, היא נעשתה עד מהרה לשביתת נשק שכל הצדדים הלוחמים הכירו בה, והוחל במשא ומתן לקביעת הסדרים זמניים, שלימים נעשו לקבועים.

אני, שגדלתי וחייתי שנים רבות בין הערבים, מכיר את אורחותיהם ויודע כי צורת החשיבה וההתנהגות האופייניות להם מושרשים בהם מקדמת דנא. כך היו וכך יוסיפו להיות בלי שיחול כל שינוי באופיים.

הערבי מכבד, מעריך ומוקיר כוח, קשיחות ועוז רוח. הן במשא ומתן במסחר והן בשעת קרב. זהו אופיו של בן המזרח. כל גישה

המחבר במילנו (1947)
בבכורת לה בוהם, בסקלה

המחבר בפריצת הדרך לירושלים (1948)

בביקור עם חבריו לפריצת דרך בורמה
אל״מ (מיל) גברוש רפפורט (באמצע) ומישקה (מימין)

אחרת תתפרש אצלו כאות לחולשה. אם אתה בא לקראתו בדברי חלקלקות, או מוכן למלא אחר דרישותיו הראשונות, או מנסה לתת לו שוחד ושלמונים, הוא ינהג בך זלזול. כל כניעה לדרישותיו, ולו הקלה ביותר, תתפרש אצל הערבי כאות של חולשה ותגרור בתגובה את הרחבת הדרישות והגברת הסחטנות. התנהגות זו מושרשת אצל הפלאח ואצל המלומד, אצל בני דלת העם ואצל השועים.

גם בימינו אלו, כשתהליך השלום, כביכול, נמצא בעיצומו, אל לנו לשכוח את האופי הערבי. העובדות יעידו, כי יציבותה וחיזוקה של מדינת ישראל בגבולותיה הנוכחיים יישמרו ויקוימו דווקא הודות לדיבוריהם ולרעיונותיהם של אנשי השמאל ושל תנועת שלום עכשיו.

השמאל מנפנף בנכונותו לוותר על שטחים מיהודה ומשומרון ואף מרמת הגולן ולהחזירם לשלטון ערבי. רעיונות אלו מדרבנים את הערבים לקיצוניות ולא להסכים לתנאים המוצעים.

נשיא ארצות הברית ושר החוץ שלה נוקטים היום מדיניות ישנה־חדשה של הפעלת לחץ על ישראל לוותר לערבים ולהיענות לדרישות הלאומניות שלהם, להחזירנו לגבולות 1967. ובכך הם רוצים לכפות על ישראל הסדר לא רצוי העלול לסכן את ביטחונה. מדיניות זו לא תצלח ולא תביא לידי שלום יציב וממושך. עוד טרם החל המשא ומתן לקרום עור וגידים, וכבר רואים הערבים בהצעותיה של ארצות הברית הישגים המונחים בכיסם ותאבונם הולך וגובר וגורר דרישות נוספות, קיצוניות יותר, שיסכלו כל דרך לפתרון. תנאים אלו לא יתקבלו על דעת ישראל – גם לא על דעת ממשלת העבודה ושותפיה – משום שהם יסכנו את קיומה של המדינה סיכון של ממש.

לעתים דומה שהמגעים עם הערבים נידונו מראש לכישלון. בייחוד מעידים על כך מעשי האיבה של הערבים הנמשכים בלי הפסק גם בימים של ניסיונות הידברות לקראת שלום. אחד ממעשי האיבה האלו קרה לפני כשנה, וזעזע את אזרחי ישראל.

ברקן, איש טבע שניצל כל הזדמנות לטייל בשבילי הארץ, נרצח. הוא היה איש תמים ועדין נפש, שנהג לצאת למסעות בהרי יהודה, בכפרי השומרון ובשבילי הגליל. בגפו שוטט ובאמתחתו צידה לדרך, בידיו מצלמה ועל כתפו רובה, מגן מפני צר ואויב.

בבוקר אביב סייר ברקן בגבעות המוריקות של הרי יהודה. הוא התעכב ליד כל פרח ססגוני וצילם מראות ששבו את לבו, ולעת צהריים מצא מסתור מקרני השמש תחת עץ שקמה שמסביבו רעה

עדר כבשים. שני רועים ערביים ישבו גם הם למרגלות העץ. האחד חילל בחלילו והאחר בהה למרחוק.

"סלאם עלייכום, ידידי. שמי ברקן."

"אהלן וסהלן, בוא שב אתנו," קידמו את פניו.

ברקן התיישב ליד הרועים, הניח את רובהו בצד, פתח את תרמילו, פרש את הכריכים לפניו, העיר כמה הערות על הנוף המרהיב שנשקף וציין כי שפע העשב ישביח בוודאי את הכבשים. הוא הזמין את הרועים להצטרף אליו לסעודה, והם הושיטו את ידיהם בחמדנות, אכלו לשובע והרוו את צימאונם במים הצוננים שהיו במימייה. ברקן נטל את המצלמה וצילם את שני ידידיו החדשים. לפתע, בזריזות ובלי שיהיה סיפק ביד ברקן להתגונן, קם אחד הרועים, תפס ברובהו, טען אותו ובלי לומר מלה ירה בברקן ופגע בחזהו.

מלות ההפתעה והמחאה קפאו על שפתיו של ברקן והוא צנח מתבוסס בדמו.

בחפזה קמו הרועים הערבים והסתלקו מן המקום, לא לפני שניפצו את המצלמה ונטלו עמם את הרובה. הם כינסו את הצאן וירדו בדרך אל הכפר, ובלי ניד עפעף הניחו מאחוריהם את ברקן שותת דם. הרועים היטיבו לדעת כי בתוך זמן קצר ימות מאבדן דם.

משבושש ברקן לשוב לביתו, הזמינה משפחתו את המשטרה. מאות שוטרים ומתנדבים החלו לסרוק את האזור שבו טייל. למחרת עם שחר מצאוהו בלי רוח חיים תחת עץ השקמה.

המשטרה פתחה מייד בחקירה והצליחה לפרק את המצלמה המנופצת ולהוציא מתוכה את הפילם. לאחר פיתוח התמונות התגלו פרצופיהם של שני הרועים, והם נעצרו לחקירה והודו במעשיהם ושחזרו את הרצח השפל שביצעו.

פשע זה לא נתן מנוח לרוחי. ביום קיץ שליו, בחבל ארץ, שנופו הפסטורלי היה בטוח, שמה ירייה אחת קץ לאשליה כי אי פעם ישכון שלום בין ערבי לישראלי, ועשרות שנים עוד יחלפו עד שנזכה ונגיע לשלום המקווה.

כמה אמרות ערביות השגורות בפי יושבי הקרנות הערבים זורעות אור על הלך המחשבה שלהם.

"אל מסכין בְּדַרְבֵּהו ב'לסכין." – המסכן נועד שינעצו בו סכין.

"תציע לערבי כיסא הוא ידרוש שולחן."

"שערה מן טיז אלח'נזיר בַּרַכָּה." – שערה מישבנו של החזיר – ברכה.

״אלטַוַיל בִּיאַכּוּל תִּין.״ – הגבוה יאכל תאנים. הגובה הוא סמלי, כמובן.

אם תשלם לסוחר ערבי את מלוא המחיר שנקב בלי לנסות להתמקח אתו תגרום לו שברון לב ומפח נפש. התייחסות זו, הבאה לידי ביטוי בחיי היום־יום, אינה שונה במהותה מההתייחסות של הפוליטיקאים הערבים לעניינים העומדים ברומו של עולם.

באחד ממסעותי לקהיר נכנסתי לאחת מחנויות הבזאר. צפיתי בתיירים הרבים שגדשו את אחת החנויות וביקשו לקנות בקבוק בושם, ״קליאופטרה״ שמו. הסוחר דרש מן התיירים מחיר שנע בין חמישה לעשרה דולרים לבקבוקון כשפניתי לסוחר, בעגה ערבית מקומית, ושאלתיו למחיר הבקבוק הוא פנה אלי וענה:

״אדוני, אתה הרי עקבת אחר כל מכירה שמכרתי – כמה אתה מציע?״

״חמישים סנט,״ השבתי.

הוא נעץ בי מבט נעלב ואמר:

״אדוני, אתה מגזים. שלם לפחות דולר אחד, הרי לי עולה הבקבוק חמישים סנט.״

משא ומתן עם ערבי אפוא יש לנהל רק מעמדת כוח ומיקוח, שאם לא כן מעטים הסיכויים להשיג הישג של ממש.

מה הם שורשיו של הערבי השוכן באזורנו? מניין צמח הלך הרוח הזה והתפיסה שהוא תופס את דרך ההידברות והתמקחות?

אחד העיקרים החשובים של האסלאם הוא הג׳יהאד. רוב עממי ערב מאמינים באמרה ״דין מחמד בסיף״, כלומר במצוות הנביא להשתמש בחרב כדי להפיץ ולהאדיר את האמונות בתורתו ולחסל את מתנגדיה. לצאת למלחמת קודש זו מצווה, שבמהותה נועדה לכבוש את לבם ואת אמונם של שבטי המדבר שחיו חיי עוני ועבדות, ושאורח חייהם התבסס על החרב. מחמד הנביא הבין כי כדי להרחיב את מעגל המאמינים, ולקנות את אמונם עליו לתת ״הכשר״ לכל האמצעים הנדרשים כדי להגן על קדושתו של אללה שמחמד שליחו. שליח האל אינו בוחל ברצח או בשימוש בטרור. לכל מעשה נפשע יש צידוק דתי המשקיט את מצפונו, המציב לו מטרה בחיים ומבטיח פיצוי מלא בעולם הבא.

הדת נותנת פורקן ליצרים האפלים של המאמין, וכל דרך, ולו השפלה ביותר, שיורוהו אנשי הדת, מקובלת עליו ואין הוא סוטה ממנה כמלוא הנימה, שכן הכול נעשה למען קדושת הדת. הדת מאפשרת למאמיניה למלא את מאווייהם תמורת החובה להעריץ את

האל הגדול ולסגוד לו על־ידי תפילה ומילוי מצוותיו, כפי שפירט אותן מחמד שליחו. ותורתו של מחמד נתקבלה בזרועות פתוחות.

עד למחצית הראשונה של המאה העשרים היו תושביהן של רוב ארצות ערב רועי צאן וגמלים או פלאחים שעבדו את האדמה בעזרת שוורים שמשכו מחרשת עץ, בעלת להב ברזל. יש אף שהם או נשותיהם היו משמשים במקום הבהמות.

הסמים היו ידועים לערבים מתקופות קדומות. הם הכירו בתכונותיו של הסם וביכולת להגיע באמצעותו למדרגה של הנאה צרופה בלי כל מאמץ ועמל. כדי להינשא על כנפי הדמיון וההנאה אין אלא למצוץ מן הסם פעמים מספר, ומייד משתנה כל מצב הרוח.

יחסם של הערבים לאשה נובע מן הגישה שהאשה לא נוצרה אלא לשמש את הגבר ולספק את צרכיו. כל גבר, בכל גיל, יכול לשאת ארבע נשים, ואם הוא רוצה להחליף אשה או לגרשה די שיאמר שלוש פעמים: "את מגורשת, את מגורשת, את מגורשת", והנישואין בטלים ומבוטלים, והאשה נותרת בחוסר כול, משוללת כל זכות אלמנטרית.

בראשית המאה העשרים נתון היה השלטון בידי שכבה דקה של בני האצולה, שעמה נמנתה משפחת המלוכה, וכן פוליטיקאים משכילים ועשירים, שחיו חיי עושר ופאר. ההנהגה היתה סמוכה אל שולחנן של ארצות זרות, שתמכו בה בכסף, בשוחד ובשלמונים, מתוך כוונה להשתלט על אוצרות הטבע שהאל חנן בהם את הערבים.

לאחר חיפושים נרחבים התגלו בחצי האי ערב מאגרי נפט אדירים, והללו הפכו את היוצרות והביאו לשינוי קיצוני בכל מערכות החיים בארצות ערב ולשינוי ביחסן של המדינות המפותחות. מלכתחילה נחתמו חוזים וזיכיונות המקנים לחברות הנפט ולממשלות הזרות תנאים טובים ושליטה על מקורות הנפט.

מיליארדי דולרים הושקעו אפוא בחצי האי ערב, בעיראק, בסוריה ובמצרים. בקידוחים הרבים נתגלו בארות נפט בכמויות עצומות. הונחו קווי צינורות שדרכם הוזרם הנפט ישירות אל הנמלים. בתי זיקוק הוקמו ותושבי ארצות ערב מילאו תפקידים של חוטבי עצים ושל שואבי מים, בשעה שרוב ההכנסות זרמו לחשבונות הבנק של החברות ושל הממשלות הזרות, שהיו בעלות הזיכיונות הבלעדיים.

המלכים והנסיכים הערבים או מפקדי צבא ערבים, שתפסו את השלטון בעקבות מהפכות שפרצו בארצם, נהנו מתמלוגים וממענקים כספיים גבוהים שזרמו לכיסיהם הפרטיים. ואולם תאבונם גבר, והם הסיתו את ההמונים נגד העושקים הזרים ששדדו אותם ומצצו את לשד ארצותיהם.

ההתנגדות לזרים היתה מלווה באיומים, והללו הוגשמו בשלב מאוחר יותר. חברות זרות רבות הולאמו והמדינות שהשקיעו מכספן, ויסדו, בנו ופיתחו את תעשיית הנפט, נאלצו לוותר על רוב הזכויות ולא נותרו להן אלא תמלוגים צנועים. בהדרגה הלכה השפעתן ופחתה.

הנפט הביא למהפכה בחיי הערבים. הם החלו להתבסס וביטחונם בכוחם בשל השליטה במקורות הנפט הרקיע שחקים. המתעשרים הרבים החלו לצבור רכוש אדיר. החלה רדיפה אחר שכיות חמדה, מכוניות ומטוסי פאר. ארמונות וחווילות צצו כפטריות אחר הגשם, וגם השימוש בסמים ובזין, שכאמור לא היה חדש לשוכני אוהלי קידר, הלך והתרחב.

כל מדינה ונסיכות ערבית הקימה צבא גדול ורכשה ציוד צבאי רב. הצבאות חומשו במאות מטוסים מן החדישים ביותר ובאלפי טנקים ותותחים, ולא היה אפשר שלא לשאול לשם מה כל ההצטיידות הצבאית? מי הוא האויב שיש להתגונן מפניו? האם לא בהכנת מתקפה על ישראל מדובר?

נלחמתי בכל מלחמות ישראל. לחמתי בלגיונרים של עבר הירדן, בסורים ובמצרים וכן לחמתי בכנופיות הערבים הפלסטיניות. בשדה הקרב מתגלה חוסר יעילותם של הערבים בכל מה שקשור בתפעול כלי הנשק שקיבלו. המטוסים, הטנקים וכלי הנשק והתחמושת המשוכללים והחדישים שארצות הברית ורוסיה מספקות להם בלי הגבלה אינם מתוחזקים כראוי. לא פעם נתקלנו במערכות נשק החמושות בתחמושת שלא התאימה לכלים. בשדות הקרב ראינו טנקים, תותחים ואפילו מכונות יריה שהיו ככלי אין חפץ בו. גם המערך הלוגיסטי שלהם לא תוכנן כהלכה. לא אחת הגיעה האספקה באיחור ופעמים רבות לא הובא הציוד המתאים.

לא אחת ניסו הערבים להשמיד את ישראל ותמיד נחלו מפלה. ואולם האויב המשותף אינו מונע מהם מלחמוד איש את מדינת רעהו, והם נלחמים אפוא זה בזה והורסים ומשמידים ומכלים ערים, כפרים ומפעלי תעשייה בנשק העומד לרשותם. קרוב לוודאי שעוד זמן רב יתאבך העשן בעירק, באירן, בכווית ובלבנון. ורשימת הארצות המסוכסכות עוד תתרחב, לדעתי, שכן המעצמות הגדולות, ובראשן ארצות הברית ורוסיה, מחזרות אחר מדינות ערב ומתחרות ביניהן מי תספק כמות רבה יותר של שלל הצעצועים המסוכנים למדינות המשתעשעות בהם כילדים חסרי מעצור.

מוסד האומות המאוחדות היה לקרקס ולמכשיר בידי עשרות

מדינות ערב – גדולות וקטנות גם יחד, ששגיריהן, המתעטפים באיצטלה של דיפלומטיה, עוסקים באמצעותן בהברחות סמים ונשק ובסיוע לקבוצות טרור בכל רחבי העולם. הפוליטיקאים במדינות השונות, הקשורים בספקי הנשק ובספקי הנפט, מחפים עליהם ומעלימים עין, מנהלים משא ומתן עם טרוריסטים ולעתים אף משלמים כופר בעבור בני ערובה חפים מפשע שנחטפו בידי ארגוני הטרור למיניהם. לדאבוני, רק מדינה אחת, ישראל, נלחמת לבדה בחירוף נפש נגד נגע הטרור שהתפשט מגבולות המזרח ופשה בעולם כולו. את ארגוני הטרור יש לעקור מן השורש ולדאוג שכל ארגון טרור חדש ינותץ ויימחה.

אם ייכון שלום במזרח התיכון, הוא צריך להיכון מתוך עמדת כוח של מדינת ישראל ומתוך גאווה לאומית.

לברקן וכמותו רבים

אל תבכי אמא,
כי לא אפסה התקווה
דמי נספג באדמה
חודר עמוק להרוותה
ולשבר שוחרי צמאונה
הדם שטפחת ואהבת
לראשונה במחילה
לטפות האחרונות לתהילה
חובקות ונושאות תפילה
לדמי אחינו בארץ ובגולה הדוויה
אולי מלאה הסאה
ובזכותן תבוא הגאולה
ואתה פקח עיניהם אלוהים
לאחים, מתנכרים, שכנים וגויים
לשמור על הגחלת האחרונה
לבל תכחד המשימה
אל תבכי אמא,
שלום לך אדמה
אלייך אני באה נשמה!!!

צבי עפרון – לזכרו של ברקן

פרק שביעי

הקמת מפעל "עולמית"

בשנת 1946, עם תום מלחמת העולם השנייה, הוחלט, כאמור, במשפחתנו להקים מפעל לייצור מוצרי אסבסט צמנט לבנייה וצינורות לחץ להזרמת מים וביוב.

ביקרתי בארצות הברית ובאירופה כדי ללמוד שיטות ייצור, ולאחר בדיקה, החלטנו להקים מפעל במתכונת של מפעל דומה באיטליה. במשך שנה וחצי שהיתי באיטליה, קניתי לי ידע ועסקתי גם בהזמנת ציוד. ימי שהותי באיטליה היו ימים של רוגע ושל בילויים. הצלחתי לפוש ולהפיג את המתח שהצטבר בי בתקופת המלחמה.

איני יכול לפסוח על חוויה מיוחדת במינה, שהתנסיתי בה במילאנו טרם שובי ארצה, ושנגעה מאוד ללבי.

בכל שבת נהגתי לבקר בשעות אחר הצהריים במועדון הריקודים שבמלון קונטיננטל בלוויית חברי האיטלקי ג׳וליו. קהל של בחורים ושל בחורות שבאו בגפם וכמה זוגות נשואים גדש את המקום. זוגות רקדו ברחבת הריקודים לצלילי המוסיקה. אחרים שוטטו להם אנה ואנה כדי לראות ולהיראות.

אנו היינו מתיישבים סביב שולחן סמוך למרכז האולם. באחת השבתות בעודי לוגם את יין הקמפרי האיטלקי סקרתי את הנוכחים ומבטי נפל על שתי נערות צעירות ויפות שהסבו לבדן אל שולחן סמוך לנו. פניה של האחת היו מרוחות באיפור כבד, ועיניה המשוחות בפוך שילחו ביושבים מבטים גלויים של מי שמשחרת לטרף. לנערה

האחרת היו פנים יפות, אפה היה חטוב ועיניה גדולות ועצובות. פרט לשפתותיה שהיו משוחות באודם חיוור, היו פניה נקיות מכול איפור. קלסתר פניה הזכיר לי את פני המדונה של דה וינצ׳י, אלא שהנערה היתה יפה יותר. בחנתי את גופה התמיר והשתדלתי למשוך את מבטה. כל אימת שנפגשו מבטינו, השפילה הנערה את עיניה. קמתי ממקומי ואמרתי לג׳וליו:

״בוא ניגש להזמין את הנערות לריקוד. אולי יסכימו להצטרף לשולחננו.״

צעדתי אל שולחן ופניתי למדונה:

״התואילי לרקוד אתי?״

הבחנתי בסומק קל שפשט בלחייה. היא הפנתה את מבטה לחברתה כמבקשת עזרה ואישור. זו מדדה אותי וכנראה מצאה אותי ראוי. בקול סמכותי עודדה את המדונה:

״סי, סי, וֶנה פְּרֶגוֹ.״ כן, כן, לכי לרקוד.

אותתי לג׳וליו שיזמין את הנערה האחרת לריקוד.

בעת הריקוד הסתכלתי כמהופנט בפניה הקסומות של הנערה, סילוונה שמה. במאמץ רב עלה בידי לשלוט בתשוקתי העזה לאמץ את הגוף החטוב הצעיר הזה אל גופי. ניסיתי לכרוך את זרועותי סביבה אך היא נרתעה ורעד אחז בה.

״מהתרגשות או מפחד?״ תמהתי.

במהלך הערב הצטרפו הנערות לשולחננו, ואני ניסיתי למצוא דרך לבלות עמה את הלילה. כשהעליתי את הצעתי זו לפניה, היססה סילוונה ואחר־כך ענתה בקול רפה:

״טוב, אדוני, אלך אִתך.״

היא שילחה אלי מבט נפחד, כאותה איילה נרדפת המשלימה עם גורלה בידיעה שאין לה כל דרך להימלט מן המלכודת.

כשנפרדנו בסוף הערב דימיתי לשמוע את החברה לוחשת לסילוונה באיטלקית:

״אנא, חזקי ולכי, אוַנטי, קדימה.״

כשירדה סילוונה מן המונית בפתח המלון שבו התגוררתי נוכחתי שהנערה משותקת מאימה. היא הביטה לצדדים כמחפשת מושיע שיציל אותה מן המצב שאליו נקלעה.

״סילוונה, אם את מתחרטת ואינך שלמה עם החלטתך, בואי אחזיר אותך הביתה. לא יהיו לי כל טענות כלפייך.״

סילוונה התעשתה וענתה בבהלה:

״לא, בבקשה, בוא נעלה לחדרך.״

מייד כשננעלה מאחורינו דלת חדרי, התיישבתי על הספה, חלצתי את נעלי והזמנתי את סילוונה לשבת לצדי. היא התיישבה לידי מבוהלת, ולהפתעתי שלחה את ידיה וליטפה את פני ואת שערותי.

"פרגו, בוא אני רוצה אותך," לחשה.

היא החלה להתפשט, אבל ניכר בה שהיתה מבוהלת. ניסיתי להרגיע אותה בליטופים ובנשיקות, אבל בהלתה גברה ועיניה מלאו דמעות. רחמי נכמרו עליה וחדלתי ממעשי.

כשראתה אותי סילוונה מתלבש, נתקפה חרדה, תפסה בידי ובקול רועד התחננה:

"אנא, בוא, אני רוצה, ואפילו חייבת, לשכב אתך הערב. מאוד אשמח שאתה תהיה הגבר הראשון שידעתי. אנא, אל תשלח אותי מכאן."

הנהנתי בראשי ואמרתי:

"בסדר, הירגעי, אבל אני רוצה לשמוע מפיך מי את ומה הביא אותך למצב שבו את נמצאת, ומדוע כפית על עצמך התנהגות בניגוד לרצונך."

"אם אתה מוכן לשמוע את כל קורותי, אספר לך, אבל איני רוצה להלאות אותך!

"בת שתים־עשרה הייתי בשעה שהורי נספו באחת ההפצצות על מילאנו. נותרתי בודדה וגלמודה. קרובים שחסו עלי הכניסו אותי לפנימייה של המנזר הקתולי, ושם גדלתי והכנתי את עצמי לרגע שבו ימלאו לי שמונה־עשרה שנה ואז אהיה לנזירה. מוכת הלם מן האסון שפקד אותי, שמתי את מבטחי בישו ובמריה הקדושה וגמרתי אומר להקדיש את חיי לאלוהים ולשרת את ברואיו החיים עלי אדמות. טקס השבעת הנזירות היה צריך להיערך עוד השנה.

"לפני כחודשיים, יצאנו כהרגלנו ביום ראשון בלוויית הנזירה הראשית אל כנסיית 'הסעודה הקדושה' ליטול חלק בתפילה. כשהסתיימה התפילה השתהינו קמעה באכסדרה, והמתנו לנזירה הראשית שעוכבה בידי מנהלת המנזר.

"לפתע נפל מבטי על נערה צעירה ויפה. הסתכלתי בה והיא הסתכלה בי ופתאום נפלנו אחת בזרועות רעותה. זו היתה קרינה חברתי ושכנתי שעמה ביליתי את ימי ילדותי.

"קרינה נדהמה לראות אותי בבגדי נזירה והבטיחה לבוא לבקר אותי במנזר. כעבור שבוע באה קרינה למנזר, ואֵם המנזר נעתרה לבקשתנו לצאת ולשהות שעה קלה בצוותא.

"הופעתה היפה של קרינה, בגדיה, קלות דיבורה ושמחת החיים

שפעפעה בה מילאו אותי כמיהה וערגה לעולם אחר ורחוק שעליו החלטתי לוותר.

"סיפוריה של קרינה על חייה מלאי העניין והסוערים עוררו בקרבי יצרים כמוסים שהיו רדומים עד כה. לכן נעתרתי להפצרותיה לחמוק מן המנזר באחד הלילות ולצאת עמה למקומות הבילוי כדי שאכיר את העולם מנקודת ראות אחרת.

"היסוסים כבדים מילאו אותי, אלא שכבר קבענו מועד לבילוי המשותף ולא רציתי לאכזב את קרינה, החלטתי ללכת. בימים שקדמו לפגישתנו לא הרפו ממני הדאגה והחשש. שנתי נדדה ואילו היתה בידי כתובתה של קרינה הייתי מבטלת את הפגישה הלילית.

"במועד שנקבע, חיכתה ל קרינה בשערי המנזר. מונית הסיעה אותנו לדירתה, ושם פשטתי את בגדי הנזירות ולבשתי את אחת משמלותיה. יצאנו לבית קפה מהודר ושוחחנו שעות ארוכות על כל אשר אירע לנו מאז נפרדו דרכינו.

"קרינה סיפרה לי שהיא יוצאת כמעט ערב־ערב בלוויית ידידים ומכרים הדואגים לשעשעה, מבלים עמה ומרעיפים עליה מתנות וכסף. היא סקרה את הופעתי ומלמלה:

"'עם גוף ומראה כמו שלך לא הייתי מקריבה את חיי ומתנזרת מן החיים.'

"הזמן חלף חיש מהר ולפתע הגיעה שעת חצות. הייתי חייבת לשוב לדירתה של קרינה, ללבוש שוב את בגדי הנזירות, להגיע למנזר ולהתגנב לחדרי. התפללתי שהכול יעבור בשלום.

"בפתח המנזר נפרדתי לשלום מקרינה וחרש חמקתי פנימה על בהונות רגלי ונעלי בידי, לבל אקים כל רעש. כשהגעתי לאמצע המסדרון יצאה פתאום אם המנזר מאחד החדרים, כשראתה אותי ספקה את כפיה ודרשה לדעת את פשר מעשי. על פני עדיין ניכרו סימני האיפור שאיפרה אותי קרינה לפני צאתנו את ביתה. מפוחדת גמגמתי כי חזרתי מביקור קרובים. אם המנזר לא האמינה לי, ובקול חמור ותקיף אמרה:

"'אין לך מקום בקרבנו. נערה היוצאת לבילויים אין לה מקום בין כתלי המנזר. ארזי את חפצייך ומחר בבוקר עלייך לעזוב את המנזר.'

"כל בקשותי ותחינותי למחילה ולסליחה נדחו. הפצרתי באם המנזר שתבטל את רוע הגזרה ובמקומה תטיל עלי כל עונש אחר הנראה בעיניה, אך לשווא. למחרת עזבתי את המנזר שהיה לי בית במשך שש שנים, ובידי חבילה קטנה שהכילה את כל רכושי.

"עולמי חשך עלי. לא היה לי קרוב ורֵע חוץ מקרינה, ולא ידעתי

לאן לפנות. זכרתי את כתובתה של קרינה והחלטתי להיוועץ בה. בכיסי לא היתה לירטה אחת, ואף כי המרחק לביתה היה רב, עשיתי את דרכי אליה ברגל.

"חסרת אונים וכואבת ממאמץ ההליכה נקשתי על דלתה של קרינה. קרינה נדהמה כשראתה אותי. מיהרתי לספר לה את מה שאירע, פרצתי בבכי וביקשתי שתיתן לי מחסה עד שאמצא עבודה שתפרנס אותי. במנזר למדתי להדפיס במכונת כתיבה. קרינה ניחמה אותי:

"'סילוונה, את אשה צעירה ויפה, כל החיים לפנייך. אולי גם זו לטובה. תוכלי ליהנות מעולם יפה וטוב.'

"היא הטילה ספק אם אמצא עבודה, אבל נעתרה ברצון לבקשתי לגור אצלה.

"למחרת שאלתי מקרינה שמלה וסכום כסף לקניית מלתחה בסיסית שלה זקוקה כל נערה. עוד באותו היום עברתי על כל הצעות העבודה שהתפרסמו בעיתון ויצאתי לחפש תעסוקה. במקום אחד קיבל אותי המנהל, וכשראה לפניו נערה צעירה ויפה קרא לי לחדרו, ובלי לבדוק את כישורי, הבטיח לי שהמשרה שלי. הוא התקרב אלי ושלח את ידו למשוך אותי אל גופו. הבנתי את כוונותיו ונסתי חיש מהר מן המשרד.

"כך חלפו שבועיים וכל ניסיונותי עלו בתוהו. התגובות היחידות שקיבלתי כשחיפשתי עבודה היו צביטה, לטיפה, או טפיחה על הישבן.

"בינתיים הרגשתי שקרינה איננה מרוצה מן המצב. היא התחילה לרטון ולהתאונן על עבודתה הקשה. כל ערב היתה יוצאת וחוזרת לפנות בוקר. היא שבה והטילה ספק באפשרות שאמצא עבודה בתור פקידה, והציעה לי להתפכח ולהתלוות אליה בערבים כדי למצוא את הגברים המתאימים.

"'תראי סילוונה', אמרה לי, 'כלום לא יחסר לך, ואפילו תעמדי ברשות עצמך.'

"ידעתי באיזו מלאכה עבדה קרינה, ולא היה לי כל מוצא אלא לשלוח יד בנפשי, אבל לזה לא היה בי אומץ. לכן הבעתי את הסכמתי לצאת עמה בערב.

"לפני יומיים פגשתי גבר שמצאתי חן בעיניו. הוא הזמין אותי לרקוד אתו ולסעוד אתו ארוחת ערב, ושאל מהו הסכום שאני מבקשת בשביל בילוי בחדרו. הסמקתי ונקבתי בסכום שקרינה אמרה לי. הגענו לחדרו והוא החל להתפשט וחיכה כי אעשה כמוהו. לא הייתי מסוגלת לכך וברחתי מן החדר בריצה לביתה של קרינה.

"קרינה משכה בכתפיה והזהירה אותי שאם לא אתחיל לעבוד היא

תבקש ממני לעזוב את דירתה. הבטחתי לה כי אנסה שנית, והפעם אתגבר על חששי ואכנע למציאות.

"הערב הזה אני אתך ולכן אני מבקשת שתעשה כל מה שגבר מייחל לעשות לנערה צעירה. מוטב שתהיה אתה הגבר הראשון בחיי, כי אני מרגישה שאקבל אותך ברצון. אם תיווכח קרינה שעדיין לא קיימתי את הבטחתי אזרק לרחוב."

הסתכלתי באשה הצעירה, הישרה וההגונה שנלחמה בעוז לשמור על תומתה ולנהל אורח חיים מכובד בהתאם לדרך שבה חונכה. נשקתי את פיה, ליטפתי את שערה וביקשתיה להתלבש ולהאזין לדברי. הבטחתי לדאוג לחלצה מן המצב שאליו נקלעה.

"חזרי לקרינה וספרי לה כי הצלחת לרכוש לך גבר שהעניק לך סכום כסף ביד רחבה ואף הבטיח למצוא לך דירה והכנסה קבועה בתנאי שתהיי רק שלו."

סילוונה לא האמינה למשמע אוזניה, וניסתה להניא אותי מן התכנית.

"ומה יקרה אם כל מה שאתה אומר לא יתקיים? איני מאמינה שיש גבר המוכן לעזור לי בלי לקבל תמורה מלאה בעד כספו או אפילו בעד עזרתו."

לא בנקל עלה בידי לשכנעה, אבל לבסוף ניאותה לציית לי ונדברנו להיפגש למחרת היום במלוני.

פניתי לידידי האיטלקי מרקו, עורך דין ידוע ומפורסם שהשתייך לאחת המשפחות הוותיקות והמכובדות במילאנו, וגוללתי לפניו את הסיפור.

"וכעת, מרקו, עתידה של הנערה בידיך."

הוא קם ממקומו, תפס בראשי ובהתרגשות הצמיד נשיקה למצחי.

"אל דאגה, הבא מייד את הנערה. היא תתקבל לעבודה במשרדי ואנו שנינו נשכור לה דירה למגורים ונחלץ אותה ממרותה של קרינה."

אודה על האמת, לא ציפיתי לנכונות שכזו מצדו. לבי עלץ למחשבה כי בקרוב אפגוש בסילוונה ואצייר לה את עתידה. ואכן, בתוך שבוע ימים החלה סילוונה לעבוד ועברה להתגורר בדירה שכורה. לאחר שנתיים פגשה עורך דין צעיר ונישאה לו. עד היום, כל אימת שאני מזדמן למילאנו, אני מבקר בשמחה בביתם של סילוונה, בעלה וארבעת ילדיה.

חזרתי אל המפעל המשפחתי לייצור חומרי בניין. שקעתי רובי ככולי בניהול המפעל, שהדרישה למוצריו גברה מיום ליום. על הממשלה היה לשקם את הריסות המלחמה ולבנות יחידות מגורים לעולים. בשל מחסור בעולם בחומרי גלם לבנייה היה עלי לנסוע לארצות הברית למצוא מקור שיאות למכור לנו סיבי אסבסט, שהם אחד מחומרי היסוד לתעשייה ולבנייה.

עם סיום מלחמת העצמאות נפתחו שערי הארץ לרווחה לקליטת מאות אלפי עולים, שרידי מחנות הריכוז, אודים מוצלים מאש שהניחו מאחור את אירופה העשנה והחליטו לפתוח דף חדש במולדת, שעתה זה קמה. העלייה הזאת עוררה גל של כמיהה אצל יהודים מארצות הרווחה לעלות ולחיות במדינת היהודים. רוח של תמיכה ויצירה נשבה בארץ, שהתושבים החלו בה אט־אט להתאושש מן המלחמה העקובה מדם.

כשעזבו פקידי המנדט הבריטי את פלשתינה (א״י), עמד מספר היהודים בארץ על כשש מאות אלף איש, ואילו אוכלוסי ארצות ערב שהכריזו עלינו מלחמה מספרם היה כשישים מיליון!

כזכור, לפני המלחמה נשלמה הקמתו של המפעל שלנו ללוחות ולצינורות של אסבסט־צמנט בפתח תקוה על שטח של כמאה דונם. המפעל הוקם במסגרת החלטתנו לגוון את השקעותינו ולהתמקד בכמה תחומים: המשך בניית בתי מגורים; רכישת מגרשים ופרדסים; בניית מפעל יצרני שייצר חומרי בניין.

במפעל הושקעו עשרות מיליוני דולרים, ברובו הון עצמי, והיקף ההשקעה חרג מן האומדן המקורי. לכן נאלצנו להזדקק להלוואות מבנקים שונים, שהכניסו אותנו למצוקה כספית וכלכלית. הדבר אילץ אותנו להתחיל לממש רכוש, מגרשים ובתים ולהשקיע את הכספים במפעל. את הציוד ואת הידע למפעל רכשנו באיטליה ובגרמניה.

ייחדתי את רוב זמני ואוני לפיתוח המפעל, שמוצריו שימשו לבניית עשרות אלפי מבני דיור, לחקלאות ולתעשייה. תוצרתנו סופקה לא רק בארץ אלא גם בחוץ לארץ.

הצלחנו לפתח מוצר חדש שהיה בבחינת מהפכה בבניית מגדלי קירור לבתי זיקוק, לתחנות כוח, לתחנות חשמל ולכורים אטומיים. המוצר נרשם בתור פטנט בין־לאומי, וכמויות גדולות ממנו יוצאו לגרמניה, וכך נוצר מחסור במוצרי המפעל בארץ.

ניהלתי משא ומתן עם אחד מבעלי ההון בארץ ועם חברה בין־לאומית במרכז אירופה להרחבת המפעל. בעיצומו של המשא ומתן פנה בעל ההון הישראלי אל החברה הזרה באופן ישיר והצליח

לשכנע אותה להקים עמו מפעל נוסף בארץ. בתוך שנתיים מיום שנכנס המפעל השני לשוק, החלה בינינו תחרות מחירים פרועה, שכן השוק בארץ לא היה גדול דיו להכיל את שני המפעלים.

כבר באותה העת נתקלתי בתאבונו של בנק בראשותו של בנקאי ממולח שלצורך הלוואה של כמאתיים וחמישים אלף לירות אילץ אותנו למשכן את הפרדס בתור ערבות, ואחר־כך ניצל את מצבנו הכספי החמור שנוצר בשל התחרות וניסה לממש ערבות זו כדי להשתלט על הפרדס. היות שידע שלא נוכל להחזיר את ההלוואה, הוא תבע מאתנו להחזירה בתוך שבוע ימים, ולא יממש את המשכנתה על הפרדס, אף־על־פי ששוויו נאמד בכמה מונים יותר מסכום החוב.

יום אחד לפני המועד האחרון לפירעון ההלוואה פניתי בפעם הראשונה לאחד מבעליה של חברת ביטוח גדולה, שגם היה מכר, וגוללתי באוזניו את הפרשה. הצעתי להעביר לזכותו את המשכנתה על הפרדס, כדי לחלץ את הטרף מבין שיניו של הבנקאי. ואמנם למחרת היום באתי לפגישה עם הבנקאי ובכיסי המחאה על כל סכום ההלוואה.

הבנקאי שהתעתד באותו היום לגרוף רכוש רב תמורת נזיד עדשים ענה לשאלתי בלגלוג קל – כן, הוא מוכן לוותר על רוב הריבית החריגה אם אהיה מסוגל לפרוע את ההלוואה עוד באותו היום. הוא ידע שאין בכוחי לעשות זאת וכי טוב לבו לא יעלה לו דבר.

לא אשכח איך החווירו פניו כששלפתי את ההמחאה וביקשתי ממנו לחשב את החשבון הסופי והוספתי כי אני מבקש להינתק אחת ולתמיד מן הבנק שאותו הוא מנהל. מייד שינה האיש את טעמו. "מר עפרון," אמר, "אל נא בחפזה. אני מסכים לתת לכם ארכה להחזרת ההלוואה – ואפילו עוד שנה!"

קמתי ממושבי, הודיתי לו על טוב לבו והצהרתי באוזניו כי כף רגלי שוב לא תדרוך על מפתן הבנק שבניהולו.

ואולם בזה לא נפתרה בעייתנו הכספית, ואנו הוספנו לחפש דרכים שונות כדי להיחלץ מן המיצר. אבי, שניהל את המערך הכספי היה שרוי בהתלבטות, משום שהוא התקשה להקצות משאבים להשלמת ההשקעות וגם לשמירת התפקוד התקין של הציוד החדש.

דודי, שהיה אחד השותפים ומנהל הייצור, ואני, עשינו לילות כימים כדי להתגבר על כל התקלות שהתעוררו כשהוכנס הציוד החדיש ולהביא לתפעולו המרבי.

אבי התקשה למלא אחר דרישתנו לכספים נוספים שהיינו זקוקים להם במערכת הייצור. הוא החל להפריש סכומי כסף במזומן מן

המכירות, שנעשו מחוץ להנהלת החשבונות, לכסות את הוצאות שכר העבודה של בעלי המקצוע ולספוג את עלות הציוד שהיה עלינו לרכוש. למרות מחאותי והתנגדותי לפתרון מסוכן זה, לא שעה אבי לבקשתי כי צריך למצוא שותפים שיזרימו הון חדש ולא להסתכן ולפעול בניגוד לחוק. אבי טען כי העברת כספים באמצעות הנהלת ספרי החברה לא תותיר בידיו כסף לסילוק ההלוואות. המצב היה קשה והמתח גבר מיום ליום.

דודי היה איש עבודה חרוץ שתלאות רבות פקדוהו בעבר. הוא הפעיל בקפריסין מכרות ומחצבים שונים והחששות והפחדים לא הרפו ממנו. לאסוננו שם דודי את מבטחו באחד מפקידינו, מנהל חשבונות דתי בעל זקן מידות, ערום כנחש ורודף שלמונים, שלא היסס להלשין לשלטונות מס ההכנסה בעד בצע כסף על הסדר התקבולים שלנו, אף־על־פי שידע מה הם האילוצים שהביאו את אבי לנקוט דרך זו.

באחד הבקרים נעשה בביתו של דודי חיפוש, ונמצא חשבון תקבולי הכספים שעשה מנהל החשבונות. אבי, בהיותו המנהל המופקד על הנהלת הכספים של החברה, הועמד לדין.

דודי נתקף בדיכאון. הוא האשים את עצמו על שהאמין בפקיד השפל ובשל כך הומט אסון על אחיו ועל החברה. באחד הבקרים נכנס דודי למפעל ושלח יד בנפשו. שכלנו אדם יקר וישר שנפל על לא עוול בכפו!

ימים ולילות התלבטתי איזו עמדה לנקוט כלפי זרועות החוק. לבסוף גמלה בלבי ההחלטה לקבל עלי את האחריות למעשים, אף כי לא היתה לי כל נגיעה בהנהלת הכספים של החברה. מפאת בריאותו הלקויה וגילו המתקדם של אבי העדפתי לקבל עלי את הדין.

שלושת השופטים הראו הבנה למצבי. האחד זיכה אותי לחלוטין והשניים האחרים הקלו בפסק הדין – ונשפטתי לשלושה חודשי שירות מחוץ לכותלי הכלא.

לאחר מקרה ביש זה השקעתי מאמצים לגייס משקיע להרחבת המפעל. שותף מחוץ לארץ השקיע כספים מרובים והקמנו אגף חדש לייצור צינורות מים וביוב כדי שיהיה אפשר להתחרות ביתר יעילות במפעל המתחרה שניסה לנגוס מפלח השוק שלנו.

שלוש שנים עסקתי בניסיונות להגדיל את חוג לקוחותינו. נאבקתי בתחרות מחירים פרועה ולמדתי על בשרי מה אכזריים יכולים להיות המאבקים להישרדות מפעלנו.

המפעל המתחרה בנו היה בבעלות חברה זרה בין־לאומית בעלת הון בלתי מוגבל. לא אחת התרברבו נציגיו כי התקציב הבלתי מוגבל

יביא לחיסול מהיר של מפעלנו, שבו הושקע כמעט כל הונה של המשפחה. אנו היינו תלויים בחסדם של הבנקים, שלא פעם דחקו אותנו אל הקיר בלוויית איומים להכריז עלינו פושטי רגל ולממש ערבויות להלוואות.

לולא עזרתו של מנהל הבנק השני בגודלו, שהתחשב בנו באותם ימים טרופים, הייתי נכנע. לצערי, הצלחתי להיחלץ מן הקשיים ולהשתחרר מן המלחציים של הבנקים, נסכה בי ביטחון מופרז, והוא התנקם בי בפרויקט שהקמתי שנים מספר אחר־כך.

בראשית שנת 1965 הזמין אותי ראש החברה הבין־לאומית המתחרה לנו, להיפגש באחת מבירות אירופה לישיבה משותפת. האיש לחץ את ידי ואמר:

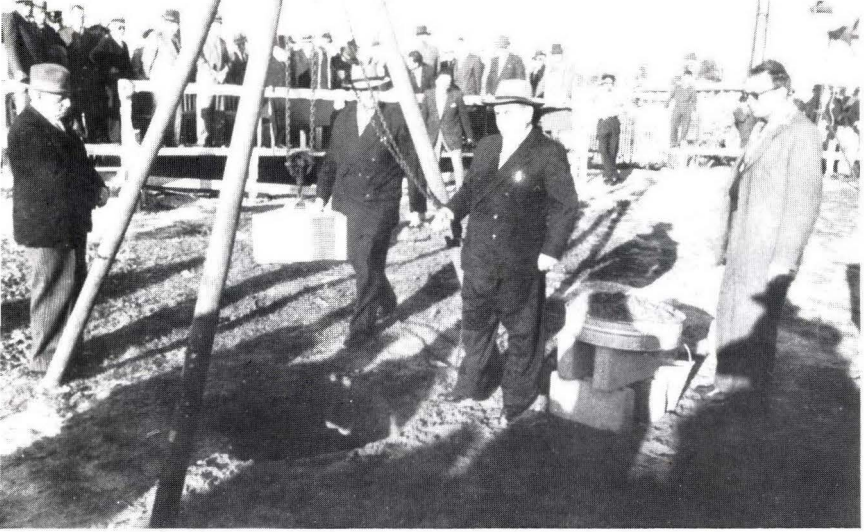
"אדוני, נוכחתי לדעת כי נלחמת בנו יפה. במלחמה כמו זו שניהלנו אין מנצחים כי לכולם נגרם הפסד. עקבתי אחריך תקופה ארוכה ואתה ראוי להיות שותפי. הבה נחליט למזג את שני המפעלים."

וכך קם המיזוג בין שני המפעלים ואני השתחררתי מהתחייבותי למפעלנו ופעלתי להקמת פרויקטים אחרים.

בתקופת מלחמת העצמאות ולאחריה הרביתי לעשן סיגריות. עישנתי בשרשרת וכמעט לא הזדקקתי למצית כי הייתי מדליק סיגריה בסיגריה. לא אחת לקיתי בהרעלת ניקוטין שהתבטאה בכאבי ראש, בסחרחורת ובאיבוד שיווי משקל. תופעות אלו מופיעות אצל המרבים בעישון, שנמצאים בקבוצת סיכון גבוה מבחינת האפשרות ללקות בלבם או לחלות בסרטן הריאה.

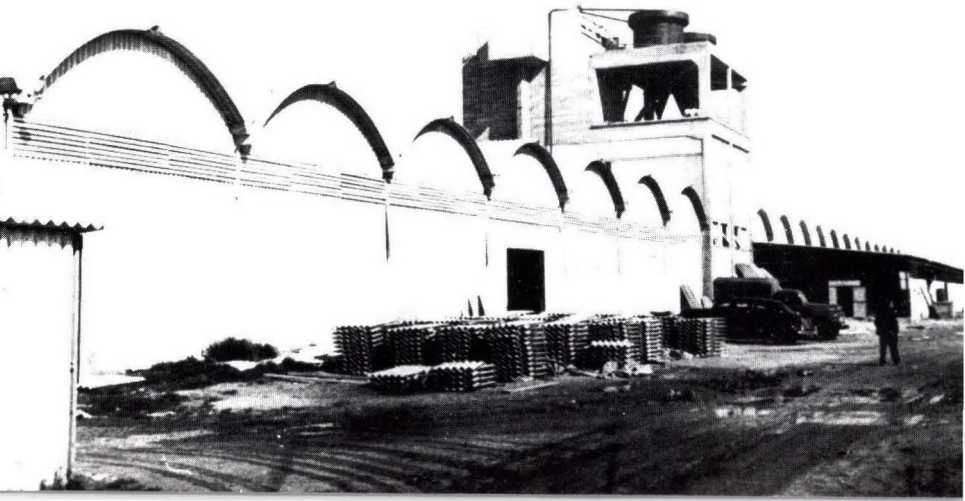
בתקופת שהותי בדמשק הייתי מעשן לפעמים נרגילה. הנרגילה היתה מקטרת מים. אם שואפים מן הפייה הנמצאת בקצה צינורית שמחוברת למְכל זכוכית ובו ליטר מים, נוצר "ריק" בחלל המכל והאוויר נשאב לתוך המים. בראש המְכל נמצא בית קיבול לעלי טבק. כאשר המעשן שואף לקרבו את עשן הטבק המונח על מספר קטן של גחלים לוחשות, נספגים הניקוטין וכל החומרים המזיקים בתוך המים, והמעשן שואף לקרבו עשן נקי בלי כל סיכון.

עקרון הנרגילה היה נר לרגלי בבואי למצוא מסנן יעיל לעישון סיגריה. מהנדס טכני ואנוכי פיתחנו נרגילה בזעיר אנפין המורכבת ממְכל זעיר מלא נוזלים לזיקוק, ובתוכו הוכנסה כמות של 3CC נוזלי תרכיז לפי הנוסחה שפיתח אחד הפרופסורים ממכון ויצמן. תרכובת הנוזלים סיננה וספגה לתוכה את רוב החומרים הרעילים. מְכל זעיר זה היה מסוגל לסנן כעשרים סיגריות כלומר, חפיסת סיגריות שלמה.

טקס הנחת אבן הפינה למפעל "עולמית"

המפעל בשנות השישים

"עולמית" – חצר המפעל

המחבר
כפי שצייר אותו "זאב"
במטה הקדמי בתעלה

לאחר מכן צריך היה להחליף את המילוי במילוי חדש.

במעבדות מיוחדות בארצות הברית נבדק שיעור ספיגת הרעלים באמצעות המצאתנו והוכחה יעילותה. טסתי לארצות הברית וגייסתי קבוצת משקיעים אמריקניים. המקטרת נרשמה בתור פטנט בין־לאומי שאושר באמריקה ובאירופה. ייצרנו תבניות לדחיסה במכונות A.B.C שייצרו בדחיסת לחץ יותר מארבעים יחידות לדקה בפעם אחת.

למסנן קראנו "עפרון פילטר".

החברה החליטה לעשות חקר שווקים באזור לוס אנג'לס ולבדוק איך יתקבלו המקטרות אצל המעשנים. ייצרנו ושלחנו לשם כחצי מיליון מקטרות וכשני מיליונים של מכלי מסנן להחלפה. ברדיו ובטלוויזיה נעשו מבצעי פרסום, ואף אני הופעתי בטלוויזיה ועישנתי את המקטרת שהמצאתי.

חידוש נוסף במקטרת החדשה היה הארומה. מאחר שמן הטבק סוננו רוב הניקוטין והחומרים האחרים, נוצרה ארומה תפלה. לשמחתנו גילינו שני מפעלים גדולים, יחידים מסוגם, שייצרו ארומה מיוחדת המבוססת על טעמים שונים כגון טעם וירג'יניה, טעם קאמל, טעם אנגלי, טעם טורקי וטעם מנטול. הארומה שסיפקו היצרנים הללו שווקה בתור נוזל שמזליפים על עלי הטבק לפני ייצור הסיגריה. אנחנו קנינו את כל סוגי הארומה הנוזלי והכנסנו למילויים ארומה המבוססת על טעמים שונים. וכך אפשר היה לעשן מקטרת נקייה מסיכונים בארומה האהובה ביותר.

התחייבתי לספק מישראל כל כמות של מקטרות ושל מילויים שידרשו, והחברה הישראלית, בהיותה הספק הראשי, תגבה את התשלום. הוחלט שאם יהיה למוצרים ביקוש רב ביבשת אמריקה יעבור הייצור לידי חברה בארצות הברית.

הנהלת החברה הזאת לא הסכימה להצעתי ליצר את נוזל המילוי בישראל ולספקו משם. הם טענו כי הובלתן של עשרות טונות נוזלים מישראל כרוכה בתשלום רב שאינו אלא בזבוז. מחיתי נגד טענתם זו ואמרתי שכדי שהמכירה תצליח יש בשלב הראשון להימנע מכל טעויות. הם עמדו על דרישתם, ואני נאלצתי לשלוח לאמריקה בדחיפות את מכונת המילוי האוטומטית ואת הנוסחה המדויקת של תרכובת הנוזלים.

ניהלתי משא ומתן עם עוד חברות ענקיות באמריקה שהראו רצון לרכוש ממני את הפטנט. גם בעולם כולו עקבו אחר תוצאותיו של ניסיון השיווק באזור לוס אנג'לס.

כחצי מליון מקטרות הופצו באזור קליפורניה. מסע הפרסום היה

גדול. בסופרמרקטים, בחנויות טבק, בדרגסטורים הוצבו המקטרות בפינה בולטת, ארוזות באריזה שובת עין ומלוות בפרסומת הולמת מסביב. המקטרת והשיטה נקראו "BREAKING THROUGH", "עשן סיגריה והקץ לסרטן".

האמנתי שנצליח ושבתוך זמן קצר אהיה למליונר. התגמולים בעד הפטנט והזכויות עליו הקנו לי כ־40% ממניות החברה האמריקנית.

ואז, אשר יגורתי בא לי.

יומיים לאחר שהופיעו המקטרות בשוק היתה התנפלות של קונים. מאות אלפי מקטרות נמכרו במחיר של חמישה דולרים היחידה. עלות הייצור הגיעה לארבעים סנט היחידה.

כעבור כיממה החלו קונים נזעמים מחזירים את המקטרות. הסתבר כי הנוזל במילוי התקרש, ולא היה אפשר לעשן במקטרת. היצרנים האמריקנים אכן נכשלו במילוי ההוראות.

היינו ללעג ולקלס והאשימו אותנו בהונאה למטרות פרסומת. נדרשה השקעה של כחצי מליון דולר כדי להחזיר את כל המילויים ששווקו. גם המשקיעים וגם אני לא היינו מוכנים לכך והתכנית ירדה לטמיון.

פרק שמיני

מסעות עסקים

ארצות הברית

יצאתי לארצות הברית וברשותי תקציב גדול לקניית חומרי גלם. התכוונתי לקנות את הדרוש לי גם אם אצטרך להיעזר בשוק השחור, שבעצם נקרא השוק האפור.

הטיסה באותם ימים נמשכה בלי סוף. כעשרים שעות ביליתי במטוס קונסטליישן שהיטלטל בין כיסי אוויר עמוקים. המטוס דומה היה לכדור זעיר במשחק חלל, הנזרק אנה ואנה. כשנשקו גלגלי המטוס למסלול הנחיתה על אדמת אמריקה, נשמתי לרווחה.

עיני לא שבעו את המראות המרהיבים שנגלו לעיני. ניו יורק, עיר ענקית שרחובותיה מתמשכים לאורך קילומטרים רבים ושמיה משובצים בגורדי שחקים המתנשאים אל־על, קידמה את פני. מליוני אנשים התרוצצו כאחוזי תזזית, רודפים ונרדפים, עיניהם בולשות ובודקות ומפלסות דרך בין ים האדם. הרמזורים כיוונו את התנועה הסואנת. כשהבהב האור האדום ברמזור נעצרו כל המכוניות במקומן. כשהתחלף האור לירוק שעטו כל כלי הרכב קדימה. אדי קיטור ועשן התאבכו ועלו מסדקים שנפערו במדרכות – מחילות אוורור של הרכבת התחתית שטסה חיש מהר בבטן האדמה.

והצופה בכל אלה מן הצד לא יכול שלא לתהות לפשר הבהילות והחיפזון הללו. האם מלחמת קיום היא זו? ושמא הסגידה להון ולכוח

הטמון בו היא הגורם המניע, המכשיר כל אמצעי להשגתו? קשה היה לי להבין איך זה במדינה שמרבית תושביה מהגרים מכל קצווי תבל, אנשים בני גזעים שונים שמצאו מקלט מרדיפות, מפוגרומים ומחרפת רעב ובנו להם בה בית וחיים חדשים – איך במדינה שכזאת תהיה סגידה שכזו לממון? כיצד זה ייתכן שבמדינה שהיא מעוז הדמוקרטיה בעולם כולו, נודעת הערצה שכזאת למי שהצליחו לצבור הון רב?

במדינה שהצליחה לבלום את התפשטות הדיקטטורה למידה כזאת שתסכן את השלום ואת הביטחון בעולם חופשי, במדינה שבה התפתחו הטכנולוגיה, התעשייה והחקלאות, מתברר שהאזרח בטל בשישים, ואין הוא יכול לבצר לו עמדה בחיים בלי צבירת כוח כלכלי.

לעיר הזרה והקרה הזאת, לג׳ונגל הזה של הולכים על שניים, שקל להרגיש בו בודד ואובד, נקלעתי אני לראשונה, נטול ניסיון ובלי מכר ומודע.

שבועיים שהיתי בניו יורק, וכל מאמצי לרכוש את סיבי האסבסט עלו בתוהו. לא הצלחתי לרכוש אפילו טונה אחת מן החומר החיוני כל־כך למפעלנו בארץ. חברות המכרות הודיעו לי כי רק לקוחות ותיקים יקבלו את תפוקתם המלאה בחמש השנים הקרובות. לא אחת נרמז לי כי אם אני מעוניין להשיג את מבוקשי עלי לפנות לשוק האפור. באין ברירה ניהלתי משא ומתן עם ברוקרים שונים שברשותם היו כמויות לא מבוטלות של סיבי האסבסט. הגעתי למסקנה כי למרות הכסף הרב שעמד לרשותי לא אוכל לרכוש מהם אלא כשליש מן הכמות המתוכננת, ואז לא ייוותרו בידי אמצעים לרכישת כל הכמות הדרושה.

מן הארץ האיצו בי לשלוח את חומרי הגלם בדחיפות פן יושבת המפעל. לא נותר לי אלא להסכים למחירי השוק האפור.

באחת מן החברות הגדולות שבבעלותה מכרות של חומרי גלם, פגשתי את מנהל השיווק והתיידדתי עמו. הוא הסביר לי כי לצערו קצרה ידו מלהושיע. ימים אחדים קודם שהחלטתי לחתום על חוזה לקניית הסיבים בשוק האפור, נענה ידידי החדש להפצרותי והסדיר לי ריאיון קצר עם נשיא החברה. בכניסה ללשכת הנשיא ישבה מזכירה, שהבהירה לי מה יקר זמנו של הבוס, והודיעה כי היא מקציבה לי עשר דקות לשיחה עמו. היא אף טרחה להסביר כי הנשיא, הפרזידנט, אינו מתערב בענייני שיווק סיבי האסבסט.

נכנסתי ללשכת הנשיא. גבר חסון בגיל העמידה, זקוף קומה ובעל מבט חודר קם לקראתי ולחץ את ידי בחזקה. לאחר חילופי הברכות המקובלות הזמין אותי הנשיא לשבת אל שולחנו, ואז נתקל מבטו

בסמל הפלמ"ח – החרב והשיבולים – שהיה צמוד לדש מעילי. בעקבות התעניינותו בסמל סיפרתי לו על השתייכותי לפלמ"ח, ועל חלקי במלחמת העצמאות. להפתעתי, התרומם האיש מן הכורסה, ובהתרגשות לא מעושה קרא:

"גם אני שירתתי בקומנדו בצבא ארצות הברית, ותמיד תהיתי איך זה מדינה קטנטונת כישראל הצליחה להדוף את כל צבאות ערב. שמעתי רבות על הפלמ"ח. אנא ספר לי על שיטות הלחימה שלכם."

מובן שעד מהרה חלפו להן עשר הדקות שהוקצבו לי, ואנו עדיין המשכנו בשיחתנו. המזכירה נכנסה לחדר והודיעה כי האורח הבא כבר ממתין בחוץ, והפנתה אלי מבט כאומרת: "אדוני, זמנך תם." ואולם הנשיא הניף את ידו ואמר: "אבקשך לא להפריע לי במחצית השעה הקרובה."

השתדלתי שלא להאריך בדברי והסברתי בקווים כלליים את צורת הלחימה בצבא, והדגשתי את הנכונות הרבה שלנו להקריב הכול למען המדינה שעתה זה קמה.

הנשיא הקשיב בדריכות ולא חסך דברי שבח והתפעלות ממלחמתם של מעטים נגד רבים. לאחר אתנחתה קלה שאל:

"הרי לא באת לדווח לי על הפלמ"ח. במה אוכל לעזור לך? אעשה כל מה שביכולתי כדי לעזור."

בלי להסס סיפרתי לו על כל מאמצי ועל ניסיונות הסרק שלי להשגת חומרי גלם. הוספתי כי איאלץ לשוב הביתה בלי למלא את משימתי, ורוב התקציב יבוזבז על קניית כמות לא גדולה בשוק האפור.

הנשיא הושיט לי נייר ואמר: "רשום כאן את כל סוגי הסיבים הדרושה לך וכן את הכמויות הדרושות – נא פרט!"

כהרף עין פרשתי לפניו את צרכי. הוא נטל את אפרכסת הטלפון וביקש לקשרו עם נשיא חברת מכרות בקנדה, שגם אליה פניתי ונעניתי בשלילה.

"ג'ו," אמר. "יושב לידי ידיד הזקוק בדחיפות לכמות מסוימת של סיבי אסבסט, והחלטתי כי צריך לעזור לו. אני אקציב מכסה קבועה. מה תרומתך? טוב. התקשר בבקשה לחברה שברשותך ובקש בשבילו מכסה דומה. תודה לך ולהתראות!"

בלחיצה על כפתור הזעיק אליו הנשיא את ידידי מנהל השיווק. "ג'ורג'," פנה אליו, "לידיעתך החלטתי לעזור לחבר להשיג את מבוקשו. מקצת הכמות הדרושה אני מקציב, ואת הנותר יספקו החברות האחרות. אנא פעל במהירות ודווח לי שהכול סודר."

אחר־כך פנה אלי, לחץ את ידי ואמר:

"ידידי, שמחתי להכירך ולשמוע על מעללי הצבא שלכם. כל הכבוד לכם. אני עומד לרשותך בכל עת, ובביקורך הבא בעירנו אל נא תשכח לסור אלי. אשתדל להקדיש זמן רב יותר לשיחה אתך על הקרבות במלחמת העצמאות."

אין מלים בפי לתאר את התרגשותי. בימים הבאים נחתמו כל החוזים לאספקת חומרי הגלם. הצלחתי לחסוך מאות אלפי דולרים – והכול בזכות סמל השיבולים והחרב, סמל הפלמ"ח.

שהיתי בניו יורק עוד כחודשיים להשלים את כל הסידורים הרשמיים ולארגן את המשלוחים לארץ. מצב רוחי השתפר לאין ערוך ונותר בידי זמן פנוי למכביר. ניסיתי לתהות על קנקנם של תושבי ניו יורק, והכרתי מגוון רחב של נשים ושל גברים שונים מאתנו, ילידי הארץ הצברים, שגדלו במציאות של מלחמת קיום קשה ואתגר של מאבק לעצמאותה של מדינה יהודית.

ראוי לו לצבר שידבק בו שמו של הפרי הקשה הדוקרני המתוק והקשה לעיכול. כפרי הצבר כך גם בן דמותו האנושי. דוקרני בחזותו אך רך ומתוק בתוך־תוכו. הצבר ניחן ביושר, באומץ ובכבוד עצמי. הוא עקשן כפרד ואין הוא נכנע בנקל לכישלונות, והללו רק מחזקים את נחישותו להשיג את מטרותיו. הצבר המצוי תמיר גו וזקוף קומה; תווי פניו חדים ושזופים ובלורית שובבה משתפלת על מצחו. הוא ניחן בשמחת חיים, ועז תאבונו לטעום ממנעמי החיים. רצון זה גובל לעתים בחוסר סבלנות ובקוצר רוח. ייתכן שהרצון הזה מקורו בחשש המקנן תמיד בלבו כי בשל המלחמות הרבות הפורצות לעתים מזומנות בגבולות ארצו זמנו קצוב.

חיי היו מסכת רצופה של פעילות מחתרתית ושל קרבות מרים בשדה הקרב, ובהפוגות הממושכות הייתי עסוק בביצור מעמדי בעולם העסקים, בצבירת הון ובהקמת מפעלים. תמיד כשהקצתי לשחר של יום חדש, הרגשתי כי ההשגחה האירה לי פנים והעניקה לי עוד יום שעלי לנצלו כיאות שמא לא יבואו עוד אחריו.

בניו יורק תוסס קצב החיים, חי ומגרה. מוזיאונים, מחזות, סרטים, מועדוני לילה, קבלות פנים וקוקטיילים הם חלק ממגוון האירועים החברתיים האופייניים לארצות הברית. אין תימה שכל הנקלע לחברה זו מנסה ליטול חלק בהוויה המיוחדת הזו.

באחד הערבים הוזמנתי לביתו של דיפלומט בכיר מישראל, שהתמנה זה לא כבר לכהונתו בניו יורק. נשים מהודרות עדויות בתכשיטים

נוצצים יקרי ערך וגברים בחליפות מעונבות תפורות על פי מידה, שחפתי זהב משובצים באבני חן מבצבצים משרווּלי מקטורניהם, מילאו את אולם האורחים. אני, בחור מישראל, שועל קרבות ותיק, הייתי מוקד להערכה ואפילו להשתאות. בחור יהודי, שזוף וזקוף קומה, הגא ביהדותו, במדינתו ובצור מחצבתו, היה טיפוס יוצא דופן בקרב בני עמו החיים בפזורה.

סקרתי את האורחים בחדר ומבטי נפל על אשה תמירה ששערה הבלונדיני גלש על כתפיה המעוגלות. עיניה הכחולות ריצדו כשתי ברכות בפנים מעוצבות להפליא. לחייה הסמוקות ופיה החכלילי בלטו על רקע שמלתה השחורה שנצמדה לגופה והבליטה חמוקי גוף מרשימים. שדיה בלטו כגביעי בדולח ופטמותיה שהזדקרו מבעד לבד הרך של שמלתה, ריתקו את מבטי ואני לא יכולתי לגרוע ממנה עין. מבטינו הצטלבו ורטט עבר בי. פילסתי לי דרך אליה. רציתי לשוחח עמה ולתהות על קנקנה.

"ערב טוב לך, יפהפייה. הייתי רוצה מאוד להכיר אותך, ולהביע את הערצתי ליופייך שסנוור אותי והכה אותי בתדהמה."

"אל תגזים, אדוני. אתה מביא אותי במבוכה, והשבחים שלך גורמים לי להסמיק. שמי הלן ואני נשואה לגבר המשוחח כרגע עם המארח ועם רעייתו."

היא הצטחקה וחשפה שני טורי שיניים מבהיקות בלובנן. "דע לך," אמרה, "שבעלי קנאי גדול ואני נמנעת בכל מחיר מלתת לו עילה להרגיש כך."

"האם משתמע מדברייך כי אין לי אלא להתנדף?"

"אדוני, את המסקנות תסיק אתה בלבד."

"אם כך, אני חייב לומר לך שאינני זוכר שחשקתי באשה כפי שאני חושק בך. מחר בשעות הצהריים אצפה לך במלון שרתון בחדר שמונה מאות ושלושים. אני מתפלל שתיעני להצעתי."

סומק עז התפשט על צווארה של הלן.

"אדוני, אתה אינך שפוי כמדומני."

"הירגעי הלן, את לא רוצה שכל מי שיסתכל בך, ובעיקר בעלך, ינחש מהו הגורם להתפרצותך, נכון? שקלי את הצעתי בקור רוח, ואם תניחי ליצרייך להנחות אותך, נוכל שנינו ליהנות מחר הנאה מרובה זה בזרועות זה."

הלן כבשה את זעמה ובעליצות מעושה קידמה את פני בעלה שפילס את דרכו אליה בין האורחים הרבים.

"קירי! הכר נא סבר'ה אמיתי, שרק עתה הגיע לניו יורק."

היא פנתה לעברי ואמרה בקול שלו:

"הסיפורים והתיאורים שלך על המתרחש בישראל מעניינים. אני מקווה שנשוב וניפגש ונשמע עוד מסיפוריך. בעלי בוודאי ירצה לשמוע על המצב בישראל."

לאחר חילופי ברכות נפרדנו והלכנו איש־איש לדרכו. חזרתי לחדרי במלון בשעת לילה מאוחרת, אבל שנתי נדדה. הציפייה והסקרנות לדעת מה יתרחש מחר הדריכו את מנוחתי. היש סיכוי כי הלן תבוא למרות כל המגבלות? בעיני רוחי ראיתיה משילה את בגדיה וחושפת גוף חטוב. רעד חלף בידי שהשתוקקו לרפרף על פני שדיה הזקופים והצחורים. הרגשתי כי אם ארחיק לכת במחשבותי, רק מכוח הדמיון והערגה אני עלול לבוא על סיפוקי.

היום עבר בעצלתיים. נדמה היה לי כי השעון עמד מלכת. נשארתי בחדרי שקוע כל־כולי בתכנון הפגישה: איך אקבל את פניה? איך אתנהג? מה אומר.

דפיקה קלה קטעה את מחשבותי. פתחתי את הדלת והלן ניצבה לפני בפתח בכל הדרה. בחנו זה את זה, ובלי משים הושטתי את זרועותי ואימצתיה אלי. שפתותינו נפגשו בשקיקה וברעד נצמדנו איש אל רעותו. הרמתי אותה ונשאתיה פנימה. ברגלי טרקתי את הדלת בלי שחדלתי לנעוץ בה את מבטי. חיש מהר השלנו את בגדינו והתייצבנו זה מול זה עירומים כביום היוולדנו. בדמיונותי הפרועים לא חזיתי גוף מהמם כגופה של הלן. היא ניצבה לפני כוונוס העולה מן הרחצה.

באנקת התפעלות ותשוקה משכתי אותה אל המיטה, ובשעתיים הבאות הרקענו לשיאי עונג והנאה שגבר ואשה מייחלים להגיע אליהם במעשי האהבה.

הלן נצמדה לגופי וליטפה את שערות ראשי. היא ניגבה בעדינות את הזיעה שכיסתה את פני והצמידה את שפתותיה אל פי. דמעות נצצו בעיניה והיא מלמלה:

"לא ייתכן, לא ייתכן... בכור השטן אתה. אני לא מאמינה שהצלחת להדיח אותי, לכבוש אותי כך. חבק אותי, נשק אותי עוד ועוד לפני שאנתק את הקשר בינינו. בכנות, זאת הפעם הראשונה שבגדתי בבעלי, שלו אני נשואה יותר מחמש שנים. הקמנו משפחה לתפארת ושתי בנותינו הן משוש חיי, ובעלי הוא הגבר היחיד שידעתי בחיי. מפעם בפעם גבר עלי יצרי וכמעט התפתיתי להצעותיהם של גברים שפגשתי. הם לא חסכו ממנו מחמאות ודברי חלקות כדי להשיגני. בתוכי קינן החשש שמא אני מחמיצה את פסגות העונג וההנאה.

הרגשתי שעלי לטעום מן הפרי האסור, שאולי הוא מגרה יותר מכל מה שידעתי.

"להפתעתי, נעתרתי בלבי להצעתך החוצפנית והפרועה במסיבה, אף־על־פי שעניתי מייד בשלילה מוחלטת. כששבתי הביתה סילקתי בכוח מלבי כל מחשבה עליך, אבל כשהתקרב המועד, פתחתי כמעט נגד רצוני בהכנות לקראת פגישה אתך. בצעדים שקולים ומתונים, כמי שכפאו השד, נכנסתי למכוניתי ובאתי אליך.

"אינני מצטערת שהתמסרתי לך. אכן דאיתי לפסגת העונג, שמעולם לא חוויתי כמותה. לא, לא אשכח אותך לעולם, אבל לא אפגש אתך עוד, כי אינני רוצה לערער את חיי המשפחה שלי. בוא למיטה ונגמע שוב מכוס התאווה לפני שניפרד לשלום."

הרגשות גאו בקרבי. דבריה של הלן השפיעו עלי עמוקות. חיבקתי אותה ואימצתי אותה אל לבי בפעם האחרונה. למרות רגשותי לא עשיתי כל ניסיון לשדל אותה לשנות את החלטתה. הדגשתי לפניה כי כשם שהגורל העיוור זימן את שנינו, כן יקבע הוא את מה שיקרה ועלינו להניח זאת בידיו – יהיה אשר יהיה.

לפני ריטה הציג אותי ידיד ישראלי בנשף שערך אחד המליונרים היהודים בניו יורק. בפנטהאוז עמוס שכיות חמדה בשדרה החמישית התכנסה כל שמנה וסלתה של החברה הניו יורקית. בין רהיטים עתיקים הצטופפו אורחים מכובדים ועיניהם בחנו בקפידה את התמונות שנתלו על הקיר. הבחנתי בציורים יקרי ערך פרי מכחולם של שגאל, של דגה ואפילו של רנואר.

ריטה בת העשרים ושלוש, כך סיפר לי ידידי, היתה בת לאחת המשפחות המכובדות והעשירות בעיר. נערה מצודדת זו היתה לבושה בטוב טעם בבגדים שהחמיאו לגזרתה הנאה. נשאנו חן איש בעיני רעותו ולא משנו זה מזה כל שעות הערב.

"יקירי," אמרה לי, "אני מציעה את עצמי בתור מדריכה ורוצה להכיר לך את ניו יורק."

הסכמתי ברצון, וקבענו כי למחרת היום אצלצל לביתה כדי שנתאם את מועד הפגישה ואת מיקומה.

בתום המסיבה שאלה אותי ריטה:

"צבי, האם תזמין אותי לישראל? אגב, לא סיפרת לי מה אתה עושה בישראל ומה מטרת בואך לניו יורק."

החלטתי לחמוד עמה לצון, ולבחון את כנותה בעניין הקשר בינינו, שעתה זה החל להתפתח.

"אני פקיד בחברת בנייה גדולה בישראל, ונשלחתי לרכוש בשבילה חומרי גלם באמריקה."

למחרת ציפיתי בקוצר רוח למועד שבו הייתי צריך לטלפן לריטה. בירכתי את מזלי הטוב שהפגיש אותי עם הבחורה היפה והנמרצת הזאת.

ריטה ענתה לצלצול הטלפון:

"יקירי, אני מצטערת מאוד, אבל באופן לא צפוי באו אלינו קרובי משפחה ואינני יכולה להיפגש אתך הערב. טלפן אלי מחר לוודא אם אני פנויה."

למחרת ענתה לי ריטה אותה תשובה, כששאלתי אותה אם נוכל לתכנן פגישה לשבוע הבא, ענתה כי אין לדעת מה יחליטו קרוביה לעשות.

אף־על־פי שריטה ניסתה להתחמק טלפנתי אליה כעבור שבוע.

"יקירי, אולי נדחה את הפגישה להזדמנות הבאה, כשתשוב לבקר בניו יורק?"

הבנתי את המסר.

יומיים לאחר מכן הוזמנתי עם ידיד לביתם של מכרים שעקרו לניו יורק זמן קצר קודם לכן. קהל האורחים היה מגוון ומעניין. פתאום ניגש אלי ידידי מישראל:

"צביקה, נראה לי כי מתחת כהוגן את ריטה. הבחורה פנתה אלי והתעניינה במעשיך. היא שאלה אותי אם אתה מוכר לי מהארץ. ברור שלא חסכתי השמצות עליך, על משפחתך, על המפעלים שבבעלותך ועל מעלליך בצה"ל. לתדהמתה לא היה גבול. היא הודתה שחשבה אותך לפקיד שנשלח לארצות הברית."

לא עברו דקות אחדות וריטה, שנמנתה אף היא עם המוזמנים באותו הערב, רצה אלי בצהלת שמחה:

"יקירי, מה שלומך? חבל שלא טלפנת. כי קרובי החליטו לחזור לביתם ואני חופשייה כציפור דרור. אולי נוכל להיפגש מחר?"

"ריטה," עניתי באדישות, "עדיין לא ברור לי אם אתפנה מחר. נסי לטלפן בשעות אחר הצהריים, אז אדע בוודאות אם אהיה פנוי."

מובן שריטה טלפנה ומובן שהשבתי לה כי לא אוכל להיפגש אתה והצעתי שתנסה לטלפן אלי בשבוע הבא, כי ייתכן שעדיין אהיה בניו יורק.

לאחר שבוע שבה ריטה וצלצלה.

"השבוע אני עדיין טרוד," השבתי לה, "אולי נדחה את הפגישה בינינו להזדמנות אחרת, אם אשוב לארצות הברית?"

מתברר שמי שאמר כי יש נשים שאפשר להשוותן לחתולות לא טעה. כמותן הן מתרפקות ומתחנחנות ומסתירות את ציפורניהן – אך אבוי לגבר שיפול ברשתן ויהיה חשוף לציפורניהן. כשם שהתברכו ברוך ובעדנה, כן מקננים בהן יצרים אפלים ואכזריים.

לאחר כמה שבועות התרחב חוג מכרי, ואני נכנסתי לחוגים שונים: תעשיינים, סוחרים, עורכי דין, מנהלי בנקים, ראשי בורסה ומליונרים, בנים למשפחות מבוססות וותיקות, דור שלישי ורביעי בארצות הברית.

רובי היה גבר בשנות השישים לחייו. הוא עמד בראש משפחה ותיקה מאוד בעלת הון ורכוש רב. הוא התגורר עם אשתו בדירת פנטהאוז ענקית שהשתרעה על שתי קומות בשדרה החמישית.

נהגנו להיפגש פעמיים בשבוע בדירתו לסעודות ערב שארגנה אשתו. היא היתה אשת חברה, אקדמאית שאהבה לפרוט על פסנתר ולארח אישים חשובים, דיפלומטים, אנשי רוח וגם אנשי ממון. היא ניסתה להיאבק באותות גילה ולא תמיד הצליחה בכך. בעלה היה מספר לי בגאווה על המאהבת הצרפתייה שלו, יפהפייה חטובה שעדיין לא מלאו לה שלושים. ז׳נט, כך סיפר לי רובי, שימשה אותו במיטתו, ולא יכולתי שלא להתרשם מגאוותו בז׳נט, בנעוריה, ביופיה ובהופעתה ההדורה שהוסיפו לו יוקרה בחוג מכריו. מכריו אלו העדיפו, כנראה, להתעלם מן העובדה כי הנערה בילתה במחיצתו של רובי ובמיטתו בגלל ממונו שאפשר לה לחיות ברמת חיים גבוהה.

הוזמנתי לבלות סוף שבוע באחוזתו של רובי ששכנה במרחק של כשעה נסיעה מניו יורק. האחוזה היתה שייכת לאחד מנשיאי ארצות הברית ורובי רכש אותה ממנו שנים מספר קודם לכן.

הבעלות על האחוזה האדירה את יוקרתו של רובי בעיני כול. האחוזה השתרעה על שטח של אלפי אקרים ובה גדלו יערות, פרדסים ומטעים. בשדות המרעה רעו צאן ובקר. נחל התפתל סביב לבניין מגורים עתיק יומין שעמד על גבעה רמה והשקיף על נוף כפרי שלו.

הבית הכיל עשרות חדרים – חדרי שינה, חדרי אורחים, חדר אוכל, אולם ריקודים וספרייה עצומה. הרהיטים עשויים היו עץ עתיק ומגולפים להפליא, ונברשות קריסטל כבדות משקל השתלשלו מן התקרה שגולפה בגבס.

בחדר השינה הראשי עמדה מיטת אפיריון רחבת ממדים, ושם שהו רובי וז׳נט. אני שוכנתי בקרבתם באגף נפרד.

ז׳נט ואני היינו האורחים היחידים. אודה על האמת, הנערה שבתה

את לבי וחמדתי אותה. לא אחת, בהיעדרו של רובי, הצטלבו מבטינו בהתגרות ובהתקוממות על שאין באפשרותנו להגיע לקרבה שבה חשקנו שנינו.

לא אוכל לשכוח את ארוחת הערב בלילה הראשון לשהותנו באחוזה. הסבנו לשולחן ארוך מוקף בעשרים כיסאות. בראש השולחן ישב רובי. ז'נט ישבה מצדו האחד ומצדו האחר ישבתי אני, נער כפרי שרק שנים אחדות קודם לכן נהג להתרוצץ יחף בהרי הגליל ובלוריתו מתבדרת ברוח. אני, ששוטטתי בשבילים ובערוצי נחל ורק טוויתי חלומות על מסעות ועל טיולים בארצות רחוקות, ישבתי לי כאן עוטה מחלצות, ומשרתים במעילים קצוצי זנב ובכפפות לבנות, מגישים לי על מגשי כסף מיני מרקחת ומטעמים, ומוזגים יינות משובחים לגביעי בדולח. לרגע אחד נדמה היה לי שעודני שרוי בחלום, אלא שהפעם לקחתי בו חלק פעיל ומוחשי.

למחרת תכנן רובי לבלות את שעות הבוקר ברכיבה על סוסים על פני האחוזה. הוחלט שלאחר הרכיבה נטבול במימי האגם הסמוך. בבוקר התנצלתי באוזני רובי על שאני נאלץ לבטל את הבילוי בחברתו, משום שעלי להכין דוח על ביקורי במפעל מסוים.

להפתעתי ירדה ז'נט לארוחת הבוקר עוטה חלוק הדור ולא בגד רכיבה. היא התאוננה על עייפות וביקשה להישאר בבית ולפוש. רובי יצא לרכב בלוויית הסייס, כמתוכנן, ואיחל לשנינו בילוי נעים.

רק נדמו שעטות הסוסים במעבה היער וכבר נפלנו, ז'נט ואני, זה בזרועות זה. שפתותינו נצמדו, גוף נגע בגוף ונשימותינו נעתקו. בלי היסוס הרמתי את ז'נט בזרועותי ונשאתיה לחדר השינה, היישר למיטת האפיריון. בחוסר סבלנות מיהרה ז'נט לפרום את כפתורי חולצתי ומכנסי ואני משכתי את החוט השזור שהקיף את חלוקה – ז'נט ניצבה לפני בכל יפעתה.

בטוחני כי זמן רב לא ידעה מיטת האפיריון הזאת צעירים לוהטים כמונו, שנהנו כל־כך ממשחק האהבה וקראו דרור ליצריהם ופורקן למאווייהם.

ז'נט היתה דוגמנית מתחילה שעקרה מפריס לניו יורק בתקווה לבנות לה עתיד בתחום האפנה והפרסום. היא כיתתה את רגליה ממשרד למשרד ופעמים כמעט רעבה ללחם. היא נתקלה במציאות אכזרית של תחרות קשה. כדי לפלס לה דרך היה עליה להיכנס למיטתם של נותני העבודה ושל עוזריהם.

שנה קודם לכן, באחת מתצוגות האפנה שבה דיגמנה ז'נט, נכחו רובי ואשתו. בתיווכו של אחד ממנהלי בית האפנה נפגשה ז'נט עם

רובי והיתה לפילגשו הבלעדית. רובי התחייב לספק את כל מחסורה, ובתמורה קיבלה ז'נט דירה נאה ומאומה לא חסר לה. ז'נט הראתה הערכה רבה לרובי והכירה לו טובה על היחס האבהי והנדיב שהראה כלפיה. ז'נט גילתה לי כי זה כמה שבועות לא ממש רובי את גבריותו וכל מפגשי המיטה שלהם מסתיימים בלא כלום. היא דאגה שמא בעטיה של תופעה זו, היא עלולה לאבד את פטרונה האמיד.

באותו שבוע בדיוק תינה רובי את צרותיו באוזני.

"האמן לי, צבי," אמר לי, "נמאסו עלי החיים. אגלה לך סוד, ואנא שמור אותו בלבך. נעשיתי אימפוטנט, שבר כלי שאינו כשיר למאום. בזרועותי ובמיטתי נערה יפה וחטובת גוף, שפתיה נחשקות והיא כולה מחמדים – והכול בלי תועלת. טובי הרופאים והסקסולוגים בדקו אותי ולא נמצא לי מרפא. איני יודע אם אוכל עוד להחזיק מעמד."

ניסיתי להרגיעו ואמרתי כי יש מצבים של מתח שבהם לפעמים מאבד הגבר את זיקפתו. ואולם מניסיוני, אין להתייאש ויש לקוות כי הגוף יחלים וישוב לאיתנו.

חלי היתה סטודנטית ישראלית שחיה בניו יורק, ולא אחת אירחה לי לחברה. הנערה היפה והנבונה הזאת גם למדה וגם עבדה ואך בקושי הצליחה להתפרנס למחייתה. דירת שני החדרים שבה התגוררה לא היתה מרוהטת, והיא ישנה על מזרן שנפרש על רצפת החדר. את המקרר רכשה בשוק הגרוטאות וכיריים משומשות שימשו לה לבישול.

למרות כל זאת לא איבדה חלי מחִנה ומעליצותה. תמיד היתה מלאת מרץ, תוססת ושמחה, וידעה ליהנות ולהנות, ולא מיהרה להתמסר לכל מי שביקש את חסדיה.

לילה אחד, לאחר שחזרתי מסוף השבוע בחווה וכולי רגיעה שלאחר סערת חושים, סיפרתי לחלי על ידידי רובי. חלי צחקה בפה מלא:

"צביקה, בכנות, אני מאמינה כי אוכל לזקוף את קומתו של עמיתך. אעשה זאת להוכיח לך ולעצמי כי אפשר להציל את חייו של ידידך – מה דעתך?"

העליתי באוזניה את החשש שאם לא תצליח יחמיר מצבו של רובי.

"צביקה, אתה האחרון שיכול להטיל ספק בכישרונותי, נכון?"

למחרת סעדתי עם רובי את ארוחת הצהריים. בסוף הארוחה גיליתי לו את תוכן שיחתי עם חלי, ושאלתי אותו אם ייאות להיפגש עמה ולהכירה מקרוב.

"אני מוכן לפגוש אפילו את השטן ובלבד שיהיה בידו לעזור לי, על

אחת כמה וכמה שארצה לפגוש נערה עדינה ויפה כחברתך. אהיה אסיר תודה ואגמול לה בעין יפה אם תצליח להקים לתחייה את העצם היבשה."

שבוע תמים עבר מיום שחלי ורובי נפגשו ולא שמעתי מהם מאום. רק בבוקרו של היום השמיני צלצל הטלפון בחדרי וקולו של רובי עלץ:

"צבי, אני גבר! I AM A MAN! חזרתי לחיים. אלפי תודות לך. חלי נהדרת. אנא מסור לה שאני מצפה בכליון עיניים לפגישתנו הערב במקום הקבוע."

לא עבר זמן רב וחלי נקשה על דלת חדרי ונכנסה בסערה:

"צביקה, רובי משתולל מרוב שמחה ואושר. הוא הפציר בי לומר לו מה חסר לי והוא ימלא את כל מחסורי. מה לעשות?"

"חלי, למיטב ידיעתי אין לך מאומה, ולא יזיק לך אם יהיו לך כמה דברים. רובי מוכן לעזור והוא בעל אמצעים רבים. היעני לבקשתו!"

כיום גרה חלי בדירה מרוהטת בטוב טעם. במטבח ממוכן ניצבים כל האבזרים המשוכללים. שטיחים יקרים מכסים את רצפות החדרים והסלון מרוהט במערכת ישיבה מרשימה. על הקירות תלויות תמונות יקרות ערך, וממערכת הסטריאו האיכותית בוקעים צלילים ערבים לאוזן.

נראה כי חלי אכן מילאה את תפקידה באמונה.

גרמניה

את מרג'י הכרתי באחד ממסעותי באירופה. לרגל עסקי שהיתי בבית מלון מהודר במינכן שבגרמניה. בשעות אחר הצהריים ישבתי באכסדרת המלון, לגמתי כוסית ויסקי ואכלתי פיצוחים. מבטי סקר את האורחים הרבים שגדשו את האולם.

את תשומת לבי משכה נערה צעירה ששערה הבלונדיני הגולש עיטר את פניה הרכות והיפות. היא היתה לבושה בהידור ובטעם וניכר היה בה כי היא חסרת סבלנות וממתינה ככל הנראה למישהו שבושש לבוא. היא פסעה אנה ואנה ומפעם בפעם העיפה מבט בשעונה ושלחה מבטים אל דלת הכניסה, אבל האיש לא הגיע.

בלבי קיוויתי כי תמתין שעה ארוכה ואז אוכל לפנות אליה, לתהות על קנקנה ולהכירה. "אם אתה גבר," אמרתי לעצמי, "נראה איך אתה כובש את היעד ונוהג ככל הגברים, בנסיבות שכאלו."

ניסיתי להבין מה בעצם מניע אותי. האם האתגר הוא החשוב ושמא שבתה הנערה את לבי בשל הופעתה המצודדת? לא יכולתי להתעלם

מן העובדה כי חשקתי בה. עקבתי אחר מחוגי השעון והחלטתי להמתין רבע שעה, ואם עד אז תיוותר הנערה בלי בן זוג, אנסה את מזלי.

מחוגי השעון זחלו בעצלתיים. כשתם המועד התרוממתי ממושבי וצעדתי לקראתה ועיני מופנות לעבר דלת הכניסה שמא ברגע האחרון יופיע מאן דהו ואוכל לסגת לכורסתי בכבוד.

"ערב טוב, פרויליין, התרשי לי? כמחצית השעה אני עוקב אחרייך והבנתי שהאדם שלו את ממתינה לא בא. לו אני במקומך, לא הייתי ממשיך לצפות לגבר שלא טרח להודיע לך על האיחור. גבר כזה פשוט אינו ראוי לך."

הנערה נדהמה לשמע דברי, היא הסתכלה בי בעין בוחנת ונראה היה כי היא עומדת להפנות לי עורף ולהתרחק, ופתאום היא שינתה את דעתה וזרקה לעברי:

"סלח לי, אדוני. ראשית אין זה עניינך ושנית אני אמנם מחכה לגבר אבל הוא קרוב משפחה הצריך להגיע מחוץ לעיר. אני מקווה שלא אירעה לו תקלה."

העובדה כי השיבה לפנייתי ואף טרחה להסביר את פשר המתנתה, נסכה בי אומץ, ואני המשכתי ואמרתי:

"אני מתנצל על שנחפזתי להסיק מסקנה לא נכונה. כפיצוי, אשמח אם תואילי להסב אל שולחני וללגום עמי ספל קפה. אולי שארך יגיע בינתיים."

הושטתי לנערה את ידי. "שמי צבי, אני זר במינכן. מחר אני טס ללונדון, ואשמח אם תיעני להזמנתי."

הנערה היססה לשנייה, ואז הופיעה פתאום בת צחוק על פניה, והיא לחצה את ידי המושטת:

"שמי מרג'י, סטודנטית לארכיטקטורה במינכן. תודה, אשמח לשתות אתך ספל קפה."

מרג'י התיישבה בכורסה שפנתה אל דלת הכניסה לבל תחמיץ את בן משפחתה, אם יגיע. אגב שתיית הקפה התנהלה בינינו שיחת חולין שבה התוודענו זה לזה. הרהבתי עוז והצעתי לה לסעוד עמי את סעודת הערב במסעדה הסמוכה למלון. מרג'י נענתה ברצון.

מרג'י, כך גיליתי, אהבה לאכול ולשתות. לאחר שחיסלנו שני בקבוקי יין הותרו חרצובות לשונה:

"צבי, אני מרגישה כי במבטך אתה מפשיט אותי מכל בגדי."

"את צודקת! למעשה את ניצבת עתה לפני עירומה," עניתי לה.

"ואיך אני נראית?"

"נקודת החן מעל שדך הימני מוצאת חן בעיני במיוחד."

"איך אתה מעז? אתה רוצה שאקום ואלך? אני יודעת שאתה רוצה בי, אבל לצערי מצפה לך אכזבה. איני מתמסרת לגברים סתם כך. לחינם תתאמץ."

"יקירתי האם לא טרחת, ולו ברמז דק, לשדל ולפתות אותי? גם הגבר וגם האשה שואפים להתמזג. ההבדל היחיד הוא שבדרך כלל נוהג הגבר ליטול יזמה ולפתוח בחיזור, ואילו האשה חונכה שהתחמקות וסירוב יפים לשלהוב היצר ולהגברת כוח משיכתה.

"כשגבר ואשה משוחחים, נשלחים שדרים סמויים ומבטים האומדים את בן הזוג או את בת הזוג. לעתים קרובות מצטיירת בדמיוננו הדמות הנחשקת בצורות שונות. מעורטלת, עומדת או שוכבת, וגם קולות התשוקה ונאקות החדווה לא נעדרים מתמונה דמיונית זו. כך נבראנו וכזה הוא המפגש בין המינים. מי שמתכחש לו או משתדל לדכא את הרגשות והיצרים האלה חוטא לאמת."

מרג'י הקשיבה לדברי בעיניים פעורות לרווחה. היא הציצה בשעונה וקמה ממקומה. ניכר היה שהנערה החליטה לברוח.

"נהניתי מארוחת הערב ומן הזמן שבילינו יחד, אבל אני חייבת להשכים קום מחר, ולכן אפרד ממך עכשיו. תודה לך על הכול. אולי הגורל העיוור יזמן אותנו פעם נוספת, מי יודע?"

"מרג'י, הגורל כבר עשה את הצעד הראשון. אנא, מסרי לי מספר הטלפון שלך ואם אזדמן בעתיד למינכן, נוכל להיפגש שנית."

מרג'י השתתקה לרגע, ואחר־כך אמרה: "אינני נוהגת למסור את מספר הטלפון שלי, אבל אשמח להיפגש אתך שוב."

רשמתי את מספר הטלפון שלה וליוויתי אותה למכוניתה ונפרדתי ממנה בלחיצת יד.

עליתי לחדרי ברגשות מעורבים. תווי פניה של מרג'י לא משו מנגד עיני. מזגתי לי ויסקי, והשתרעתי על המיטה לאחר מקלחת קרה שלא ציננה את יצרי. הרגשתי בודד וגלמוד בחדר הענקי והמהודר.

השעה היתה קרובה לחצות. חושי היו במלוא ערותם והשינה היתה ממני והלאה. בלי משים נטלתי את אפרכסת הטלפון וחייגתי למרג'י. קולה אף הוא היה ערני – סימן שגם שנתה נדדה.

"הלו, מרג'י."

"מי זה? מי מדבר?"

"אני בטוח, מרג'י, שאת יודעת את התשובה לשאלתך, נכון?"

"נכון."

"האם ציפית שאטלפן?"

המחבר על גדות תעלת סואץ

הכשרת הקרקע למלון לרום באילת

מלון לרום באילת

"לא ציפיתי כלל. אבל ברגע שצלצל הטלפון ניחשתי שאתה נמצא מעבר לקו. אתה היחיד המסוגל להטריד אותי בחצות הלילה!"

"שנתי נדדה ופשוט השתוקקתי מאוד לשמוע את קולך ולו בטלפון. אני רוצה להמשיך לבלות אתך יחד. הפגישה שלנו הערב התחילה יפה כל־כך. כוונתי שכל אחד מאתנו יישאר בחדרו, אבל נדמיין לנו כאילו אנחנו קרובים ונמשיך לשוחח מתוך התעלמות מחוט הטלפון. אם מישהו מאתנו יאמר משהו שיחרוג מגבולות הטעם הטוב אפשר להפסיק מייד ולנתק, הלא כן?"

מרג'י צחקה ואמרה:

"זהו שיגעון, אבל בעצם מדוע לא? גם אני אינני מסוגלת להירדם. טוב נתחיל. הרי אני פה ואתה שם."

"אולי נרים כוסית להמשך בילוי נעים?"

"חכה, אגש לבר ואמזוג כוסית."

לא עברו שניות מעטות ומרג'י חזרה.

"CHEERS, צבי, הבה נשיק כוסות ונשתה."

"מרג'י, שערי לך שידך הימנית היא שלי, וכעת אני מלטף אותך בידי זו..."

נשמע צחקוק. "מקובל! מנוול, מה אתה עושה ליי?"

אנקות ואנחות מקוטעות בקעו מתוך אפרכסת הטלפון.

"צבי, הפסק, אינני יכולה עוד. אני מנתקת!"

"לא, מרג'י, הקשיבי רק רגע. אני אפסיק כדי לתת לך שהות להתעטף במעיל הפרווה שלך. אל תלבשי מאומה מתחתיו. הזמיני מונית בטלפון ובואי אלי למלון לחדר חמש מאות שלושים ושלוש בקומה החמישית. לא אנעל את הדלת. אני נשאר במיטה רועד מהתרגשות ומצפה לך."

"צבי, אתה לא נורמלי!"

הקשר נותק והטלפון נדם. סובבתי את מנעול הדלת שלא תישאר נעולה. חזרתי למיטתי והמתנתי.

הדקות התארכו כשעות ודומה שהזמן עמד מלכת. קול פסיעות נשמע במסדרון ליד חדרי ואחר־כך נדם. לא, היא לא באה.

"תפסיק לדמיין, היא כבר לא תבוא!" נזפתי בעצמי.

נדמה היה לי שהדלת נפתחה. האם זו הזיה? לא, לא ייאמן. אין זה תעתוע חולף. מרג'י נשענה אל הקיר בחדרי עטופה במעיל הפרווה.

קמתי ורצתי לקראתה. בתנועה מהירה השילה מרג'י את מעילה וניצבה לפני במלוא מערומיה. היא נצמדה אלי ואני נשאתי אותה בזרועותי אל המיטה. מאליהם, התמזגו גופותינו והיו לאחד ואני

צללתי למעמקים של תענוג ושל הנאה עד אין קץ. עד אשמורת הבוקר הראשונה נשמעו בחדר אנקות התאווה, ואחר־כך, כשפשטה הליאות באברינו, שכבנו זה לצד זה רגועים ונינוחים.

מרג׳י קטעה את השתיקה הנעימה שאפפה אותנו.

״צבי, אל תטעה. לא הפנטת אותי בטלפון, רציתי אותך ולכן באתי.״

נשקתי לפיה הענוג. ״אני מבין, מרג׳י. העיקר שבאת.״

ושוב נפלנו זה בזרועות זה מתאחדים ורודים דבש מגן העדן הזמני שהגורל זימן לנו.

קובה

בעת שהותי בארצות הברית בשנת 1958, פגשתי באחד המהנדסים הישראליים שעבד בחברתנו בשנות מלחמת העולם. הוא היה בעל מרץ וכושר ארגון, מומחה לסלילת כבישים ולבניית בניינים, ובקי בבניית מזחים ומבנים בקרבת הים.

הוא ניהל חברה אמריקנית בג׳מייקה שבאיים הקריביים, ובמסגרתה עשה עבודות רבות. לדבריו, האי ג׳מייקה הוא אחד האיים היפים בעולם, וטמונות בו הרבה אפשרויות לפיתוח. הוזמנתי לבקרו באי ולהיות אורחו. הרעיון קסם לי והחלטתי להיענות להזמנתו.

את אשרת הכניסה לג׳מייקה היה אפשר לקבל אך ורק דרך הקונסול הבריטי שהיה פונה לשלטונות ג׳מייקה לאישור. מניסיונו, כך אמר לי הקונסול, יש להמתין כשבועיים עד סוף התהליך. משרדו של ידידי בג׳מייקה ניסה לזרז את מתן האשרה, וכשלא הצליח, החלטתי לנצל את ההזדמנות ולבקר בקובה שעתה זה הסתיימה בה ההפיכה שהעלתה את פידל קסטרו לשלטון. גנרל בטיסטה שרדה בתושבי האי ועינה אותם בשנות שלטונו האחרונות, הודח מן השלטון ונדמה היה כי כדאי לבקר בה, שכן קובה נמצאת בקו אווירי בין פלורידה לג׳מייקה.

משרד התיירות הקובני החל באותה העת לעודד ביקורי תיירים בקובה, אבל בשל ההפיכה שהתחוללה זמן קצר קודם לכן, רק מעטים באו. נאמר לי כי אקבל את אשרת הכניסה אצל הקונסול הבריטי במיאמי.

בשדה התעופה קיבלו את פנינו שוטרים במדי קרב, שזקנים מעטרים את פניהם. הם הסתכלו בחשדנות בדרכונים הישראליים שלנו וציינו כי אנו הישראלים הראשונים המבקרים בארצם מאז שקם משטרו של קסטרו. הם ביקשו לדעת מהי מטרת ביקורנו, ובאי רצון גלוי החתימו את דרכונינו.

התאכסנו במלון הילטון המפואר, שבו מאות חדרים ואולמות בידור. כשנכנסנו לחדר האוכל המפואר הופתענו לראות כי הוא ריק מאדם. פקיד הקבלה ששמח לקראתנו, סיפר כי רק ארבעה חדרים במלון העצום הזה מאוכלסים.

תוצאות משטרו של קסטרו בלטו בחוצות הוונה. בתי המלון, בתי הקזינו והחנויות המפוארות בסביבתם היו נטושים. ברחובות צעדו קבוצות חיילים שבחנו את העוברים והשבים כאילו מישהו מהם הוא אויב העם. כשנתקלו החיילים בקבוצות אזרחים שמספרם עלה על חמישה, פקדו עליהם להתפזר כי על פי חוק זוהי הפגנה אסורה.

לאחר הסיור בעיר עליתי לפוש בחדרי. נעצתי את המפתח במנעול הדלת אבל הדלת לא נפתחה. פניתי לפקיד הקבלה בתלונה כי אינני יכול להיכנס לחדרי, והוא הסתכל בי בהבנה.

"אנא, אדוני," אמר. "שב תנוח באכסדרה של המלון, התכבד בכוס קפה ובינתיים העניין יוסדר."

"יוסדר, מה פשר דבריך?" שאלתי.

"אנחנו נברר את מהות התקלה, אדוני," סתם ולא פירש.

כעבור מחצית השעה פנה אלי הפקיד בחיוך:

"אדוני, התקלה תוקנה. המנעול בסדר."

כשנכנסתי לחדרי הבחנתי מייד כי נעשה בחפצי חיפוש יסודי. כנראה שהו אנשי הבולשת בחדר בזמן היעדרי והותר לי להיכנס לאחר שהסתלקו בידיים ריקות.

על אורחות שלטונו של גנרל בטיסטה למדתי למחרת, כשיצאנו לסיור במבצר ענקי עתיק ששימש לו מרכז השלטון. חדרי המאסר ומרתפי הכלא נפתחו לפני המבקרים. באותם מקומות השתמשו במכשירי עינויים רבים לחקור ולענות את אנשי המחתרת של קסטרו. מיותר לתאר איך פעלו מכשירי העינוי. רק סיפורי הזוועה של האינקוויזיציה במאה השתים־עשרה השתוו למה שראינו במרתפיו של גנרל בטיסטה.

טיילנו ברחבי האי. רוב התושבים עסקו בחקלאות, בעיקר בגידולי סוכר וטבק. העבודה היתה מפרכת ושכר זעום בצדה. רוב שטחי השדות רוכזו בידי בעלים עתירי ממון ונכסים, שניצלו את המוני הפועלים והעבידו אותם בתנאים מחפירים. אחד הגורמים העיקריים להפיכה שמיגרה את שלטונו של בטיסטה ושל חבר מרעיו היה הפער העצום בין שני המעמדות שנוצרו.

לא הצטערתי לעזוב את קובה.

ג'מייקה

קודם שנחת המטוס בשדה התעופה בקינגסטון שבג'מייקה, הכריז הקברניט כי אנחנו עומדים לנחות באחד האיים היפים בעולם. ואכן, הוא לא הגזים.

האי הירוק מבורך ביערות סבוכים, המכסים את פני ההרים והגאיות. נהרות ונחלים מפכים בכל חלקי האי ומימי האוקיינוס מלחכים חולות פז זוהרים. הצמחייה העשירה של האי משופעת במטעי פֵּרות טרופיים מכל הסוגים, ועצי דקל ומטעי במבוק נושקים לחופי הים. האקלים באי הוא אקלים טרופי. השמש מחממת והגשם שיורד כמעט דרך קבע בצהרי היום, מצנן את האוויר.

בתי מלון, מסעדות, ברים וחווילות בעלות גני פרחים זרועים בכל רחבי האי. פרנסתם של התושבים היא על ענף התיירות. בקרקע האי נמצא הבוקסיד, שהוא חומר יסוד לייצור אלומיניום, ושאותו מייצאים בני האי.

ילידי המקום הם ממוצא כושי, אבל רבים מהם בני תערובת, יוצאי חלציהם של פירטים ושל אנשי שררה ששלטו באי במאתיים השנים האחרונות, ובהם הולנדים, צרפתים, אנגלים, ספרדים ופורטוגלים.

הנשים מצטיינות ביופיין, ולהן חמוקיים חטובים. לעורן גוון שחום ומזגן הסוער מרמז על היותן מאהבות לוהטות. בני האי ששים להעביר את רוב זמנם בביצוע שלוש פעולות: שירה, שתיית רום (מתוצרת מקומית) ועשיית אהבה.

הצצתי באי הנפלא הזה ונפגעתי.

במשך שלושה ימים חיפשתי ברחבי האי מקום שבו אוכל להקים מפעל או עסק רווחי מתאים שיאפשר לי לבוא לביקור ולשהות פרק זמן בגן עדן עלי אדמות זה. ואמנם עלה בלבי הרעיון להקים פרויקט שיחזק את ענף התיירות באי.

עיר הבירה קינגסטון שוכנת לחוף הים הקריבי ולרגלי הרים מוריקים. בקרבתה נמשכת אל תוך הים לשון מפרץ, ובקצֵהּ מתנוסס מבצר פורט רויאל, שנבנה במאה השמונה־עשרה להגן על האי מפני אויבים ממדינות אחרות ומפני פירטים שביקשו לתפוס את השלטון באי.

במבצר זה אירח הלורד נלסון את ליידי המילטון אהובתו הנודעת. המבצר השתמר ולא היה צורך לשחזרו. חדריו ואולמותיו נתמכים בקירות אבן גבוהים, שבחלקם העליון נקרעו חרכי ירי אנכיים וקני תותחים עתיקים ניצבים בהם לראווה. מאות ואלפי התיירים המבקרים באי, בכל עונות השנה, אינם פוסחים על אתר מלא הוד זה.

בין לשון המפרץ ובין העיר משתרעת ביצה על שטח של כשלוש מאות אקרים, ובה גדלים פרא עצי המנגרוס. התגבשה אצלי תכנית ליבש את הביצה וליצור רצועת חוף מפורצת במפרצונים ובתעלות גישה לים. על האזור הזה אפשר היה לדעתי להקים שכונת מגורים, ולכל בית יהיה מוצא לים, וכן לבנות בתי מלון סביב מרכז מסחרי שיספק גם בידור לכל הבאים אליו.

צעד ראשון לקראת הגשמת הרעיון היה לאתר אישיות בעלת השפעה וכוח באי. ביום הרביעי לשהותי בעיר כבר ישבתי במשרדו המפואר של עורך דין אמיד, בן תערובת שהיה יד ימינו של ראש ממשלת ג׳מייקה ומנהיג המפלגה הלאומית המקומית. בתוך יומיים נוסדה החברה לייבוש ולפיתוח ״פורט־רויאל״, ובראשה עמדו שלושה מנהלים: עורך הדין, ידידי המהנדס ואני.

שכרנו משרד בעיר, ובעזרתו של שותפנו המקומי, נפגשתי עם ראש הממשלה ועם שר הפיתוח. שנה לאחר ביקורי הראשון באי קיבלנו זיכיון לבעלות על כל השטח שהשתרע בתוך לשון המפרץ. האדריכל של העיר קינגסטון, שהותר לו לעסוק בפרויקט הזה באופן פרטי, עיבד תכנית אב לבנייה. תכנית האב נחתמה וקיבלה את אישור שלטונות האי.

טסתי לאנגליה ובידי חוזה ותכנית הבינוי, נפגשתי עם מנהל חברת בנייה בריטי, שלו סניף בג׳מייקה, והגענו לידי הסכם שותפות שווה זכויות. מנהל החברה הבריטי הביע נכונות להשקיע יותר מעשרה מיליוני לירות סטרלינג בפרויקט.

שנה לאחר מכן הושלמו כל התכניות. נבנה דגם מדויק של מראה פני השטח לאחר הפיתוח והבינוי, ואף הוחל ברישום קונים שעמדו לרכוש חלקות לבנייה בשטח המיובש.

באותה העת התקיימו בחירות לממשלה עם סיום מועד כהונתה. ראש הממשלה, סר נורמן מנלי, עמד על דעתו לפרסם צילום ענקי של דגם ״פורט רויאל״ במצע הבחירות שלו. לא הועילו בקשותינו לבל יערב את תכנית ״פורט רויאל״ בפוליטיקה. שלושה ימים לפני הבחירות פרסם סר מנלי את צילום הדגם בכותרת: ״מיאמי ביץ׳ בקריביים״. במאמר מיוחד תיאר את העיר שתיבנה בשטח המיובש והצביע על התועלת שתצמח לתושבים מן הפרויקט הזה. תוכן הפרסום קלע לאמת, אבל ראש האופוזיציה, סר אלכסנדר בוסטמנטה, שנלחם בראש הממשלה וקיווה לרשת את מקומו, פרסם בתשובה מודעה בגודל של חצי גיליון ובאותיות של קידוש לבנה, ובה קריאה לתושבי ג׳מייקה:

ראש הממשלה מנלי נתן באופן אישי זיכיון לעורך דין, מנהיג המפלגה הלאומית, וכן ליזם מישראל, צבי עפרון, וידידו מישראל. השטח שיימכר הוא היקר ביותר באי ובתוך פרק זמן קצר, יגרפו הם הון עתק. אם תבחרו בי אני מבטיחכם נאמנה לבטל את הזיכיון ולא להתיר להם להתעשר על חשבון העם.

לדאבוני הרב זכה סר אלכסנדר בוסטמנטה בבחירות. שבועיים לאחר מכן קיבלנו הוראה להפסיק כל פעילות בפרויקט "פורט רויאל".

פנינו לערכאות וחיפשנו דרכים שונות לבטל את ההחלטה, שפירושה גזר דין מות לפרויקט כולו. ניסיתי לדבר על לבו של ראש הממשלה החדש ובפגישתי עמו הוכחתי לו את ניקיון כפינו. הצבעתי על הברכה והשגשוג שיביא פרויקט "פורט רויאל" לתושבי האי. הוא הניד בראשו וענה בצער כי אמנם הוא מכיר בחשיבותו של הפרויקט, אבל עליו לקיים את הבטחתו לבוחרים ואין הוא יכול לשנות את רוע הגזרה. סר אלכסנדר בוסטמנטה יעץ לנו לחכות "עד שיצמח העשב" כהגדרתו, והזמן ישכיח את הבטחתו. אז, ורק אז, יהיה אפשר להתחיל בביצוע הפרויקט.

ואף־על־פי־כן לא אמרתי נואש. הוספתי להילחם באמצעות עורך דין, אבל ללא הועיל. לאחר זמן ממושך הסכמתי לקבל פיצוי, שאמנם כיסה את ההוצאות הכספיות שלי, אבל הגולל נסתם על פרויקט "פורט רויאל", ועד לכתיבת שורות אלו עדיין גדלים עצי המנגרוס בביצה שבסמוך לעיר הבירה באי ג'מייקה.

טורקיה

בסוף שנות השישים ביקרתי בטורקיה לבדוק אפשרות לבנות מפעל למוצרי אסבסט־צמנט, בהתחשב בביקוש הגדול שיש למוצרינו בצבא ארצות הברית, שבנה מחנות ושדות תעופה בארץ זו.

שהיתי באנקרה, עיר הבירה ומרכז השלטון הטורקי. פגשתי בעם חרוץ, ידוע סבל, ששינויים קיצוניים חלו בו בעקבות המהפכה של אתא טורק. אתא טורק שחרר את העם מקיצוניות דתית מוסלמית והצעידו לחיים חדשים בלי עבודות הדת ובלי העצלות הכרונית של המזרח. אורח החיים של העם השתנה. רבים קנו השכלה, הלשון עברה תהליך של שינוי, הלבוש המסורתי סולק ונשים הסירו את רעלותיהן. ההרמונות נסגרו ונבנו מבני תעשייה ומסחר מודרניים בניגוד לארמונות הפאר של תקופת החלִיפים שהשתמרו כעדות נאמנה לאותה תקופה. לא יעלה על הדעת שאורח המבקר באיסטנבול

יפסח על ארמון סופיה הידוע בעולם כולו בשל פארו והדרו.

הקמת המפעל באנקרה נתקלה בקשיים. בזמן שהייתי שם התיידדתי עם קצין בכיר, אמריקני שעמד בראש ועדת הרכישות של צבא ארצות הברית. הוא דיווח לי כי אם אוכיח שישראל מסוגלת לספק עשרות אלפי טונות צמנט, הוא יעזור לי לזכות במכרז העתיד להתפרסם בזמן הקרוב.

בשובי ארצה התקשרתי עם מפעל הצמנט לברר אם יוכל לקבל הזמנה זו. נעניתי בחיוב, ושבוע לפני מועד פרסום המכרז טסתי לאנקרה עם מנהל המפעל.

רציתי לוודא שההזמנה אכן תימסר לנו. למכרז ניגשו שבע חברות ממדינות אירופה. המתחרה הרציני שלנו היתה חברה מגרמניה, יצרנית צמנט שכבר סיפקה בעבר כמויות נכבדות של צמנט לרשויות האמריקניות. במשלחת הגרמנית היו שלושה מנהלים והם התאכסנו במלון שבו התגוררנו אנו. מנהל המפעל לא חדל לחקור אותי מניין אני שואב את הביטחון שנזכה במכרז. סמכתי על ידידותי עם האמריקני שהבטיח עזרתו.

יומיים לפני מועד הגשת המכרז צלצל אלי ידידי האמריקני, ראש ועדת הרכישות, והתנצל על שאין באפשרותו לעזור לי בשל בואו הבלתי צפוי של המבקר הראשי, המתכוון להיות נוכח בדיון על המכרז.

"הסיכוי שלך לזכות במכרז," אמר, "הוא אם תעמוד בתחרות ותנקוב במחיר הנמוך ביותר."

החלטתי שלא לגלות למנהל המפעל הישראלי את מה שאירע. ניסיתי למצוא דרכים אחרות, שכן הייתי נחוש בדעתי לזכות.

ערב לפני הגשת המכרז שהיתי כשעה ליד מרכזת הטלפונים שבמלון. הטלפנית היתה נערה טורקייה בעלת הופעה נאה, סטודנטית לשפות באוניברסיטה של אנקרה. לאחר חילופי מחמאות הדדיות הבחינה הנערה בחזות פני המודאגת, ומשום מה שטחתי באוזניה את בעייתי. סיפרתי לה על השליח הגרמני העלול לזכות בחוזה ואילו אני אנחל כישלון חרוץ. הטורקייה הביעה את השתתפותה בצערי והוסיפה:

"הלוואי שהיה בידי לעזור לך."

"את יכולה, את הרי דוברת גרמנית. עקבי הערב אחר שיחותיו של השליח הגרמני. אני בטוח שהוא ישוחח עם משרדו בגרמניה וידון על פרטי המכרז."

נדברנו להיפגש בבית קפה סמוך עם תום משמרתה. בערב נכנסה

הנערה לבית הקפה בשעה הנקובה, והוציאה מארנקה דף נייר שעליו רשמה את פרטי שיחתו של הגרמני עם משרדו. השליח סיפר על קיומו של מתחרה חדש ולא מוכר מישראל שיש להיזהר ממנו. הוא ביקש אישור להציע מחיר אחר בוועדת המכרזים כדי לגבור עליו, ובקשתו אושרה.

למחרת בבוקר ישבנו, המנהל הישראלי ואני, להכנת המכרז. סוף־סוף נקבתי במחיר שיש להציע. חמישה סנטים לטונה פחות מן המחיר שהציע הגרמני. לשאלתו של המנהל על סמך מה אני מבסס את הצעתי, עניתי רק כי אם יסכים למחיר שהצעתי, יש לנו סיכויים טובים מאוד.

בשעות הצהריים ישבנו בחברת כל משתתפי המכרז במטה האמריקני באנקרה. ארגז ההצעות החתום הוכנס לחדר, וראש הוועדה פתח כל מעטפה והכריז על המחיר המוצע. המעטפה הגרמנית נפתחה לפני המעטפה שלנו ואנחנו היינו האחרונים. הצעת המחיר של הגרמנים היתה הנמוכה ביותר, והם לא הסתירו את שמחתם. הם קמו, לחצו ידיים ופנו ללכת. ואולם ראש הוועדה עיכב בעדם ואמר כי יש עוד מעטפה אחת. הוא פתח את המעטפה הישראלית ונקב במחיר. כן, המחיר היה נמוך ממחיר ההצעה הגרמנית בחמישה סנטים. הנציג הגרמני קפץ ממקומו בפנים סמוקות:

"דאס איז איינה שווינריי" זה לא ייתכן!

האמריקני היסה אותו:

"האם נציגי החברה מישראל נוכחים?"

קמנו ממקומנו.

"אתם מוזמנים לישיבה משותפת."

ולגרמנים פנה ואמר: "אני מאחל לכם מזל רב יותר בהזדמנות הבאה. תודה ושלום!"

כבר באותו הערב קיבלה הטלפנית הטורקייה זר פרחים ענקי וקופסת שוקולד גדולה. ואילו אנשי מפעל הצמנט הגרמני לא חדלו לתהות כיצד זה הצלחתי לוודא מבעוד יום את המחיר שננקב בהצעת המכרז שלהם.

העִסקה בוצעה בהצלחה, וכל הנוגעים בעניין, ובהם אני, גרפו רווח ניכר.

אפריקה

הצלחתי לחדור לשוקי ארצות מערב אפריקה בשנת 1954. ביקרתי לעתים קרובות בליבריה, בגאנה ובניגריה בימי ראשית עצמאותן,

לאחר שהצליחו להשתחרר מעול השלטון הבריטי. הבריטים נמנעו לתת יד לפיתוח התעשייה באפריקה, מחשש שיפסידו פלח שוק בלעדי, בלי תחרות עם מוצרים של מדינות אחרות.

בניגריה, הגדולה במדינות מערב אפריקה, הצעתי להקים מפעל לייצור צינורות ולוחות של אסבסט־צמנט. חברה גרמנית גדולה, שלה כמה מפעלים דומים באירופה, הביעה את רצונה להשתתף בהקמת מפעל ואף לגייס הון. הצעה זו חרגה מן המדיניות המקובלת של חברות זרות אחרות שביקשו להשקיע באפריקה. הן נמנעו מלגייס הון עצמי אלא השקיעו בידע, בתפעול המפעלים ולעתים בניפוח עלות הציוד והקמת המפעל, משום שהם לא רחשו אימון למנגנון הממשלתי האפריקני.

אנשי המנגנון ראו בעמדתם ובתפקידם מקור לניצול המשאבים לתועלתם הפרטית. הם ידעו כי ימיהם בשלטון חסר היציבות עלולים להיות מעטים, ולכן לא נמנעו ממעשי שחיתויות לתועלתם הפרטית.

מהפכות התחוללו באפריקה לעתים קרובות. מפלגות וגנרלים יריבים תפסו את השלטון כדי לטהר את השלטון משחיתויות ולהשליט סדר חדש וצודק. עד מהרה היו גם הם לרודפי שררה וממון, ומעשיהם הנלוזים עוד עלו על מעשי קודמיהם.

זה היה המצב ששרר במערב אפריקה כשהתחלנו במשא ומתן עם שרי האוצר והפיתוח בלגוס. הפגישו אותי עם אחד הצ׳יפים, מנהיג בעל עמדה פוליטית חשובה ובעל נכסים מרובים. הוא שלט על אחד השבטים הגדולים במחוז המרוחק מלגוס עשרות קילומטרים. הוסכם כי הצ׳יף יהיה השותף המקומי בחברה, ובאמצעותו נקבל את כל העזרה הדרושה, כולל הלוואות ארוכות טווח. אחוזי הבעלות במניות החברה נקבעו על־פי שיקולו של הצ׳יף שדאג לבל יקופח חלקו שלו וחלקם של אנשי השלטון האפריקני.

באחד הערבים הוזמנתי עם עורך הדין המקומי שטיפל בענייננו, לבלות בביתו המפואר של הצ׳יף. שם, קבענו, יסוכמו סופית הצעדים הדרושים להקמת המפעל.

יצאנו מלגוס במכוניתו של עורך הדין בשעות אחר הצהריים. השתדלנו שלא לנסוע בחשכה כי הכבישים היו משובשים ומלאים מהמורות. לא אחת, כשניתכו גשמי זעף, עלו הנהרות על גדותיהם והציפו את הכביש וזה נעלם כלא היה.

הדרך עברה בין שדות מוריקים ויערות עבותים. חלפנו על פני בתים כפריים בעלי גגות מקומרים של כפות דקלים ושל קש, שנקשרו לכלונסאות במבוק חלולים שהוצבו על מבנה העץ הקטן.

על חלוקי אבן שעל גדות הנחלים ישבו להן נשים מעורטלות למחצה וכיבסו את בגדיהן ואת בגדי בני משפחותיהן. מפעם לפעם, כשהתכופפו לשפשף ולמרק את הכבסים, נגעו שדיהן במימי הנחל, ובתנופת יד לוליינית הן החזירו את שדיהן לאחור, אל מעבר לכתפיהן. לתדהמתי, נאמר לי כי שדיהן של הנשים האפריקניות הבוגרות מדולדלים וארוכים, כי התינוקות הנקשרים אל אימותיהן בשעת עבודתן, משתמשים בשדיים בתור זיזים, שבהם הם נאחזים למניעת נפילה.

לעיירתו של הצ׳יף הגענו עם רדת החשכה. קיבלו אותנו בסבר פנים יפות. הצ׳יף, עטוי טורבן צבעוני ולגופו כתונת פסים מוזהבת, אחז בידו שרביט, שבקצהו נקשרו באגודה אחת שערות סוס אדמוניות כסמל לשלטונו. הוא קידם את פנינו בפתח הבית.

בבית המפואר יועדה הקומה הראשונה לאורחים שפקדו את הבית. באולם הגדול שכוסה באריגים ובשטיחים בשלל צבעים, ניצב שולחן גדול ממדים ומסביבו כרים וכסתות.

התיישבנו ברגליים משוכלות על הכרים והחלפנו מחמאות וברכות כנהוג. את הדיון על הצעדים שיש לנקוט לפני בניית המפעל הנחה הצ׳יף, שהראה בקיאות רבה בנושא. עצותיו ודעותיו תרמו לקידום המשא ומתן, ולא חלפו שעתיים וכבר נחתם הדיון לשביעות רצונם של כל הצדדים.

עברנו לחדר האוכל והתיישבנו סביב שולחן עמוס במאכלים ובמשקאות. מצב רוח עליז שרה על האורחים וגם רוחו של הצ׳יף היתה טובה עליו. הוא האיץ באורחיו לטעום מן המטעמים, ואלי ניגש בחיוך מרצד, טפח על שכמי והודיעני כי הכין לי הפתעה. בתוך שניות נכנסו לחדר שתי נערות כושיות בגיל העשרה בתלבושתן המסורתית. הצ׳יף הורה להן להתיישב משני עברי ופנה אלי ואמר:

״שתי העלמות, אחי, עומדות לרשותך. בחדר משכבי שבקומה השנייה תוכל לבלות עמן כל הלילה.״

רק עורך הדין יליד ניגריה הרגיש במבוכתי, וכשהתכוננתי להביע את תודתי אך לסרב העיר לי האיש בלחש:

״ידידי היקר, הילידים רגישים מאוד למנהגו של האדם הלבן בבני הגזע השחור. אם תסרב לבלות עם הנערות הלילה, יפגע הדבר בצ׳יף והוא עלול לבטל את הסכם השותפות. לפי דעתי, הנערות הן בנותיו או נשותיו. איך תהין לדחות הצעה כה נדיבה ומכובדת?״

אודה ולא אבוש – למרות יופיין של הנערות, שחמוקי גופן בלטו מבעד לאריג האווירי שבו היו עטופות, לא עלה בדעתי ליהנות מן

"ההפתעה" שהכין לי הצ'יף. עם זה, לא רציתי לפגוע בו ולכן ניסיתי לדחות את הקץ. הוספתי לשתות, להתבדח וללטף את הנערות שהחלו להתרפק עלי ולהיצמד אלי.

הזמן חלף בשובה ונחת. פתאום התעוותו פני ואני התפתלתי מכאב הצבעתי על כרסי והצלחתי למלמל, בין גניחה לגניחה, כי האולקוס בקיבתי תקף אותי ועלי לחזור במהירות האפשרית לחדרי במלון בלגוס, ששם שמורה התרופה הגואלת. הצ'יף נחרד מכאבי וגם עורך הדין לא חדל מללחוש לי:

"האומנם זהו התקף אמת?"

הבעתי את צערי על שאני נאלץ להפר את השמחה והבהרתי כי איני מוותר על המתנה שהצ'יף הואיל לכבדני בה, אלא רק דוחה את מימושה לביקור הבא. כל הדרך ללגוס לא חדלתי לגנוח ולהיאנח, אף־על־פי שהייתי בטוח שעורך הדין ידע שאני מתחזה.

נזכרתי בעצתו של מנהל בנק ברקליס שהתגורר באפריקה במשך כעשר שנים.

"כשאדם לבן בא לאפריקה לשהות של חודש," כך אמר, "מוטב שתתלווה אליו אשתו או נערתו, שאם לא כן יתחיל להתקרב אל נשים שלפי דעתו עורן אינו כהה כל־כך. אם ישהה אדם כשלושה חודשים ביבשת השחורה, לא יבדיל עוד בין כהה לבהיר. לאחר שהות של ארבעה חודשים בגפו, יתרועע ויעדיף רק נשים 'שחורות'."

באותו שבוע שבו שהיתי בלגוס נרצח, לצערי, השר הניגרי שמשרדו הופקד על מתן כל האישורים לבניית המפעל. שוב היה צורך לפתוח במשא ומתן מחודש לבניית המפעל. השותף הגרמני ואני החלטנו לזנוח את רעיון הקמת המפעל בניגריה.

פרק תשיעי

מלחמת ששת הימים

מאי 1967

תרועות מלחמה והסתה עולים ממצרים השכנה.

הנשיא המצרי אינו חדל מנאומי כזב וממלל שחצני על עוזה של מצרים, וחטיבות חיל רגלים ואלפי טנקים מועברים אל מעבר לתעלה ומוצבים בחצי האי סיני.

רחמיהם של ראשי המדינות ושל מנהיגים נכמרו על תושבי ישראל. עיתונים פרסמו מאמרי הספד על המדינה. הדמות המסורתית של היהודי בעיני הגויים, כמסכן נצחי הזקוק לחסד ולרחמים, מוסיפה ומתחזקת. אין לפחוד מן היהודי כי הלא תמיד הוא יובס. נשכחה רוח הלחימה של המכבים שקמה לתחייה אצל כל רבדי העם. נשכחה גבורת צה״ל שהנחיל את ניצחון מלחמת העצמאות. המנהיגים הערבים ששיבצו פסוקים מן הקוראן בנאומי ההסתה, שבו וקראו למלחמת ג׳יהאד ולמיגורם של אזרחי ישראל שפלשו למזרח התיכון.

ישראל חרדה ונדרכה. הרבה נכתב על מלחמת ששת הימים, ואיני מתיימר לזרוע אור על היבטים צבאיים או מדיניים שהובילו לניצחון המוחץ של ישראל על אויביה.

אני מבקש לספר על המלחמה מנקודת ראות אישית.

גם אני תמהתי מפני מה זה מהססת ממשלת ישראל לצאת ולהשיב מלחמה שערה לקמים עליה לכלותה. גם אני חשבתי שאין לשעות להצעותיהן של מדינות ידידות לסמוך על דיפלומטיה שקטה. ולא הבינותי מדוע החליט ראש הממשלה אשכול להבליג ולהימנע בכל

מחיר מלצאת ראשון למלחמה. גם אני, כרוב חיילי המילואים, הוצבתי בדרום הנגב, ופקדתי את הגדודים שהיו מחופרים בשוחות מאחורי תלוליות עפר במדבר.

לרגל תפקידי פגשתי בחיילים ובקצינים רבים, שנותקו מבתיהם וממשפחותיהם, והועמדו במצב הכן ורותקו לערבות הנגב המדברי. הם היו מוסווים תחת רשתות הסוואה שנפרשו עליהם ועל כלי הרכב, על הטנקים ועל מצבורי התחמושת לסוגיהם.

סופות החול במדבר עטפו את החיילים בגרגרי אבק שחדרו לעיניים ולאוזניים וסתמו כל פתח ונקבובית. האבק חדר מבעד לפה הפתוח והכביד על הנשימה. ואולם רוחם של החיילים לא נפלה.

הישיבה באפס מעשה היא שהעיקה על החיילים. הם לא הבינו מדוע מהססת ההנהגה לפעול, וצידדו בנקיטת פעולת מנע מהירה.

בכל מקום פנו אלי חיילים. "אתה מגיע אל החלונות הגבוהים," אמרו, "אולי אתה יודע מדוע לא ניתנת הפקודה? למה מחכים? האם הם יודעים שאנחנו מאבדים את הסבלנות וקוצר הרוח שלנו כבר גובל בטירוף?"

הצבא כולו דמה לסוס קרבות ותיק שאומן והוכן לזכייה במירוץ, הובא לתחום המירוץ רוקע ברגליו המפורזלות בחוסר מנוחה, נושם ונושף כמנסה לנתק את הרסן הבולם אותו כדי להסתער קדימה ולהתחיל סוף־סוף בקרב.

לא אכנס לפרטי הישיבות, הוויכוחים וההתלבטויות שנמשכו בלי הרף בין שרי הממשלה ובין מפקדי צה"ל. כובד המשימה, האחריות והדאגה לביטחון המדינה והחשש מפני ריבוי הנפגעים הכבידו על קבלת ההחלטה המיוחלת.

באשמורת הבוקר הראשונה של יום שישה ביוני, כשנשמעה הסיסמה "סדין אדום", ניצבתי על אחת הגבעות במדבר. כבמטה קסמים הוסרו כל רשתות ההסוואה, קני תותחים התרוממו אל־על ולקולות המפקדים החלו כלי הרכב לנוע. המיית מנועי טנקים שהותנעו נבלעה בענני אבק, והפקודה "נוע נוע סוף" בקעה מכל רשתות הקשר.

הצבא החל שועט קדימה. החיילים זקופי הקומה היו דרוכים ומוכנים לכל משימה. בשמים מעל חלפו ביעף להקות של מטוסי חיל האוויר הישראלי, שטסו אל מרחבי מצרים להשמיד את שדות התעופה, בסיסים ומחנות צבא.

היחידה שלי התקדמה במחנה החלוץ, ואני סקרתי נפעם את כל העצמה שזרמה בלי הרף. ניסיתי לוודא אם הצבא האדיר הזה לא

הכיל גם צבאות זרים. לשמחתי נוכחתי כי צה״ל נלחם לבדו. בדרך פגשנו רבבות שבויים מצריים שצעדו לעבר הגבול. ככל שהתקדמנו והגענו אל האזורים שבהם התחוללו קרבות מצאנו גופות מרוטשות, שלדי טנקים חרוכים וכלי רכב שעדיין בערו.

לא יכולנו לשאת את הריח שעלה מן המדבר.

משנוכח נאצר כי כוחותיו הובסו והם נסוגים מן המערכה, הוא ניתק את הצינור שסיפק מים למדבר סיני. כוונתו היתה למנוע אספקת מים לצה״ל ובכך למנוע את התקדמותו לתעלת סואץ. ואולם צה״ל דאג מבעוד מועד למערך הלוגיסטי, ואילו אלפי חיילים מצריים גוועו בצמא. לא אחת נתקלתי בחיילים שזחלו והתפלשו בחול וקצף לבן מבצבץ מפיהם. הם ביקשו רחמים כשהתקרבו אל שלדי כלי הרכב והטנקים בחיפוש נואש אחר מים שאולי עוד נותרו ברדיאטורים.

אם אפשר עוד להציל אדם הגווע מצמא יש לעשות זאת בזהירות. תחילה יש להשקותו טיפות מים מעטות. אם הצמֵא היה גומע מהר כמות רבה של מים הוא היה מקרב את קצו במו ידיו.

גם אנו, חיילי צה״ל, סבלנו לא מעט מן הצמא. אינני יכול לשכוח את ההרגשה הנוראה הזאת, בשעה שהצמא אחז בנו ומים לא מצאנו. מאז ועד עתה אני גורס כי מים יקרים מפז הם, וכל אימת שאני לוגם מים, משתלטת עלי החרדה שמא אמצא את עצמי אי פעם במצב של מחסור במים.

המטה המצרי החדיר לסיני יחידות מתאבדים שיתקיפו את שיירות האספקה וימנעו מן הציוד והמזון להגיע ליחידות הפרושות ברחבי המדבר. לא אחת הותקפנו לאור היום, וקליעי הכדורים שרקו קרוב לאוזנינו. אני מאמין גדול בגורל, ואני סבור שלכל כדור יש כתובת. כשנקלענו לשדה הקרב, ופגזים, קליעים וטילים התנפצו סביבי בקול רעם אדיר, חשבתי כי סופי קרב. כשחברי היו מוטלים סביב מרוטשים ובלי רוח חיים, הייתי מנהל ביני לביני דו־שיח מכאיב.

מצד אחד היה קול בקרבי מנסה להרגיע אותי כאומר:

״מה הדאגה? חיית, סבלת, נהנית, טעמת. עוד רגע קט ושלוות המוות תאפוף אותך ויבוא הקץ לסבל ולכאב.״

ומצד אחר היה הקול מוחה נמרצות כאומר:

״לא, כי בחיים אבחר!״

ובאלפית השנייה היו חיי עוברים ביעף ואני הייתי צופה בהם כבסרט קולנוע. באהבות, בהנאות, בקונצרטים, בסעודות, בנשים שידעתי, בכיבושים שעוד אוכל לכבוש. ואולם יותר מכול אחזה בי

החרדה מפני הניתוק המוחלט מרעייתי ומילדי. לא פשוט לחיות, אך גם למות לא קל.

בשעות סכנה ולחימה שאלתי את עצמי:

"איך זה נקלעת למצב שכזה, והלא בכל שנייה אתה עלול לקפח את חייך? ואולי קוסם לך הרעיון למות מות גיבורים עטור זרי דפנה?"

והמענה היחיד לכל המחשבות הללו היה פשוט:

"הלא אין לנו ברירה ואין דרך אחרת. זוהי מולדתנו, שבה אנחנו מקווים לחיות חיי חירות ועצמאות, וכל ניסיון להשתמט מן המלחמה עלול להסתיים בחורבן המדינה וממילא בחורבנם של הדורות הבאים."

בעת מלחמת הקיום היום־יומית האדם נוהג על־פי המימרה אדם לאדם זאב. בדרך כלל מתעוררים בו יצריו האפלים, ורק בקושי הוא מצליח לרסן אותם ולא לפגוע במתנכלים לו. כל ניסיון לעשות דין לעצמו – עד כדי רצח ממש – יסתיים בבית הכלא. במלחמה לעומת זאת מותרת הרצועה ואפשר, ואפילו רצוי, להרוג – וכל המרבה הרי זה משובח. אותו אדם שבתנאים אחרים היה נחשב לפושע זוכה עכשיו לציון לשבח ולעיטור גבורה ונעשה לגיבור. ועם זה, במלחמה שבה המוות הוא בן לוויה קבוע, חשוב מאוד שלא לאבד צלם אנוש.

בימים האחרונים ללחימה, כשהצבא עסק בביעור כיסי אויב, נתקלה השיירה שהובלתי לקנטרה במארב של יחידת מתאבדים מצרים ליד הכביש המוליך לתעלת סואץ. בדרך נס לא נפגע איש, אולי בגלל עצבנותם של המתאבדים. הצלחנו לחסל את הכוח שהיו בו כמניין אנשים. כשהגעתי למטה בקנטרה דיווחתי על המקרה והוספתי כי חיסלנו את כל התוקפים.

המפקד נד בראשו ואמר:

"כל הכבוד. עכשיו ספר, צביקה, מה נשמע בעורף?"

ומייד עבר לסדר היום כאילו לא אירע מאומה.

לאחר שנכנסה הפסקת האש לתוקפה, הייתי בדרכי לכיוון התעלה. בדרך עצרתי להינפש אצל חברי, קצין המודיעין של החטיבה שנטה את אוהלו במחנה קדמי.

"אהלן, צביקה, הערבי שלנו! טוב שבאת!" אמר כשראה אותי. "לפני שעות אחדות שבינו קצין מצרי מיחידת המתאבדים וכל מאמצינו לדובב אותו עלו בתוהו. חשוב לקבל מייד את המידע שברשותו. בעזרתו נוכל לאתר ולחסל עוד יחידות מתאבדים שנעות במרחבי סיני. הקצין הזה, שהוא מייג'ור, הוא בחור אקדמאי גא ויהיר, שמסרב בעקשנות לשתף פעולה. צביקה, חיית ביניהם תקופה לא קצרה אולי תנסה אתה?"

מזכירת הגדוד מסרה לי את כל הפרטים הקשורים בשבוי המצרי. קודם שנכנסתי לאוהל ששם הוא נמצא, עשיתי כמה סידורים ותחבתי לכיסי מסמך שהיא הכינה לפי בקשתי. נכנסתי לאוהל. הבחור הפנה אלי פנים עטורות שפם מטופח להפליא. בערבית צחה, שקניתי לי בשנות שהותי בדמשק, אמרתי:

"סלאם, יא מייג'ור ח'ליל. אני עובר אורח ובאתי להיפרד מגיבור מצרי אמיתי."

הקצין פער את פיו. עיניו התרחבו בתדהמה:

"מי אתה? אתה נשמע כבן ערב אבל חזותך מעידה שאינך ערבי. עוד ניסיון לדובב אותי? מה התרגיל הפעם? מכות כבר ספגתי וגם איומים. למה מכנה אתה אותי גיבור? הרי נכשלתי במשימתי ונפלתי בשבי. מה יכול להיות גרוע מזה?"

"אמור נא לי, מייג'ור, אתה קורא אנגלית?"

המצרי הצטחק כנעלב.

"אני בוגר האקדמיה הצבאית הגבוהה ואיני מבין את השאלה."

הוצאתי את המסמך מכיס חולצתי. זה היה מסמך המוגש לצלב האדום ובו רשימת ההרוגים והנפגעים של האויב.

"ואלא, יא מייג'ור, כשחברי סיפר לי עליך ומצאתי את שמך מופיע ברשימה נכנסתי להיפרד מגיבור מצרי."

הושטתי לו את המסמך והוא עבר על הרשימה. פתאום הלבינו פניו והוא נזעק:

"למה שמי מופיע ברשימת ההרוגים? הרי אני חי וקיים, יושב לפניך ומדבר אתך!"

"טעות, ידידי, טעות! כפי שאתה רואה נפלת בקרב. אני בטוח שהמטה שלכם יעניק לך עיטור גבורה. אמנם אתה לא תזכה לקבל אותו, אבל בני משפחתך וקרוביך יהיו גאים בך ויזכירו אותך תמיד בגאווה."

הבעת פניו של ח'ליל נשתנתה. החיוך האירוני נמחק כלא היה.

"אינני מאמין, זהו תכסיס. אני מכיר את השיטות האלה."

העפתי מבט בשעוני.

"ח'ליל, בוא נקצר. בעוד חמש דקות בדיוק אפרד ממך ואעזוב אותך לנפשך. אכן היית גיבור, כל הכבוד!"

ח'ליל השתתק ונדם. חמש הדקות חלפו וקמתי לצאת מן האוהל.

"אדוני הקצין, חכה! השתכנעתי שאמנם תוציאו לפועל את תכניתכם. התוכל להבטיח לי כי אם אספק את כל המידע שברשותי, תשאירו אותי בחיים?"

יצחק רבין בחברת השותפים ובראשם איגנץ בוביס (שני משמאל)

איגנץ בוביס (מימין), המחבר ואורח מגרמניה

אמיליו ברונס (מימין) עם המחבר ורעייתו

הנשיא העולמי של מועדון הים התיכון –
ג'ילבר טריגנו (באמצע) עם המחבר ורעייתו

הדולפינריום

המחבר על רקע הדולפינריום

המחבר בטקס קבלת "אות המתנדב" מנשיא המדינה

"אני מבטיח לך בשבועת כבוד של קצין! אם תדבר לעניין ולא תכזב תושמד הרשימה ואתה תעבור למחנה שבויים בכבוד הראוי."

חברי, קצין המודיעין, הבטיח לי נאמנה כי בגמר החקירה יועבר ח'ליל למחנה שבויים. שבועות מספר לאחר מכן דיווח לי חברי כי כך נהג והביא לי דרישת שלום מח'ליל.

אם תיכרת ברית שלום בין מצרים לישראל, אולי נוכל להיפגש עם ח'ליל בקהיר בנסיבות שונות לחלוטין.

המדבר כמוהו כים יבשתי. מתחוללות בו סופות ונחשולי חול מסתערים לבלוע כל מי ששט לו על פניהם. משברי החול חודרים לכל חור וסדק, סוחפים וקוברים בני אדם ובעלי חיים, ואפילו ערים שלמות נבלעו ולא נודע מקומן כי הדיונות ספגו אותן לקרבן.

הנקיקים בינות לדיונות רוחשים חיים. שוכנים בהם בעלי חיים זעירים וזוחלים למיניהם. וכשהם מגיחים ממחילותיהם עליהם לבחון את סביבתם היטב־היטב כי בכל מקום אורבת להם סכנה. עופות הטרף המרחפים מעל בראשים נטויים ובכנפיים פרושות תרים בעיניים חדות אחר טרפם, וכשהם מגלים אותו הם צוללים למטה, עטים עליו ונועצים בו את טפריהם החדים. בלפיתת צבת הם נושאים את היצור האומלל אל קנם, ששם מצפים לו צאצאיהם שטרם צימחו נוצה ועדיין לא למדו לעוף.

בערבות הנגב הדרומי של ישראל התגשם חזון הפרחת השממה. מאז קום המדינה חיים בו אנשים, עובדים, יוצרים, ולעתים אף נופלים על הגנת המולדת. ממעוף הציפור אפשר להבחין בבירור בהתמודדות שבין האדם לטבע. נשקו של המדבר הוא החום הלוהט וסופות החול העזות שבעזרתן הוא מסתער צפונה להרחיב את גבולותיו. האדם, לעומתו, בולם והודף, ואף פולש אל מרחבי החול הצחיחים, נוגס בהם, ועושה אותם לאדמה פורייה ירוקה ומוצלת הזרועה מטעים, חורשות וכרי דשא. והמלחמה עדיין נטושה. עקשנות, עמל כפיים ומים הם כלי הנשק לכיבוש המדבר.

לעולם יישאר חקוק בזיכרוני סיפורו של חברי שנפגע באחד הקרבות בסיני. באותה פעולה נסוג צבאנו ובחשכת הלילה נותר הוא לבדו פצוע קשה בגפיו. רק כעבור יומיים חזרו חיילינו וכבשו את המקום. הוא הובהל במסוק לבית החולים, ואולם כוחותיו כבר כלו וכל המאמצים להצילו עלו בתוהו. יום אחד לפני פטירתו ביקרתי אותו, ולמרות חולשתו עלה בידו לספר לי את סיפורו, אף כי הדברים יצאו מפיו מקוטעים ובהפסקות גדולות.

״יחידתנו כללה כמה זחל״מים משוריינים וכמה משאיות עמוסות תחמושת,״ סיפר חברי. ״פילסנו לנו דרך לרפידים. השעה היתה קרובה לחצות הליל, ואף־על־פי שהיה חשוך מאוד, לא הדלקנו את אורות כלי הרכב. כשהתקרבנו לדיונות החול עלה הזחל״ם שנסע בראש השיירה על מוקש רב עצמה, שהוטמן מתחת לגשרון והועף כלפי מעלה. הזחל״ם צנח בוער וחסם את הכביש. בה בעת החל כוח של המצרים, שהוצב במארב, להמטיר אש תופת מכל עבר, ופגע במרבית כלי הרכב. רבים מן החיילים נפגעו או נהרגו ורק שני זחל״מים שהיו במאסף הצליחו לסגת ולהסתלק.

״אני נזרקתי מן הזחל״ם ונפלתי על החול, וגפי המרוטשים נעשו לעיסה דביקה של עצמות, דם וחלקי לבוש. חשתי בדם שניגר גם על פני אבל לא הרגשתי כל כאב. בעיני רוחי חזיתי בנשמתי ובגופי המרחפים בחלל אין סופי.

״מפעם בפעם הגיעו לאוזני קולות חריקה, מתקרבים ומתרחקים, יוצאים ועולים מן התהום. פעם אחת אף חשתי בידיים שחיטטו בכיסי. שמעתי קללות בערבית ואף ספגתי בעיטות בגופי אבל לא ניסיתי לפקוח את עיני. אני בטוח שהם חשבו אותי למת, פגר בלי תועלת, הרי אני עצמי האמנתי כי אינני עוד בחיים.

״איבדתי את תחושת הזמן, אבל פתאום נוכחתי שהשתררה דממה וכאבים עזים תקפו אותי, הנשימה היתה כמעט בלתי אפשרית וריאותי בערו כאש לוהטת. ניסיתי להניע את איברי אך לא הצלחתי. רציתי לפקוח את עיני ולראות היכן אני נמצא, אבל הדם שנקרש עליהן מנע ממני להניד את עפעפי. פעם אחת חשתי באור חזק על פני והשמש הלוהטת צרבה את פני.

״׳אני חי,׳ מלמלתי לעצמי.

״הדם מעל עיני נמס והצלחתי לפקוח אותן ולבדוק את הסביבה. הייתי שרוע על ערמת חול. שלדי הזחל״מים המפויחים היו פזורים מסביב וריח של שמן שרוף התפשט עד למרחוק.

״שעות עברו. הכאב פילח את גופי, הסבל היה ללא נשוא, ואני שאלתי את נפשי למות. טוב היה להיבלע באין־סוף. לא יכולתי לשאת את ייסורי. פתאום שמעתי קול משק כנפיים. נשאתי את מבטי לשמים וראיתי להקת איות עפות וקרבות. בלילה נצנצו עיניהן כגחליליות ואני חששתי כי הן יעוטו עלי וינקרו את בשרי. מן הצד שמעתי רחש וראיתי עקרב מתקדם לעברי בזנב ובעוקץ זקופים. האם יכיש אותי?

״ואולי עדיף שהארס יחסל אותי ויציל אותי מציפורניהן וממקורן של האיות שחגו מעלי?

"מרחוק שמעתי קולות נהמה וחששתי שמא עדת תנים מתקרבת לעברי. בראשי התרוצצו מחשבות. כל איברי היו משותקים. 'אנא המוות, אייכה?' קראתי בלי קול, ומייד התמרד קול אחר בקרבי: 'לא, עודני צעיר ואינני רוצה למות כשעדיין לא הספקתי להגשים את תכניותי!'

"ראיתי לנגד עיני את ענת, חברתי היפה והצעירה, שהייתי קשור אליה בעבותות אהבה עד כדי מחשבה על עתיד משותף. האומנם בא הקץ? האם לעולם לא אראה אותה? לעולם לא אחוש בה עוד? דמעות חמות זלגו מעיני הצורבות.

"עקבתי אחר עופות הטרף שחגו מעל ונדמה היה לי כי הם מתרחקים.

"'האומנם? מדוע? מה קרה? ומה הקולות שאני שומע? חריקות של שרשראות פלדה, כלי רכב ממונע, המצרים חזרו! הזה מוחי הקודח.

"אינני יודע מתי התעוררתי. פקחתי את עיני ומצאתי את עצמי במיטה צחורה ופנים יפות ומיוסרות גוהרות מעלי.

"'איפה אני? איפה האיות? איפה המדבר? האם מתתי והגעתי לשאול ואולי אני נמצא בגן עדן? הרי אינני חש מאומה. מי הנערה היפה? מלאך?'

"עצמתי את עיני ושקעתי בתרדמה..."

מי ייתן וזכרו וזכר כל הנופלים במלחמה לא יימחה מלב עמנו לעד. במלחמת ששת הימים זכינו בניצחון מוחץ, אבל שילמנו מחיר יקר. בטובים שבבנינו.

פרק עשירי

ההשקעות באילת – מלון לרום והמכבסה

לעסקי המלונאות נכנסתי בדרך מקרה בשנות החמישים. סיפקנו מוצרי אסבסט־צמנט לצמד בחורים נועזים שהחליטו להקים מחנה נופש בחוף אלמוג באילת. הם הקימו כמה עשרות צריפי מגורים, בנו חדר אוכל והוסיפו סידורי חוף לרווחתם ולביטחונם של הנופשים באתר, שהוא מן היפים בחופי הארץ.

כשבא מועד פירעון התשלום בעד המוצרים, שהיו רוב עלות הבנייה, לא השיגה ידם של הבחורים לסלק את חובם, ואנחנו באנו אתם לידי הסכם, שהמחנה יעבור לבעלותנו בתמורה לחוב. וכך היינו על כורחנו לבעלי חוף אלמוג.

קשה היה לפתח את האתר. מרחק של כשישה קילומטרים הפריד בין חוף אלמוג לאילת, שהיתה המקור היחיד לאספקת כל הצרכים וקישרה אותנו לעולם הרחב.

נרתמתי למשימה במרץ. בהשקעה לא קטנה הנחנו קווי מים, חשמל וטלפון, ובכך שיפרנו את תנאי השהייה במקום. גם את צריפי המחנה שיפצנו והתקנו בכל אחד מהם מזגני קירור מיוחדים שהותאמו לאקלים מדברי. לקראת סוף שנות השישים התחלתי לתכנן תכניות לבניית מלון מודרני גדול על שטח של עשרים וחמישה דונם ברצועת החוף. רציתי להרוס את הצריפים ולפתח חוף רחצה מסודר ומיוחד שישרת גם את אורחי המלון הסמוך.

במשך שנים כיתתי את רגלי במדינות אירופה ואמריקה וניסיתי לשכנע בעלי הון להשקיע במלון שיכיל מאה חדרים באילת. באותם ימים לא היתה אילת עיר תיירות. ענף התיירות התבסס בה על ביקורים של קבוצות מבקרים שבאו לבלות בעיר יום אחד בהפלגה בסירות בעלות רצפת זכוכית. במשך שעות צפו המבקרים במושבות האלמוגים ובדגים המרהיבים ביופיים שהתרוצצו אנה ואנה, וריתקו את הצופים בססגוניותם עוצרת הנשימה. עם רדת החשֵכה היתה העיר מתרוקנת מכל אורחיה ותושבי אילת הקופאת על שמריה היו מסתגרים בבתיהם.

למרות כל הקשיים הצלחתי לשכנע כמניין בעלי הון יהודים מארצות הברית להשקיע במלון שייבנה. מתוך אהדה לישראל ומתוך רצון לתרום לבניין הארץ, מילאו המשקיעים את ידי להתחיל בכל ההכנות המעשיות, אולי משום שסכום ההשקעה לא היה גדול מדי בשבילם, ולא היה בו כדי לסכן את הונם. אני שבתי והבטחתי להם כי תכולת המלון לא תעלה על מאה חדרים.

תכניות הבנייה אושרו, חוזים נחתמו והמשקיעים קיימו את הבטחותיהם והשקיעו את ההון הדרוש. בארץ עסקתי באישור הלוואות נוספות, באישור תכניות עבודה, ברכישת חומרים ובהזמנת הציוד הדרוש.

כל שלבי ההכנה נסתיימו ואני עמדתי לפני תחילת הבנייה.

על ביצוע העבודה בשטח הופקד מהנדס צעיר ומלא מרץ, ושותפי בארצות הברית קיבלו דיווח שוטף על ההתקדמות בביצוע התכנית. אחד מידידי פנה אלי בעצם סיום ההכנות, וסיפר לי כי יהודי בעל הון מפרנקפורט, שעבר את אימי השואה ונותר בחיים בדרך נס, בא לארץ כדי להקים כאן רשת של בתי מלון מהודרים. נאמר לי כי האיש מהימן ומכובד בקרב בני קהילתו וברשותו הון רב שגייס בגרמניה למימוש תכניתו.

תמיד שאפתי, חלמתי והאמנתי שאילת תהיה לעיר בין־לאומית, אתר נופש מן היפים בעולם, שימשוך אליו רבבות של תיירים מכל רחבי העולם. האקלים היבש בכל עונות השנה, מראה הנוף ההררי בפאתי המדבר, הים הרוגע בגוני כחול מהממים, מושבות האלמוגים שאין דומה להן ודגת הים הססגונית עושים אותה לייחודית ומרתקת. קל היה, לדעתי, לממש את החלום. צריך היה לפתח את האתר, לבנות עשרות בתי מלון שיכילו אלפי חדרים ברמת אירוח גבוהה. והנה, לדברי ידידי, מתכונן הגרמני לכלול את אילת ברשת בתי המלון שלו.

הפגישה בין איגון (שם בדוי) וביני התקיימה במלון בתל־אביב,

והיא היתה קצרה ותכליתית. הבהרתי את יחסם של השותפים מארצות הברית להשקעה ואת חוסר רצונם להשקיע סכומי כסף גדולים. הגדרתי את קצב ההכנות לבנייה, תיארתי את היתרונות שבמיקום המלון בחוף אלמוג והבעתי את רצוני העז להקים מלון גדול יותר ומפואר יותר מן המלון שאני עומד לבנות.

איגון הסתכל בי וחייך:

"אדוני, אינך צריך להרבות בפרטים. אני הלא ביקרתי שם ובדקתי את כל האפשרויות. שמעך הגיע אלי ואני מוכן להיכנס אתך לשותפות בתנאים שווים ולהקים מלון גדול באילת בהשקעה ניכרת, אם תצליח לסיים את השותפות עם המשקיעים האמריקנים."

סיכמנו שאסע לארצות הברית לשוחח עם המשקיעים.

בניו יורק נקבעה פגישה ביני ובין כל המשקיעים במשרדו של עורך דין ידוע, שנמנה אף הוא עם המשקיעים. הם התפלאו שבאתי במפתיע בשלב מוקדם כל־כך של הפרויקט. הסברתי להם את מטרת הישיבה והצגתי להם שתי אפשרויות. האחת, להוסיף ולבנות יחד את המלון, אבל במתכונת גדולה יותר, וכל אחד מהם ישליש את השקעתו. והאחרת, להחזיר לכל אחד את ההון שהשקיע בתוספת של חמישה־עשר אחוז, אף כי חלפה רק מחצית השנה מיום מתן הכסף.

עורך הדין, שניהל את הישיבה וייצג את כל המשקיעים, אמר כי לצערם אין הם יכולים להשקיע סכומים נוספים והצעתי השנייה מתקבלת על דעתם. הוא הוסיף בצחוק:

"אודה ולא אבוש, רוב חברי היו בטוחים כי הקץ הקץ על השקעתם, ואין אלא לראות בה תרומה לפיתוח כלכלת ישראל. והנה לא זו בלבד שאתה מחזיר את כל ההשקעה, אתה אף מוסיף לנו רווח ניכר."

סוכם כי אם בתוך חודש יקבלו את השקעתם בתנאים שהצעתי, יעבירו כולם כאיש אחד את כל הזכויות לחברה שאנקוב בשמה.

חזרתי לארץ ונפגשתי עוד פעם אחת עם איגון. סיפרתי לו על השתלשלות העניינים והוא הגיב בקצרה:

"בואו אתה ועורך דינך לברלין בשבוע הבא, ונחתום על ההסכם."

פניתי לעורך דין ידוע שהוא ידיד ותיק שלי וביקשתי שיצטרף אלי לנסיעה לברלין. יום לאחר שהגענו לברלין נפגשנו עם איגון. הוא התנצל על שלא יוכל לפגוש אותנו בשעות הבוקר בשל עניין לא צפוי שהוא צריך לטפל בו, והבטיח לבוא למלוננו בשש לפנות ערב. כל היום ייסרתי את עצמי ונמלאתי חששות.

"האם לא היתה זו פזיזות לבטל עסקה ולפרוש מכל התכניות בשעה

שההסכם עם איגון לא חתום? האם אינני מבזבז את זמני ואת כספי לריק?"

בשעה היעודה ישבנו וחיכינו באכסדרת המלון. הזמן עבר בעצלתיים ואיגון לא בא ואף לא שיגר כל הודעה המבהירה את סיבת האיחור. כשהצביעו מחוגי השעון על השעה תשע בערב כבר הייתי משוכנע כי איגון לא יבוא, וניגשתי אפוא לדלפק הקבלה והזמנתי מקומות טיסה לתל־אביב למחרת בבוקר.

חמתי בערה בי להשחית. ידידי עורך הדין ניסה להרגיע אותי ושב להזכיר לי כי מפעם בפעם משתבשות תכניותינו ואין לנו כל שליטה על כך. עד השעה אחת־עשרה ישבנו באכסדרה, שכן הייתי נסער מכדי לעלות לחדרי. תכננו את הצעדים הבאים שעלינו לנקוט כדי שלא נחמיץ את העסקה כולה.

באחת־עשרה ושלושים נפתחה לפתע דלת הכניסה למלון, ואיגון נכנס בפנים מאירות ובפיו התנצלות על האיחור. הוא הופתע לשמוע כי לא ידענו על מועד בואו למלון, שכן בשעות אחר הצהריים הוא טלפן והשאיר לנו הודעה.

איגון ביקש כי ננסח את חוזה השותפות בינינו ונחתום עליו בו במקום. הוא פנה לעורך הדין ואמר:

"אנא בטובך, נסח את הסעיפים העיקריים של ההסכם. זכויותיהם של שני הצדדים שוות. אני מספק את ההון ומגייס הלוואות. צבי יוציא לפועל את הפרויקט. ההסכם ייכתב בדף אחד ואנחנו נחתום עליו."

וכך היה. בתוך דקות מעטות היה המסמך ערוך ומוכן. איגון ואני חתמנו עליו, ומאותו היום ואילך שימש אותנו חוזה יחיד זה בכל השנים הרבות שהיינו שותפים לשביעות רצוננו המלאה.

כבר למחרת היום הוחזרו לשותפים האמריקנים כל השקעותיהם לשביעות רצונם, וכעשרה ימים לאחר מכן כבר הוחל בהכשרת הקרקע. השכם בבוקר צפיתי על המגרש הריק שעליו ייבנה המלון, עצמתי את עיני וחזיתי בדמיוני את המלון מתנוסס לתפארה, ועצי דקל, כרי דשא וערוגות פרחים מקיפים אותו מכל עבריו. צפיתי באורחים שימלאו את האולמות המהודרים והעפתי מבט אל דגל המדינה שיתנשא אל־על. מלמלתי לעצמי:

"תודה לאל שקיימני והגיעני לרגע שבו עומד אני להגשים את חלומי ולממש את הפרויקט."

"חבר'ה קדימה!" קראתי לפועלים. "בעזרת האל אנחנו מתחילים!"

והטרקטוריסטים, שעמדו הכן, התניעו המנועים וניגשו לעבודה.

במהלך בניית המלון באילת היה עלי להתגבר על קשיים רבים. העמל הרב שהשקעתי והיגע הרב שנתייגעתי בו לא ריפו את ידי, אבל מפעם בפעם הרגשתי שאני עומד על סף התמוטטות עצבים. היה מחסור חמור בפועלים, ובאותה העת נאסר להעסיק פועלים ערבים באילת. חודשיים חלפו עד שהצלחתי להגיע לידי הסכם עם כוחות הביטחון שיורשה לי להביא פועלים ערבים מן השטחים ששוחררו במלחמה, ולשכנם במחנה סגור ובו חדר אוכל ומטבח שיספק את מזונם. מחנה הנופש הישן היה למחנה סגור שבו התגוררו הערבים, ואתר הבנייה רחש ככוורת שעבדה בלי ליאות, לפעמים גם בלילות.

עבודה רבה היתה מוטלת עלי. הייתי שקוע בתכנון, ברכישת ציוד ובקבלת אישורים ורשיונות, וגם הבנייה עצמה, שנעשתה במרחק של מאות קילומטרים ממקום יישוב וגזלה ממני שעות ארוכות, הדריכה את מנוחתי.

זכורני שבשעה שדילגתי על הפיגומים, ובעיקר על השלד של ברכת השחייה, שבמרכזה יוצב בר משקאות שאליו אפשר להגיע רק בשחייה, תהיתי אם אזכה לראות את אלפי האורחים מתגודדים סביב לברכה – בחורים נאים בחברת עלמות חן חטובות המפקירות את גופן למבטי הערצה ולקרני השמש. עלה בדעתי שאני, שהגיתי ויזמתי וביצעתי את כל הפרויקט, לא אחזיק מעמד לראות בהשלמתו, שכן כוחותי אוזלים.

עתות משבר אלו קצרות היו. עקשנותי, הרצון לעמוד במשימה, והתקווה שחזוני יקרום עור וגידים ואילת תהיה לאתר נופש שאני הראשון שתקעתי בו יתד, נסכו בי את האונים להתגבר על הקשיים ולהשלים את המלאכה עד תומה. אלא שחודשיים לפני מועד פתיחת המלון בגדו בי כוחותי ואני נפלתי למשכב. שכבתי כמעט בלי הכרה, ואיגון המבוהל, שהוזעק לארץ, דאג שמא אשבוק חיים קודם שאסיים את השלמת בניית המלון.

לאחר עשרים ושישה חודשים שלמה המלאכה. שלושה שבועות בדיוק לפני פרוץ מלחמת יום הכיפורים, נפתח מלון לרום לקהל הרחב – מלון בנוי לתלפיות, מסודר, מאורגן, טובל בגן פורח ועשרות דקלים זקופי קומה נטועים מכל עבריו.

הייתי הראשון שקנה ועקר על שורשיהם דקלים מפתחת רפיח והביאם לאילת. הדקלים נקלטו ושינו את פני הנוף המדברי שמסביב למלון. אורחים רבים שבאו למלון הביעו את התפעלותם מן הדקלים רבי השנים שהכו שורש בקרקע, עד שאיש מהם לא האמין כי הללו הובאו ונטעו לאחר שהוקם המלון.

משגילו אנשי שמורת הטבע מניין הובאו הדקלים הם באו אלי בדרישה לחסל את העצים, כי ייתכן שהם נושאים עליהם נגיפי מחלות העלולות להתפשט בכל רחבי המדינה. הודעתי בתקיפות נחרצת כי אם ינסו אנשי החברה להגנת הטבע להעלות באש את העצים, יהיה עליהם להילחם בי תחילה ואני אשיב מלחמה שערה.

כיום, כפי שידוע לכול, מפארים אלפי דקלים מן הרצועה את שדרותיהן ואת רחובותיהן של ערי ישראל.

מלון לרום היה ציון דרך במדיניות הממשלה כלפי ענף התיירות באילת. בעקבותינו נבנו עשרות מלונות. מאות ואלפי חדרים הוכשרו לאכלוס אורחים. אתרי חוף פותחו. חלומי, שאילת תהיה לאתר תיירות בין־לאומי, היה למציאות, ולבי נמלא גאווה על תרומתי ועל תרומת שותפי איגון למהפכה ברוכה זו.

שנים עברו ולמרות תפוסתו המלאה של המלון, שהיה מלון יוקרתי באילת, היו הרווחים צנועים בלי כל יחס לגודל ההשקעה – כל זאת בעטיו של ניהול כושל וחוסר ניסיונה של החברה המתפעלת. שותפי ואני החלטנו לבצע שני מהלכים קרדינליים. האחד, להתנתק מן החברה המתפעלת את המלון, והאחר, לצאת בהנפקה לציבור. היו לנו קשיים מרובים עד שהצלחנו לסיים את הקשר עם חברת הניהול. יצאנו בהנפקה לציבור, ומשקיעים רבים, בעיקר גרמנים, החזירו לעצמם את השקעתם בתוספת רווחים, שכן החוק הגרמני לעידוד הון מעניק זכויות מיוחדות.

בבעלותו של איגון נשארו כשליש מן המניות.

מכר ותיק הועיד לי פגישה לפי בקשתו של גילבר טריגאנו העומד בראש אחת מרשתות בתי המלון המוצלחות והגדולות בעולם. טריגאנו הביע את רצונו לחכור או לשכור את מלון לרום. פניתי לשר התיירות ולחצתי עליו לזרז את סילוקה של חברת הניהול מן המלון. החברה שלנו, חברת חוף אלמוג, כבר היתה באותה העת לחברה ציבורית.

נפגשתי עם מר טריגאנו פעמיים בחברת שותפי וסיכמנו את התנאים האופטימליים לחכירת המלון. הובטח לי כי דלתות המלון יהיו פתוחות לפני ולפני משפחתי בכל עת שנחפוץ.

לא ידענו כי בה בעת הצליח סוכן בורסה ישראלי באופן סודי ומחוכם לאסוף יותר מחמישים אחוזים ממניות חברת חוף אלמוג. הזהרתי את שותפי מבעוד מועד כי מישהו עלול לסכל את תכניותינו על־ידי צבירת רוב המניות, והצעתי שנרכוש עוד מניות. ואולם באצטלה של מבין ויודע דבר פסל אחד היועצים את אזהרתי בטענה

שהמניות פזורות אצל אלפי משקיעים, והיות שיש ברשותנו יותר משלושים ושישה אחוזים, אין כל הצדקה לדאגתי. עוד באותו שבוע נכנס סוכן הבורסה למשרדנו, ובלי להניד עפעף סילק אותנו מהנהלת החברה. הוא נסע לחתום על חוזה החכרת המלון לטריגאנו, בתור בעל המניות הראשי.

הוזמנתי לפתיחתו המחודשת של המלון, אבל הרגשתי כאבל בטקס כלולות. טריגאנו התעלם מכל הבטחותיו. כיום אין איש מכיר אותי במלון שבו השקעתי את דמי וחלבי. מפח הנפש שלי מצטמצם, בשל הידיעה כי גם בלעדי עומד המלון על תלו והוא משגשג, בדיוק כפי שחלמתי.

עקב התפתחות ענף התיירות באילת ובניין אלפי חדרי בתי מלון נוצר צורך דחוף להקים מכבסה מרכזית מודרנית שתספק את כל שירותי הכביסה לכל בתי המלון בעיר. נועצתי עם ידידי, היזם פפושאדו, שבנה אף הוא בית מלון בהיקף של מאות חדרים, והחלטנו להקים בשותפות את מפעל המכבסה באזור התעשייה באילת. ואמנם בתוך כמה חודשים של עבודה נמרצת, שכללה גם רכישת ציוד חדיש וממוכן מאחת החברות הגדולות ביותר בעולם שמרכזה ביוסטון שבארצות הברית, הוקמה המכבסה והיא מספקת את כל שירותי הכביסה לרוב בתי המלון באילת.

פרק אחד־עשר

מלחמת יום הכיפורים

במחצית הראשונה של חודש אוקטובר 1973 שכנה מדינת ישראל בגבולות בטוחים. משארם א־שייך (היא אופירה) בדרום ועד פסגת הר חרמון בצפון. מחצי האי סיני הפיקו כמעט את כל תצרוכת הנפט של המדינה. נרקמו תכניות לפיתוח מפעלי תיירות לאורך החוף המזרחי מאילת בואכה אופירה, וכן נעשו בדיקות לפיתוח מחצבים שגילו במדבר.

לאורך תעלת סואץ הוקם קו הגנה שנקרא "קו בר־לב" על־שם הרמטכ"ל שיזם את הקמתו של מעין קו מז'ינו ישראלי. שני תפקידים ייעדו לקו הביצורים האלה: יכולת עמידה בפני ההפגזות של המצרים; והעמדת מחסום בפני צליחת כוחות בפתחי הצירים העיקריים.

למודיעין הישראלי היה מידע בדבר הכנות מתוכננות של הצבא המצרי לחצות את תעלת סואץ, לפרוץ לחצי האי סיני ולכבוש אותו מידי ישראל. ואולם למרות המידע ולמרות הריכוזים הגדולים של טנקים, של כלי רכב, של דחפורים ושל חטיבות שלמות של הצבא המצרי לא נקט הצד הישראלי אמצעים להתכונן לבאות.

ביום הכיפורים, יום שבת 21 באוקטובר 1973, בשעה 14:00 פרצה המלחמה בהפתעה גמורה לרוב עם ישראל. המלחמה פרצה בשתי חזיתות: השריון הסורי פרץ ברמת הגולן והצבא המצרי צלח את תעלת סואץ. גיוס המילואים בישראל החל רק ביום הכיפורים עצמו, שכן למרות המידע המודיעיני גרסו ראשי מערכת הביטחון כי "יש

סבירות נמוכה״ בלבד לאפשרות שתפרוץ מלחמה. בשלב הראשון נאלצו החיילים הסדירים לעמוד בעומס שהיה כרוך בקרבות הבלימה.

אפילו הכוחות הקדמיים לא נערכו בעמדות היעודות להם בזמן, והמוצבים היו מאוישים במספר מצומצם של חיילים סדירים ובמעט אנשי מילואים שלא לכולם היה ניסיון קרבי. גם מערך הטנקים היה מותאם לעתות של רגיעה. כאשר החל השריון של צה״ל לנוע קדימה, הוא כבר נתקל במארבים של חיל רגלים מצויד בנשק נ״ט, שהספיק לתפוס עמדות בין התעלה ובין השריון הישראלי המתקדם. השריון המצרי תפס, כמובן, את הסוללות שמעליהן היו הטנקים הישראלים צריכים לפגוע בכוח שינסה לחצות את התעלה.

בצפון היה המצב טוב מעט יותר, שכן אלוף פיקוד הצפון התריע על ריכוזי כוחות סוריים ימים מספר קודם לכן, והועברה לשם חטיבת שריון סדירה נוספת והכוחות ברמה היו במצב של כוננות גבוהה.

ביום הכיפורים אפוא, בשעה שרוב עם ישראל היה שרוי בתענית ובתפילה בבתי הכנסת, ניחתה המכה. באותה שעה יצאתי למרפסת ולעיני נגלו רחובות העיר הומים וגועשים ממכונות ומכלי רכב השועטים כאחוזי תזזית. יום השבתון שבו הרחובות בדרך כלל דוממים ושקטים וקדושת היום שורה עליהם, היה ליום של מהומה, מבוקה ומבולקה. המצרים והסורים ידעו מתי להנחית את המכה.

עוד באותה שבת מיהרתי להתייצב במטה של דובר צה״ל (בהתנדבות בשל גילי) ושם הוצבתי בתור קצין עיתונות שתפקידו ללוות עיתונאי חוץ לאזורי הקרבות. ממעשי בימי המלחמה אתאר רק שתי גיחות עם כתבי חוץ – אחת לאזור התעלה ואחת לרמת הגולן.

מייד לאחר התקפות הפתע של יום הכיפורים החלו זורמות לישראל קבוצות ומשלחות רבות של כתבי חוץ ושל צלמי טלוויזיה כדי לצלם את המלחמה ולדווח עליה לעולם כולו. מטה דובר צה״ל המה מאנשי תקשורת שביקשו לאפשר להם לצאת לאזורי הקרבות בגזרות השונות. עם הקבוצות היתה גם משלחת של עובדי הטלוויזיה בהולנד. בראש המשלחת עמד עיתונאי וצלם מפורסם בעולם התקשורת הבין־לאומי. את המשלחת הזאת היה עלי ללוות בדרכה לתעלת סואץ. בידנו היה היתר המורה למטה הקדמי לאפשר לנו גישה חופשית לחזית עצמה.

מצוידים במצלמות ובאמצעי קשר יצאנו מתל־אביב על גבי ג׳יפים לכיוון תעלת סואץ. כבר לפני באר־שבע היה הדוחק בכבישים עצום, ורק בקושי פילסנו לנו דרך בין שיירות ארוכות של נושאי גייסות, של טנקים ושל כלי נשק אחרים ששעטו לתעלה. הכבישים בסיני היו

כמעט חסומים מכלי רכב. כלי רכב רבים שניסו לעקוף את השיירות ולצאת לשטח הפתוח שקעו בחולות המדבר. זכות קדימה ניתנה לעשרות מכוניות משא כבדות, שעליהן היו אסדות וסירות נחיתה. בולדוזרים ענקיים פינו להם את הכביש ופשוט גררו או דחפו הצִדה כלי רכב שהיו תקועים או שחסמו את המעבר.

ככל שהתקרבנו למטה הקדמי טסה, במרחק כמה קילומטרים מן התעלה, כן גברה המולת המלחמה. כאן גם היו גיחות של מטוסי האויב שהיו מופיעים ומפגיזים את השיירות המתקדמות בעצלתיים בכיוון התעלה. בשעות החשֵכה נכנסנו לאזור הבונקר המרכזי של טסה. המקום המה מעשרות קצינים ומפקדים. כאן גם ראיתי את ידידי אריק שרון, לראשו תחבושת לבנה, מוקף קציני מטה, משגר פקודות ומעודד. מפעם בפעם היה יוצא תחת מטר של פגזים ומטחי אש לבדוק במו עיניו את המצב ולראות איך מתקדמות הפעולות לחציית התעלה.

רבים מן העיתונאים ושאר אכולי הספקות חזרו לתל־אביב לחפש חזיתות אחרות של פעולה, אבל אני שכנעתי את ההולנדים להישאר בטסה, לאחר שעקבתי אחר אריק המתכונן לחציית התעלה ושאבתי עידוד מביטחונו העצמי.

למרות כל הקשיים בהובלת הסירות והאסדות שהיו היסוד להרכבת הגשר על התעלה, ולמרות ההפגזות הקשות והתקפות מטוסי האויב, חצינו את התעלה עם חיל החלוץ שעלה על אדמת מצרים. ומכאן ואילך החלה התמוטטותו של הצבא המצרי. כלי רכב כבדים, טנקים וגייסות לוחמים חצו את הגשר, נכנסו לאדמת האויב והחלו להתקדם לתוך מצרים, ובדרכם השמידו בסיסים ומחנות שלמים של הצבא המצרי. לבי נמלא הערצה גדולה לבחורים הנחושים, שלמרות הנפגעים הרבים הוסיפו לדבוק במשימתם.

עוד באותו הלילה העבירו ההולנדים לעולם כולו את התצלומים ואת הידיעות הראשונות בדבר צליחת התעלה וראשית מפלתו של הצבא המצרי. לאחר כארבעה ימים חזרנו לתל־אביב.

מייד כשחזרתי הוצבתי ללוות כתב של השיקגו הראלד טריביון. מדובר היה בכתב מפורסם, בעל ניסיון קרבי במלחמת ויטנאם. מגמת פנינו היתה החזית הסורית. באותה העת הצליחו חיילינו בהקרבה הירואית לבלום ואף להדוף את התקדמותו של הצבא הסורי. כבר באמצע הדרך לעיר קוניטרה, בירת מחוז הגולן, ראינו מאות של טנקים, כלי רכב ותותחים סוריים עשנים ומפויחים פזורים בכל עבר – עדות נאמנה לקרב העקוב מדם שהתחולל כאן.

כמה קילומטרים לאחר שעברנו את קוניטרה, עצר אותנו משמר

של מ״צ, ואסר עלינו להמשיך, שכן מכאן והלאה ניטשים קרבות פנים אל פנים, ומסוכן להיכנס לאזור. שאלתי את הכתב האם למרות הכול הוא רוצה להגיע לחוד החנית של החזית, כלומר לעיירה סאסא המרוחקת כשלושים קילומטרים מדמשק עצמה. בלי היסוס הביע האיש את רצונו להמשיך למרות כל הסיכונים, וכך מצאנו את עצמנו בתוך פרק זמן קצר בשדה הקרב עצמו.

נקלענו לתוך שטח שהיה נתון להרעשה רצופה של תותחים, ונאלצנו לנטוש את הג׳יפ ולכבוש את ראשנו בקרקע כשמסביבנו ניתכת אש תופת. במרחק צעדים מעטים מאתנו נפערו בורות ושוחות מן הפגזים שנפלו ממש על ידינו. כך רותקנו במשך כשלוש שעות ואחר־כך, כשהשתררה הפוגה קלה, ניצלנו אותה להמשיך הלאה עד שהגענו לתל מוסתר ששימש מחסן תחמושת ודלק לטנקים המסתערים. כשהגענו למקום ראינו שלושה טנקים מתקרבים אלינו בהילוך לאחור כשצדם הקדמי מופנה לחזית. הם באו למקום כדי להתחמש ולמלא דלק. בחור צעיר קפץ וירד מן הטנק בפנים מפויחות.

כשראה שני אזרחים שאחד מהם אף נתין זר, פנה אלי ושאל מה עושים אנשים כמותנו במקום הזה בעיצומו של קרב. הסברתי לו מדוע אנחנו נמצאים שם, והוא לקח אותי הצדה ולחש באוזני כי לצערו, עליו להודיע לי שרק לפני זמן קצר ביותר נהרג מפקד הטנק שלו, והם עומדים עתה להורידו מן הטנק, והדבר עלול להתגלות לכתב הזר. הסברתי לו שאין לנו כל עניין להסתיר את הדבר מעיניו של כתב זה, שנחשב לפרו ישראלי. בשקט וביראת כבוד הורד המפקד מן הטנק והונח בצד התל, ושם כוסה בשמיכה צבאית עד שיובילוהו אנשי שירות השדה אל העורף. ובינתיים חימשו צוותי הטנקים את הכלים בפגזים ומילאו אותם דלק. אחר־כך עשו אתנחתה וישבו לסעודת שדה ולקבל הסבר על המשימות העומדות לפניהם.

כל אותה העת לא חדל הכתב מלכתוב על כל מה שראו עיניו ומלהעלות על הכתב את התרשמותו מעוז הרוח, מן האומץ ומן הנכונות של הטנקיסטים הצעירים הללו. כעבור ימים אחדים סופַּר לי כי התיאור ששלח הכתב הזה ושהודפס בעיתונו בשיקגו היה שיר הלל ליעילותו ולכושרו של צה״ל, ולגבורה ולמסירות הנפש של החייל הישראלי בשדה הקרב.

מלחמת יום הכיפורים הסתיימה בניצחון של ישראל על מצרים ועל סוריה, אבל היא עלתה לנו בדמים מרובים. אחת המסקנות מן המלחמה היתה הצורך להיות מוכנים תמיד לרע ביותר, לבל תינתן לאויב האפשרות להפתיע אותנו.

פרק שנים־עשר

מלחמת שלום הגליל

המלחמה בלבנון נועדה בעיקרה למגר את ארגוני הטרור. אנשי ארגוני הטרור, שבראשם עמד יאסר ערפאת, התבססו והתעצמו בדרום לבנון ומספרם הגיע עד רבבות. הם ריכזו בידיהם כמויות אדירות של נשק, ומשם היו מפגיזים יישובים לאורך הגבול הצפוני וגם חדרו לישראל וגרמו לאבדות בנפש ולנזקים לרכוש.

כך נבצר אפוא מתושבי הצפון לנהל אורח חיים נורמלי, והמצב היה קשה מנשוא.

קשיים בקביעת יעדים סופיים בניהול המלחמה האריכו את משך הקרבות וגרמו לאבדות מיותרות. אין לזקוף זאת לחובתו של צה"ל. לא היתה פגיעה באמינותו ובכושרו, אבל למרבה הצער נוצר מצב מסובך.

כשצה"ל שהה בבירות ערב סיום המשא ומתן לחתימת ההסכם המפורסם שהביא לבחירתו של בשיר ג'מאיל לנשיא לבנון, ולאחר הירצחו, לבחירתו של אחיו – הובאתי לבירות. המערכה עדיין היתה נטושה. בכל רחבי העיר רעמו התותחים וצליפות רובים נשמעו למרחוק. ניסיתי לחדש קשרים ישנים, ובעיקר חפצתי לשוב ולפגוש את הגברת היפה והמכובדת, בת לווייתו של הנשיא, ששהתה במחיצתו בבירות, ושאותה פגשתי באירופה.

חייגתי למרכזת הטלפונים וביקשתי את מספר הטלפון של הגברת. נתבקשתי להזדהות. השבתי כי אני קרוב משפחה שבא מארצות

הברית, שכן אפשר היה להבחין בעליל כי אינני בן המקום. הקשר לא נותק ואני המתנתי.

דקות מעטות חלפו ואני נשאלתי:

"מה מבוקשך מן הגברת?"

"אנא, מסרי לגברת, שרזאל מן הארץ השכנה חפץ לשוחח עמה."

בתוך דקות נשמע קולה של המרכזנית:

"האם זה רזאל מתל־אביב?"

"אכן כן, מתל־אביב."

בתוך שניות בקע קולה של הגברת:

"זְבִי! אהלן וסהלן, היכן אתה? בבירות? בוא אלי מייד. אני שולחת את מכוניתו של ה'ראיס' להביא אותך אלינו!"

"טוב שהזכרת את ה'ראיס', האם אוכל לפגוש אותו היום?"

"בלי ספק, ידידי! אתה תסעד עמו את ארוחת הצהריים."

חברי שנכחו בחדר והאזינו לשיחתי לחשו לי:

"צביקה, תשאל אם גם אנחנו נוכל להצטרף."

הגברת ביקשה ממני את מספר הטלפון והבטיחה כי בתוך מחצית השעה אקבל תשובה לבקשתי.

כשצלצל הטלפון בחדר, נשמעה בקולה נעימת התנצלות:

"מצטערת, יקירי, אבל הראיס מעדיף להיפגש אתך ביחידות, בלי מלווים."

כעבור זמן קצר נעצרה מכונית הדורה ברחוב שבו נמצאתי. נכנסתי למכונית בלוויית חיילים חמושים, והמכונית נסעה למעונו של הראיס כמיל שמעון.

מארחי שמחו מאוד לקראתי. סעודת הצהריים הצטיינה במטעמיה, ונמשכה כשלוש שעות. במהלכה ניהלתי שיחה ערה עם כמיל, שעדיין שלט על מרבית האוכלוסייה הנוצרית בלבנון. התרשמתי מפיקחותו ומעירנותו של הנשיא הנוצרי, שהראה בקיאות בכל בעיות הפוליטיקה והכלכלה במזרח התיכון ובעולם כולו.

הוא הביע את דעתו כי ישראל תשגה אם תתמוך במשפחת ג'מאיל. הוא חזה שחורות, ולדבריו מינויו של בשיר ג'מאיל לנשיא ימיט אסון על יחסי לבנון וישראל.

העזתי ושאלתי את הנשיא הזקן:

"האם היית מוכן לקבל עליך את המשימה?"

"אם יובהר לי כי ממשלות ישראל וארצות הברית תומכות ברצינות במועמדותי, אשקול את ההצעה בחיוב."

כשדיווחתי על שיחתי עם הנשיא שמעון לאנשי הפמליה שעמם

המחבר בלוויית אינגריד ברגמן וחברתה בביקורה בדולפינריום

עם הרעיה

בנותיו וחתניו של המחבר

באתי, כבר היה מאוחר. הסכם התמיכה בבשיר ג׳מאיל כבר נחתם.

במלחמת שלום הגליל הצליח צה״ל לעקור את כל קני המחבלים. ואולם לבנון לא שקטה ממלחמות, וכיום מקבלים המחבלים, שחזרו לדרום לבנון, נשק, תחמושת ותמיכה מארגונים פונדמנטליסטיים שונים ואף מממשלת אירן עצמה.

את כמיל שמעון פגשתי פעמים אחדות בפריס, טרם מותו. לעתים אני תמה אם גורלו של המזרח התיכון היה שונה לו מונה כמיל שמעון לנשיא לבנון בתמיכת ישראל וארצות הברית.

המאבק בין ישראל לארצות ערב לא תם. הוא רק שינה צורה. המוסלמי הלאומני הדתי היה, ויהיה, שונא ישראל, שחרת על דגלו את השאיפה להכחיד את העם היהודי ולהחריב את המדינה הריבונית שהקים על אדמתו. אם מלחמת יום הכיפורים הביאה לשינוי ביחסו של נשיא מצרים, שהבין כי רק השלום יועיל לשני העמים גם יחד, הנה עתה עדים אנו להשתלטות הקיצונים שאינם בוחלים בשימוש באמצעים אכזריים, מעוררים סלידה וחלחלה.

פרק שלושה־עשר

הדולפינריום

כשאני משקיף על חיי ומשחזר את קורותי מיום שבאתי לאוויר העולם ועד היום איני יכול להימנע מעריכת מאזן של מעשי. אני שוקל את הצלחותי לעומת כישלונותי. אני מונה את כל ביקורי בארצות הרבות ברחבי העולם ונזכר במעשים רבים שקצתם נולדו בחזון והביאו ליצירה ולבנייה, אבל לעומתם היו גם מקרים של חוסר מזל ושל כישלון.

באיזה עולם נפלא, אכזר, יפה, טוב ומכוער חי האיש שבילה בילדותו שעות על סלע בהר כנען, משקיף אל הרי החרמון והגולן בעיניים חולמניות וחווה בעיני רוחו מסעות מארץ לארץ – פעם אחת בתור חייל ומפקד שכור ניצחון ופעם אחרת בתור גיבור עטוי מחלצות ואפוף יקר וכבוד. לעתים קרובות דימה לראות בעצמו פצוע שנפגע בקרב בשעה שהגן על האדמה שקידש בדמו ושלמענה היה מוכן להקריב את נפשו ואת כל היקר לו.

הדחף שבי לבנות, ליצור ולהגשים רעיונות וחלומות שמילאו אותי בלי הרף, ערם מכשולים על הדרך שבה הלכתי. הדרך להקמת הדולפינריום לא היתה סוגה בשושנים.

לא בכדי חשבתי על הקמת דולפינריום. מאז ומעולם נטיתי חיבה לדגת הים. חסיד נלהב אני של הדולפינים ושל הכרישים המיוחדים. וביקשתי שגם לישראל יקום מרכז בידור שיהיו בו הצגות של דולפינים, אקווריומים, אולמות תיאטרון וקולנוע.

העסקתי ארכיטקט, שגם הוא איש ים, ויחד נרתמנו בכל מרצנו לבניית הפרויקט. שוטטנו, הארכיטקט ואני, ברחבי העולם ובחנו מרכזי דולפינים בקליפורניה, במזרח הרחוק ובדרום אפריקה, שבהם גייסתי משקיעי הון שהיו לשותפים בחברה. באמצעותם הבאנו את הצוות הטכני המיומן שניהל את הדולפינריום בעיר דרבן.

טעותנו הבסיסית היתה שניסינו להעתיק את דגם הדולפינריום של העיר דרבן לחוף תל־אביב. אל המרכז להצגת הדולפינים, על הברכות הענקיות שבו ועל האקווריומים הרבים, זרמו רוב ההשקעות, והדבר הקשה לעמוד בהוצאות התחזוקה השוטפות.

המומחים מדרום אפריקה חיקו את המרכז שבעיר דרבן, ואף הוסיפו עליו כהנה וכהנה. לעומת דרום אפריקה שבה תמכו העירייה והממשלה בפרויקט וסבסדו אותו, בארץ לא ניתנה לנו כל תמיכה. נהפוך הוא, העירייה עוד ערמה עלינו קשיים. נטלו והטילו מסים והיטלים מכל סוג שהוא.

האגף המסחרי נבנה, כשחזיתו, שכללה מסעדות, חנויות ובתי קפה מופנית, לצערי, כלפי מגרש החניה, ואילו בצדו היפה מול הים, ניצבו בתי המלאכה והאקווריומים. כל הדגש הכלכלי והמסחרי הושם על הצגות הדולפינים ועל ביקור באקווריומים.

האינפלציה הדוהרת, המלחמה בלבנון ובעיקר הבנקים, גרמו למשבר פיננסי שפקד את יזמי הפרויקט. נלחמתי כמעט עד הפרוטה האחרונה. שילמתי לכל הנושים, למעט בנק הפועלים שהיה נושה להלוואה בסך שמונה מאות אלף דולר שקיבלתי. בתוך שנה צמח החוב והגיע לארבעה מיליוני דולרים וחצי. חויבתי בריבית שלעתים הגיעה עד שלושים אחוז לחודש. לא ייאמן איך השקעה של יותר משמונה מיליוני דולרים טבין ותקילין, נשדדה בידי הבנק המתיימר לצאת לציבור בסיסמה "בוא לגדול עם הבנק".

נדמה לי כי הבנקים היו קרובים לסתום את הגולל על עסקי ועל חיי. בשלהי חיי למדתי לקח – לקח מר וכואב. ואף־על־פי־כן האמנתי כי יעלה בידי להציל את הדולפינריום.

גייסתי הון ולקחתי הלוואות כדי לפצות את שוכרי החנויות באתר, ובלבד שיפנו את המקום. זה היה ערב רב של טיפוסים, והמשותף לרובם היה אי תשלום שכר דירה וסירוב להתפנות. אם הייתי מנסה לפתור את הקושי בבית משפט, היו עוברות שנים ומאומה לא היה קורה. לכן הצעתי להם סכומים נכבדים כדי שיהיה אפשר להציע לבעלי הון להשקיע בעסק מכובד ורווחי, שאותו אפשר יהיה לפתח ולשכלל.

בתוך כמה חודשים שולמו מאות אלפי דולרים לשוכרי החנויות, והבנק חייב את חשבוני בעשרים וחמישה אחוזי עושק לחודש. קרוב מאוד לתהליך הפינוי קיבלתי אולטימטום לסלק את חובי לבנק, ולא יפנה הבנק לכונס הנכסים. כאמור, חובי לבנק הפועלים תפח לממדים מבהילים – עוול שגובל בשוד וחמס של מוסד ציבורי המתיימר ליצג את הפועלים, ובכל זאת הוא נותן את ידו לגזל שכזה.

הבנק פנה לערכאות ומינה כונס נכסים מטעמו. ביום בהיר אחד נכנס לחדרי שבשטח הדולפינריום, כונס הנכסים שפעל בשם הבנק, ובמצח נחושה ביקש ממני לפנות את מקומי ולעזוב. לאחר מכן פנה אל עובדי והודיע להם כי לי, צבי עפרון, אין עוד מה לומר וכי רק הוא, הכונס, יהיה מעתה המעסיק שלהם – והחרפה הזו בוצעה במדינת ישראל, לאור היום, באמצעות החוק.

במרוצת השנים שבהן שלחתי את ידי בעסקים נתקלתי בעיוותים בפעולות הבנקים, שגרפו הון על חשבונם של מאות ואלפי אומללים שנזקקו לעזרתם. לוּ נחקקו בישראל חוקים ותקנות כפי שנחקקו בארצות אחרות – ובעיקר בארצות הברית – אפשר היה להגן על מקבלי הלוואות מן הבנקים מפני מעשי גזל ועושק, שנעשו בלי להניח ללווים כל אפשרות להתגונן. במצב שכזה גם הכלכלה במדינה היתה יוצאת נשכרת והמשק היה זוכה לצמיחה ולפיתוח.

כשאדם רואה בעיניים כלות איך יורד מפעלו לטמיון והוא מרגיש כי כל עולמו חרב עליו, הוא יכול לנהוג בדרכים שונות. קורה שהוא לוקה בבריאותו – מקבל התקף לב, למשל. קורה שהוא נוטש הכול ומסתלק – בורח לחוץ לארץ. והיו מקרים שאנשים שמו קץ לחייהם.

אני בחרתי לנסות ולהיאבק. למעט בנק הפועלים, שילמתי את כל הערבויות שנתתי לחברה, לבנקים ולספקים. כמעט חיסלתי את כל רכושי שנאגר בעמל וביזע במשך כל השנים – והכול כדי למלא את תאוות הבצע של עגלי המרבק שניהלו את הבנק האציל. ידיד ורע, שניסה לעזור ולהשיג פשרה ביני ובין הבנק, נענה בזו הלשון:

"אין לחשוש עוד מצבי עפרון. הוא נשאר בחוסר כול, ולא יעלה בידו להילחם בבנק או להגיש תביעה נגדו."

ואולם אני, כאמור, לא אמרתי נואש. ניסיתי לגייס הון באמצעות "משקיעים חדשים" ולפתח את הדולפינריום כפי שתכננתי. בדיוק באותה העת החליט ראש העיר בשרירות לב להפוך פינת חמד זו למוזיאון ימי. ובכך הכשיל כל ניסיון להציל את פרויקט הדולפינריום.

תקצר היריעה מלתאר את התחבולות שנקט כונס הנכסים בניסיונותיו לערום קשיים בדרכי. למרות המלצותיו של השופט

להעביר את חלק התמורה שתתקבל ממכירת הנכס, לאותו גוף שהשקיע בפרויקט את דמו וחלבו, לא קיבלתי דבר חוץ מהבטחות. כשמחיתי וזעקתי בבית המשפט על הקנוניות של משתתפי המכרז, לקיתי בהתקף לב חמור, וכמעט שהשבתי את נשמתי לבוראה. זוהי מנת חלקו של אדם שהאמין בקדמה ובפיתוח, שיזם, שבנה ושהשקיע בתל־אביב רבתי.

את חוף ימה של תל־אביב אהבתי מאוד. כיום אני עוקף את רצועת החוף ופוסח עליה לבל אחזה בזרים העושים ברכושי כבתוך שלהם. אני מעדיף להתרחק מפרויקט נפלא שנבנה על חופה של עיר, והוכחד בידי אנשי גזל וחמס.

העולם וכל אשר בו יפים הם, אבל בני אנוש הורסים כל חלקה טובה, ומוכיחים חזור והוכיח את נכונותה של האמרה כי "יצר לב האדם רע מנעוריו". לצערי, נתקלתי במסלול חיי באנשים חסרי כל הגינות. פילסתי לי דרך אגב מאבק בלתי פוסק בכרישים שתאוות הבצע שלהם ורדיפת הכבוד סילקו מלבם כל שמץ של הגינות ויושר, אף־על־פי שהם מתהדרים באיצטלה של אנשי חוק.

בעזרתם של פרקליטים ממולחים, הבקיאים בחוקים, הם מצליחים לשתק את טרפם המביט בהשתאות ובשברון לב, איך שודדים אותו וקצרה ידו מלהושיע.

אילולא גדלתי וצמחתי לרגלי הרי הגליל, ושתי רגלי נטועות היטב בקרקע שממנה ניזונותי ושאבתי כוח, הייתי נופל שדוד. לולא ינקתי עם חלב אמי ערכים של חופש ושל אהבה לעבודת כפיים, ליצירה ולמולדת שכה הרביתי להילחם למענה – אילולא כל אלה הייתי נכנע ומרים ידיים. הודות לצור מחצבתי התגברתי על מצוקותי, זקפתי ראש והמשכתי הלאה. ואף־על־פי שלבי כמעט כרע מכובד המעמסה, הנה בעזרת האל ובעזרת הרופאים עברתי גם את המשבר הזה ויכולתי לו.

פרק ארבעה־עשר

משפחתי

משפחתי היא מקור כוחי. רעייתי, בנותי, חתני ונכדי הם הכוח המניע שלי. הם נסכו בי אומץ להילחם, להתקדם ולהמשיך הלאה בתקווה.

לא אוכל להשלים את סיפור חיי, בלי להעלות על נס את דמותן של שתי נשים שהטביעו את חותמן על חיי, שהיה להן חלק בעיצוב דמותי, ושהרעיפו עלי אהבה, עצמה, מסירות ואמונה.

אמי זיכרונה לברכה, ורעייתי, תיבדל לחיים ארוכים, הן המפתח לפענוח חידת חיי ונשמתי.

מתקשה אני להעלות על הכתב את רחשי לבי בכל מה שקשור באמי. מי ייתן ויעלה בידי ולו במעט, לתאר את דמותה של זו שברחמה נוצרתי, ושמלשדה נזונותי.

אמא העניקה לי חיים. מרגע שיצאתי לאוויר העולם השקיעה את כל מרצה ואונה לטפל בי ולגדל אותי. לא אחת מנעה מזון מפיה כדי שיהיה לנו הילדים מה לאכול.

אמא היא לי סמל של כל הישר והיפה בעולמנו, מופת למסירות ולחכמת חיים, לערכים מקודשים שלאורם הדריכה וחינכה אותנו. היא לימדה אותנו לאהוב את בני המשפחה ולהושיט להם יד בכל עת. היא הורתה לנו כבוד הזולת מהו, ולימדה אותנו לתמוך בחלש. היא החדירה בנו אמונה באלוהים ונטעה בנו רוח של הקרבה ושל אהבה עזה לארץ ולמולדת, שהיתה באותה העת בגדר חלום נכסף.

תמיד אזכור את פניה הקורנות של אמא, שלא הסגירו את

חששותיה, כל אימת שהייתי בא הביתה להיפרד לפני צאתי לביצוע משימות ביטחוניות. היא היתה ממלמלת דברי עידוד ותפילה, מחבקת ומאמצת אותי אל לבה ואומרת:

"צא לשלום בני! האל יגן עליך ותשוב בשלום. אני יודעת!"

אמא אהבה לקרוא ספרים ולספר סיפורים. נושאים רבים עניינו אותה. החל מדברי ימי עמנו וכלה ברומנים ובאוטוביוגרפיות של אישים ידועי שם. בערבים, לאור עששית הנפט, היתה מכנסת אותנו סביבה כאפרוחים, ומרתקת אותנו בסיפורי אגדות ובסיפורים על אתרים ועל אירועים שקראה עליהם בספריה.

אמא היתה מאצילה על בני המשפחה שלווה ורוגע. היא לימדה אותנו להתמודד עם קשיים ולא לנטוש את המערכה קודם שהשגנו את מטרותינו. בזכותה ידענו כי נוכל להתגבר על צרות ותלאות שפקדונו בצוק העתים.

אמא האירה את חיינו כשמש הזורחת, חיממה וליטפה והיתה לנו מקור חיים, עד לרגע שבו הזעיקני אבי אל אחד המלונות בהר הכרמל, שאליו נסעו לנוח ולאגור כוח.

אבא דיבר בקצרה בטלפון:

"עליך להגיע מהר למלון. אמא חשה ברע."

נעימת דבריו היתה חמורה, ואני דהרתי במכוניתי לחיפה, ולא חדלתי לשכנע עצמי כי גם אם מצבה איננו טוב, אין זאת אומרת שהוא בכי רע.

באכסדרת המלון ראיתי את אבא. רצתי אליו וצעקתי:

"איפה אמא?"

"למעלה בחדר, צבי." ענה ופרץ בבכי מר.

נכנסתי בריצה לחדרה, ומצאתיה שרועה על המיטה בעיניים עצומות. היא היתה שרויה בתרדמת נצח. השיבה את נשמתה לבוראה. ישבתי לידה, ליטפתי את פניה, נשקתי ללחייה שעדיין היו סמוקות והתייפחתי.

הרגשתי כאילו רק באותו הרגע נותק חבל הטבור שבו הייתי קשור אליה.

את חסרה לי מאוד אם יקרה! מי יתן ותנוחי בשלום על משכבך!

באיטליה, שבה שהיתי, כאמור, פרק זמן ממושך לרגל עסקי המפעל שבארץ, נטלתי חלק פעיל בחיי התרבות. הרביתי לבקר בבית האופרה "לה סקאלה" שבמילאנו בלוויית יעלת חן איטלקייה, נצר

לאחת המשפחות המכובדות בעיר. מתוך התא של משפחתה צפיתי באופרות שהופיעו בהן זמרים, נגנים ורקדנים ידועי שם, שתהילתם פתחה לפניהם את דלתותיו של בית האופרה המפורסם בעולם.

לעד אזכור את הצגת הגאלה של האופרה "לה בוהם".

הזמרת הראשית היתה יפנית ששמעה יצא למרחוק. אולם האופרה היה מלא מפה לפה ואווירה חגיגית שרתה על הקהל. כל שמנה וסלתה של מילאנו השתתפה באירוע. הנשים המהודרות בשמלות ערב ארוכות היו עדויות עדיים יקרים. לתנוכי אוזניהן הוצמדו עגילים משובצים באבני חן, ועל צווארייהן זהרו ענקים מרהיבים שבלטו בססגוניותם על הרקע הכהה של בגדי הערב של הגברים. בכל תא הונחו זרי ורדים אדומים שהשתקפו בחלקיקי מנורת הבדולח הענקית שהשתלשלה מתקרת האולם. הקסם היה מוחשי כל־כך עד שאפשר היה כמעט למשש אותו.

המוסיקה הענוגה וקולותיהם של טובי הזמרים נשאוני למרחב שכולו חלום וערגה. הרגשתי כי אני נישא לעולמות קסומים ונמלאתי ציפייה מתוקה למערכה השנייה.

בהפסקה פילסה לנו ידידתי דרך בתוך הקהל הרב שגדש את אולם המבוא המהודר. פתאום עצרה ליד חבורת מכרים ושוחחה אתם באיטלקית, ואז הצטחקה במבוכה ועברה לדבר בלשון האנגלית והציגה אותי לפני ידידיה. את הנערה הצעירה שבחבורה, הציגה לפני אחרונה. היא נקבה בשמה – "רולנד".

מבטי נח על נערה חטובת גו ששערה השחור היה אסוף לאחור וקווצות תלתלים קישטו את פניה היפות. לחייה החכליליות וברק עיניה הקרינו בריאות נעורים. רולנד לא נזקקה לאיפור ואף עיניה לא היו משוחות בצבע. לא יכולתי שלא להתפעל מהופעתה המטופחת, מעמידתה הגאה ומעליצותה המלבבת. הופתעתי כשרולנד פנתה אלי בעברית וגיליתי כי היא ישראלית הגרה בירושלים.

נעצתי את מבטי ברולנד וכבר התחלתי מתכנן בלבי את פגישתנו הבאה. ידידתי האיטלקייה פנתה אליה ואמרה:

"רולי, מחר אנחנו יוצאים לאגם קומו. אולי תתלווי אלינו לבילוי בחיק הטבע?"

רולי ניאותה ברצון ולמחרת היום יצאנו, חבורת צעירים עליזה, לאגם קומו ולחופיו עוצרי הנשימה.

בשעה ששטנו בסירה על האגם, השתנה פתאום מזג האוויר ונעשה קר. פשטתי את מקטורני ועטפתי בו את כתפיה של הנערה, שהגורל הועידה להיות רעייתי. בת הזוג שעמה אקים דור בישראל.

חלפו שלוש שנים שבהן עסקתי במרץ בפיתוח מפעלנו בארץ. רולי נשתכחה מלבי.

בערב קיצי מהביל אחד החלטנו, שני חברי ואני, לעזוב את השפלה ולעלות לירושלים למסיבה שהתקיימה בביתה של אחת ממכרותינו.

בדרך הפליגו חברי בשבחה של נערה שזה לא כבר שבה לארץ מאיטליה, ששם סיימה את חוק לימודיה. כאשר נקב חברי בשמה של רולי, צצה כהרף עין דמותה של הנערה היפה שעמה שטתי על פני אגם קומו לפני ימים רבים כל־כך. כשהגענו לדירתה של מכרתנו לא פניתי אל הקרואים שחוללו בחדר לצלילי מוסיקת הריקודים, אלא ביקשתי רשות להתקשר מחדר צדדי.

ביד זריזה חייגתי לבית ולירו וביקשתי לשוחח עם רולי. רולי עצמה הרימה את השפופרת:

"מי זה? צבי? האומנם אנחנו מכירים? צבי מאגם קומו?"

"כן, החבר של ג'וסי ממילאנו," עניתי. "שלוש שנים לא התראינו, ולא נפגשנו מאז השיט על פני אגם קומו."

"כן, אני נזכרת."

הבחנתי בנעימה של תמיהה בקולה. כאילו רצתה לומר:

"טוב, התראינו ונפגשנו יום אחד לפני שנים, נו אז מה?"

לא נתתי לה שהות להתאושש ולהתעשת:

"רולי, מה בדבר פגישה?"

"מצטערת, הערב אני עסוקה, אבל אהיה בתל־אביב בבית דודתי בסוף השבוע."

סיכמנו שאבוא לקחתה מבית דודתה ביום שישי בסביבות תשע בערב. מאותו הרגע לא משה דמותה של רולי מנגד עיני וציפיתי בכליון עיניים לערב שבו אפגוש בה שוב.

לא יכולתי שלא להיזכר בדבריה של מרגי הזקנה מדמשק "שניבאה" לי כי אשתי לעתיד אינה נמנית עם חוג מכרותי, וכי כבר בפגישתנו הראשונה אוכל להבחין בה בלי כל קושי. לא מעט מן הנשים שעמן נהגתי לבלות התאימו לי, אבל בעומק לבי ידעתי שאיני מוכן להינשא לאחת מהן גם לאחר ערבים סוערים שביליתי עם כל אחת מהן.

עם רולי עדיין לא ביליתי ביחידות.

באותו ליל שישי, כשנקשתי על דלת ביתה של הדודה, הייתי דרוך ומתוח, אפוף ציפייה דרוכה. לבי הגביר את פעימותיו, ועיני נפערו לרווחה כשנפתחה הדלת ובפתח ניצבה רולי, בעלת פני המלאך הקורנות ובלחייה אדמומית מרגשת. גופה היה חטוב, דק וארוך וגון

עורה שזוף ובוהק. הופעתה שפעה אצילות והוד. נשיותה בלטה למרות בגדיה, שהיו שמרניים במקצת. היא הושיטה לי את ידה ואני חפנתי בכפי את אצבעותיה המעודנות והארוכות.

מאז ועד היום הזה לא שיניתי את דעתי שרולי היא התגלמות הנשיות – אשה בכל רמ"ח אבריה מלבר ומלגו.

שעות אחדות לאחר מכן כבר רקדתי בנימוס עם רולי בבית קפה ברמת גן. במאמץ רב התגברתי על הרצון לכרוך את זרועותי על כתפיה.

במהלך הערב סיפרתי לרולי פכים קטנים מעברי וגם היא סיפרה לי על שנות ילדותה ועל לימודיה באירופה. הזמן חלף ביעף.

כשחזרנו בחצות לבית הדודה, סטיתי מן הדרך ועצרתי את המכונית סמוך לחורשת אקליפטוסים. יצאנו מן המכונית וצפינו בירח שזרח במלוא הודו. ידי נכרכו על כתפיה של רולי ואני קירבתיה אלי, והסתכלתי בעיניה היפות שהיו מלאות רוך. פתאום, בלי התראה, לחשתי באוזנה:

"רולי, את תהיי אשתי!"

הצמדתי את שפתי לשפתיה וחשתי בגופה הנענה לי, אבל היא נרעדה מייד והתרחקה ממני:

"צבי, אתה לא רציני! הגיע הזמן לשוב הביתה. כבר מאוחר."

קבענו שבשבת הקרובה אעלה לירושלים ויחד נצא לטייל, ובהזדמנות זו היא תשמח להציג אותי לפני הוריה.

ימות השבוע חלפו בעצלתיים ואני לא חדלתי לחשוב על יעלת החן הירושלמית ולחוש את טעם שפתיה ואת מגע ידיה שחישמלו אותי.

הוריה של רולי קיבלו אותי בסבר פנים יפות. בעיקר הרשים אותי אביה, שניחן באישיות מלבבת והצטיין בנועם הליכותיו כיאות לבן אחת המשפחות המכובדות בירושלים.

מן הרגע הראשון נוצרה ביניהם ידידות כנה, אבל זו נגדעה, לצערי, עם מותו זמן קצר מאוד לאחר שהכרתיו. הוא לקה בלבו ובימיו האחרונים היה רתוק למיטתו.

בשבוע האחרון לחייו ישבתי ליד מיטת חוליו וביקשתי ממנו את ידה של בתו. הוא הושיט את ידו וביקש ממני להתקרב אליו. נשקתי לו ואמרתי כי אני מקווה שהוא עוד יזכה לראות את בתו מאושרת עם צאצאינו. הוא נד בראשו בעצב ולחש:

"צבי, אני מפקיד בידיך את היקר לי מכול. אני בטוח כי רולי תהיה בידיים נאמנות!"

הבטחתי לו כי לא אכזיבנו וכי אשמור עליה כעל בבת עיני. כשעצם

אביה של רולי את עיניו לנצח ניצבה לידו רעייתו, שסעדה אותו כל ימי חוליו, וכן כל בני המשפחה שהתקשו לעכל את גודל האבדה. הוא לא זכה להשתתף בחתונתנו שהתקיימה שלושה חודשים לאחר מכן בבית הכנסת "אוהל מועד" בתל־אביב, אבל רוחו היתה עמנו כל העת.

אמה של רולי היתה נצר לאחת המשפחות הידועות והוותיקות ביותר בירושלים, עסקנית ציבור ומעורה ופעילה בחיי החברה בירושלים באותם ימים. כשנוכחה אמה לדעת כי בלבה של רולי גמלה ההחלטה לקשור את חייה בחיי, מיהרה לברכנו, לתמוך במהלכינו, ולהתייחס אלי כבן משפחה קרוב ונאמן.

ארבעים שנה צועדת רולי לצדי. יחד חינכנו את בנותינו, גידלנו אותן עד שבגרו ופרחו מן הקן. הן הקימו בתים משלהן, וזיכו אותנו בחתנים ובנכדים לתפארת. מן המסד שהנחנו רולי ואני צמח לו בניין רב תפארת. גם כשהלכתי בגיא צלמוות היתה רולי לצדי, תומכת, מעודדת ואוהבת. אלמלא היא ספק אם הייתי רוצה להוסיף ולצעוד קדימה. יחד אנחנו מטפחים את ביתנו, את בני משפחותינו וגם אחים שזה מקרוב באו.

*

הנער הגלילי שרקם את חלומותיו, עדיין מוסיף לנסות לממשם למען המולדת, החברה והמשפחה.

אתגר ותיגר – פרשיות מאלפות בקורות התקומה של מדינת ישראל, ושבהן נטל המחבר חלק.

צבי עפרון – נולד בראש פינה (1922), דור רביעי בארץ. הוא החל את דרכו בעבודה חקלאית בגליל, עבד במחצבות ובסלילת כבישים, ונקרא תמיד בעת הצורך מן העבו־דה ומן המשפחה אל השליחות הלאומית.

פרשת חייו של המחבר שזורה בתולדותיו של היישוב, ודרך עיניו והתנסויותיו של המחבר מצטיירת התקופה. הקורא מתלווה אל המחבר בדרך המפותלת אל תקומת המדינה ובמאבקה לביטחונה – משירותו במחתרת ועד שירותו בצבא הגנה לישראל והשתתפותו בכל מלחמות ישראל.

הספר מגולל פרשיות אישיות מחיי המחבר, בהן פרשיות עסקיות וכלכליות בארץ ובחו״ל – שקצתן צלחו ואחרות לא עלו יפה. בלשון ציורית הוא מתאר את מסעותיו הססגוניים לחו״ל – הכוללים גם הרפתקאות מופלאות בכמה מארצות תבל ובכללן בארצות ערב.

סיפוריו של צבי עפרון מלווים נאמנה את קורות היישוב, והם נקראים בנשימה אחת כסיפורי הרפתקאות מרתקים. בכולן עומד המחבר במרכזן – מושך, דוחף וסוחף.